ఉపనిషత్తులు

ఉపనిషచ్చన్ద్రిక-2

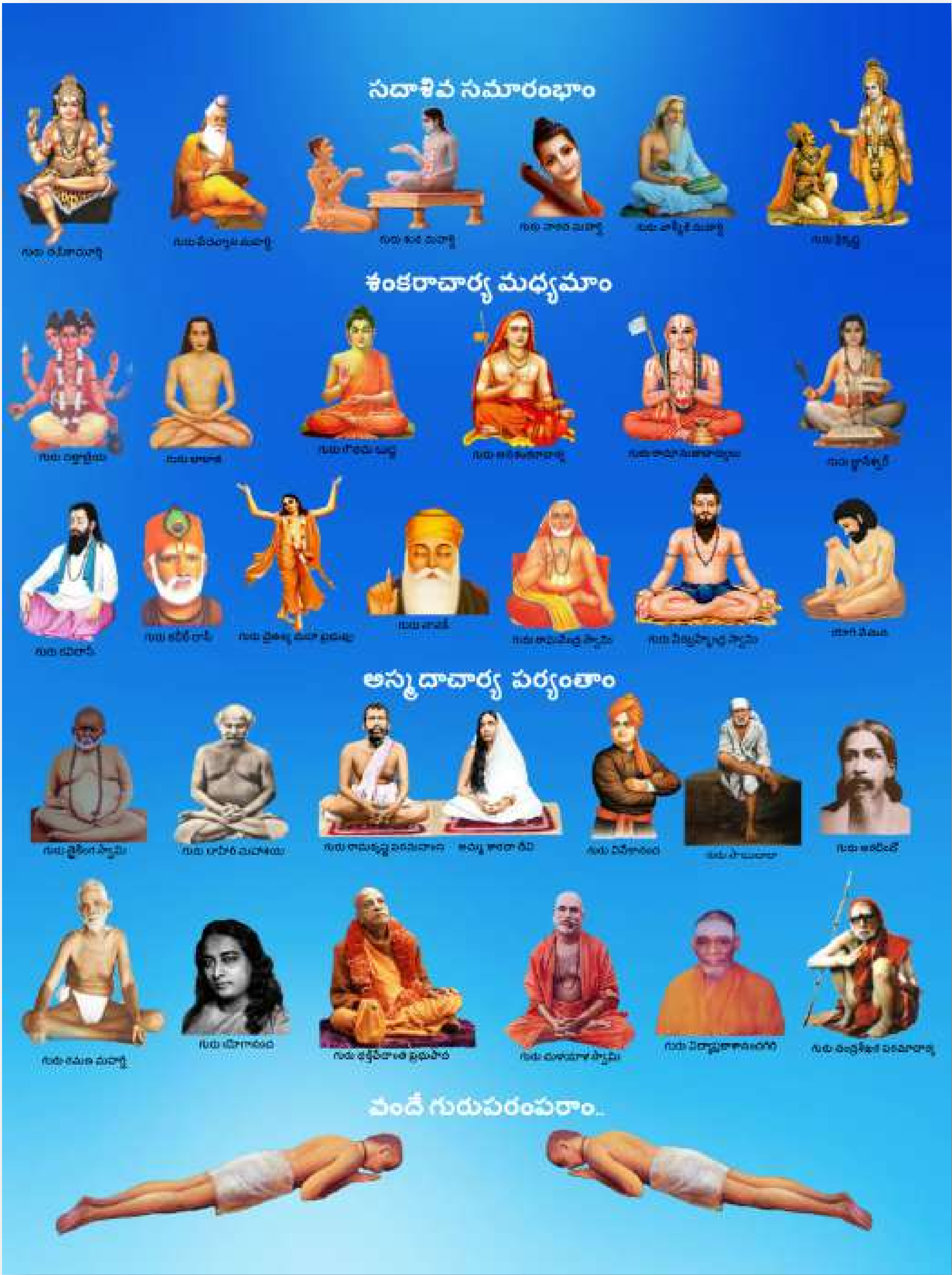
సదాశివ సమారంభాం
శంకరాచార్య మధ్యమాం
అస్మదాచార్య పర్యంతాం
వందే గురుపరంపరాం..

Free Gurukul

"ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్" ద్వారా విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందించే సేవా కార్యక్రమంలో బాగంగా ఈ పుస్తకాన్ని భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా) నుంచి సేకరించి అందిస్తున్నాము. ఇందుకు మేము వారికి కృతజ్ఞత తెలియచేసుకుంటున్నాము.

సాయి రామ్ వారి సేవల విస్తరణలో బాగంగా ఈ ఫౌండేషన్ స్థాపించబడినది. ఈ స్వచ్ఛంద సంస్థ ద్వారానే అన్ని సేవలు అందించబడును. ఇటువంటి పుస్తకాలు మీరు వ్రాసినట్లయితే (లేక) సేకరిస్తే మాకు తెలియచేయండి. మేము ప్రతి విద్యార్థికి ఉచితంగా అందేలా చేస్తాము, తద్వారా ఉన్నత విలువలు, నైపుణ్యాలు కలిగిన విద్యార్థులను మన దేశానికి అందించవచ్చు. మాతో కలిసి నవ భారత నిర్మాణ కార్యక్రమంలో పనిచేయుటకు, భాగస్వామ్యం అగుటకు ఆసక్తి ఉంటే సంప్రదించగలరు.

ఈ గ్రంధాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: http://www.new.dli.ernet.in
2) ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్ వెబ్ సైట్ : www.freegurukul.org
3) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్ : https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement
4) మొబైల్ ఆప్: Free Gurukul

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన,ధర్మ ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు డిజిటల్ లైబ్రరీ సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఇది లాభార్జన దృష్టిలేని ఉచిత సేవ. ఈ సేవలో అంతర్జాలంలోని(ఇంటర్నెట్) లైసెన్సు / కాపీరైటు అభ్యంతరాలు లేనివి అనుకొన్న పుస్తకాలను గ్రహించటం జరిగినది. అనుకోకుండా ఏవైనా అభ్యంతరకరమైనవి ఉన్నచో మాకు తెలుప మనవి, వాటిని తొలగించగలము అని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

Website: www.freegurukul.org Mobile App: Free Gurukul email: support@freegurukul.org
Facebook: www.facebook.com/freegurukul Help Line / WhatsApp: 904 202 0123

" మన లక్ష్యం: విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య అనేది ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందరికి అందించబడాలి "

ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్ – Free Gurukul Education Foundation

సర్వం పరమాత్మ పాద సమర్పణమస్తు

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ ఆఫ్ ఇండియా

http://www.new.dli.ernet.in

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

"దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం" అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్న్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని ఝళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ, సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజా పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్ఛాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నిటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన 'ఇచ్ఛ' (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. "నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది" అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

ఉపనిషచ్చన్ద్రిక

ద్వితీయముద్రణము

ఈశ, కేన, కఠోపనిషత్తులు

డా॥ ఎక్కిరాల కృష్ణమాచార్య

ఉపనిషచ్చంద్రిక

ద్వితీయసంపుటము

ఈశ, కేన, కఠోపనిషత్తులు

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

తొలిపలుకు

[illegible]
[illegible] నే నెంతయు కృతజ్ఞు
డను. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ఏ. [illegible]
[illegible] (శ్రీ) [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ఈ గ్రంథము [illegible]
[illegible] నే నెంతయు కృతజ్ఞుడను.
1912 సంవత్సరమున [illegible]
[illegible]

[illegible]

1-5-'53 [illegible] } [illegible]

***

కృతజ్ఞత

పుణ్యార్జితము నాగభూషణం చిన్న నాఁట
నాటుకొన్న చిన్న అంకుర ఫలించి.
అన్నపూర్ణమ్మ ప్రేమానురాగ సంపత్తి
నానుప్రవర్తనరూపము మలచింది.
సాంఘిక శాసనచ్ఛ నాయకత్వముగా
చేసిన పూర్వ సంచిత్తి యొంది.
సంతిని నవిలోక ఉదాహరణమే స్ఫూర్తి
నమ్మదగిన తల్లిదండ్రుల తోడు.
నీలము మహోదయ ప్రారంభము సుమిత్ర
ప్రేమానుభూతము కల్పనలుగ
మిత్రు తెలుసుకొన్నా! వైవిధ్య చిన్న
సారము నిమ్న శిక్షణ యుమదిగ్గి!

ఎందు ధనంతరం వాసుదేవుడన్న
కిరణ ఉపాధ్యాయులు ఉపాధ్యాయుల వంద
దక్ష సాధన సహోద్యోగులు గన్న
మిత్రు కృతజ్ఞతలు దిద్దు నూతన

సహకారులాదా ప్రోత్సాహ సమయముగా
తోడ నిలిచిన మహనీయు పెద్దలు స్నేహ
ఎందరో తెలిసి చెప్పలేనంత మందికి
సమర్పించు చిన్న కృతజ్ఞతలు ఇవే

విషయసూచిక

ఈశావాస్యోపనిషత్తు

విషయము	పుట	విషయము	పుట
ఈశావాస్యోపనిషత్ సంగ్రహము	i	ప్రత్యేక దేవతాజ్ఞాన మంత్ర సంపుటము నిర్ణయము	18
ఉపోద్ఘాతము	vi	కర్మ దేవతాజ్ఞాన సముచ్చయ ఫలము	19
శాంతిపాఠము	1	దశమ మంత్రము	19
ప్రథమ మంత్రము	4	కర్మ విద్య దేవతాజ్ఞానముల ప్రత్యేక ఫలములు	20
ధనగృధ్నుత మానవలయును	5	ఏకాదశ మంత్రము	20
ద్వితీయ మంత్రము	6	కర్మ దేవతాజ్ఞానముల సహానుష్ఠానము	20
తృతీయ మంత్రము	7	ద్వాదశ మంత్రము	21
చతుర్థ మంత్రము	8	వ్యక్తావ్యక్తోపాసనములు ప్రత్యేకము ఫలప్రదము గాదు	22
పంచమ మంత్రము	9	9-12 మంత్రములకు భేదము	22
సర్వమాత్మయే నానాత్వభ్రమము	10	త్రయోదశ మంత్రము	23
షష్ఠ మంత్రము	10	చతుర్దశ మంత్రము	23
ఆత్మదర్శనఫలము	11	వ్యష్టిసమష్ట్యుపాసనల ఫలము	24
సప్తమ మంత్రము	11	15-18 మంత్రములు	24
ఆత్మజ్ఞానికి శోకమోహములుండవు	12	ఉపాసకుని అంతిమ ప్రార్థనము	26
అష్టమ మంత్రము	12	కర్మజ్ఞానసముచ్చయము సాధ్యముగాదు	27
ఆత్మ తత్త్వవర్ణనము	13	జ్ఞానము కర్మ కాండాస్త త్యాగము	27
నవమ మంత్రము	14	సింహావలోకనము	
కర్మనిష్ఠ జ్ఞాననిష్ఠల వివరణము	14		
అవిద్యగ్రస్తులకు కర్మ దేవతా జ్ఞానములకు సముచ్చయము విహితము	15		
కర్మ దేవతాజ్ఞానముల ప్రత్యేకోపాసనము నిరర్థకము	16		
ప్రత్యేక కర్మానుష్ఠానము నిరర్థకము	17		

కేనోపనిషత్తు

విషయము	పుట
[illegible]	36
[illegible]	37
[illegible]	38
[illegible]	39
[illegible]	39
[illegible]	40
[illegible]	41
1 ఖండము. 1 మంత్రము	42
[illegible]	43
[illegible]	44
1 ఖం. 2 మం.	45
[illegible]	46
[illegible]	46
[illegible]	47
[illegible]	49
1 ఖం. 3 మం.	50
[illegible]	51
[illegible]	52
[illegible]	53
[illegible]	56
1 ఖం. 4 మం.	57
[illegible]	57
1 ఖం. 5 మం.	58
[illegible]	58
1 ఖం. 6-7-8 మం.	59
[illegible]	60
2 ఖం. 1 మం.	61
[illegible]	62
[illegible]	65
2 ఖం. 3 మం.	66
[illegible]	67
[illegible]	68
[illegible]	69
[illegible]	70
[illegible]	70
2 ఖం. 3 మం.	71
[illegible]	72
[illegible]	73
2 ఖం. 4 మం.	73

విషయము	పుట
[illegible] [illegible]	74
[illegible]	75
బ్రహ్మవిద్యాప్రభావము	76
2 ఖం. 5 మం.	77
[illegible] [illegible]	77
3 ఖం. 1–12 మం.	79
4 ఖం. 1–4 మం.	81
బ్రహ్మము సర్వశ్రేష్ఠమని [illegible]	82
4 ఖం. 5 మం.	83
బ్రహ్మము [illegible]	83
4 ఖం. 6 మం.	83
బ్రహ్మము [illegible]	84
[illegible] బ్రహ్మప్రాప్తి సాధనములు	85
4 ఖం. 7 మం.	85
4 ఖం. 8 మం.	86
బ్రహ్మప్రాప్తి [illegible]	87
బ్రహ్మజ్ఞాని [illegible] [illegible]	88

కఠోపనిషత్తు

విషయము	పుట
ఆత్మ సంగ్రహము	99
1అధ్యా. 1వ. 1–6 మం.	101
నచికేతుని [illegible] [illegible]	102
1అ. 1వ. 7–9 మం.	103
[illegible]	103
1అ. 1వ. 10–19 మం.	104
నచికేతుని [illegible] [illegible]	105
1అ. 1వ. 20 మం.	106
[illegible]	107
[illegible]	107
1అ. 1వ. 21–24 మం.	109
1అ. 1వ. 25–29 మం.	110
1అ. 2వ. 1 మం.	111
శ్రేయః ప్రేయో మార్గములు	112
1అ. 2వ. 2–3 మం.	113
1అ. 2వ. 4–5 మం.	114
1అ. 2వ. 6 మం.	115
1అ. 2వ. 7–8 మం.	116

విషయము	పుట
[illegible]	117
1అ. 2వ. 9 మం.	118
1అ. 2వ. 10–11 మం.	119
1అ. 2వ. 12 మం.	120
1అ. 2వ. 13 మం.	121
1అ. 2వ. 14 మం.	122
1అ. 2వ. 15–16 మం.	123
[illegible]	124
1అ. 2వ. 17–18 మం.	125
[illegible]	125
1అ. 2వ. 18–20 మం.	127
[illegible]	128
1అ. 2వ. 21 మం.	129
[illegible]	129
[illegible]	130
1అ. 2వ. 22–24 మం.	131
1అ. 3వ. 1 మం.	133
[illegible]	133
[illegible]	134
1అ. 3వ. 2 మం.	136
[illegible]	136
1అ. 3వ. 3–4 మం.	137
[illegible]	138
1అ. 3వ. 4–8 మం.	139
[illegible]	140
1అ. 3వ. 9–11 మం.	141
[illegible]	142
1అ. 3వ. 12 మం.	143
[illegible]	144
1అ. 3వ. 13 మం.	145
[illegible]	146
1అ. 3వ. 14 మం.	147
[illegible]	147
1అ. 3వ. 15 మం.	148
[illegible]	149
1అ. 3వ. 16–17	150
2అ. 1వ. 1 మం.	151
[illegible]	151
2అ. 1వ. 2–5 మం.	152
[illegible]	153
2అ. 1వ. 6–7 మం.	155

విషయము	పుట
2అ. 1వ. 9-10 వచ.	156
[illegible] పర్వముల్ పాలనము	158
2అ. 1వ. 11 వచ.	158
2అ. 1వ. 12 వచ.	159
2అ. 1వ. 13 వచ.	160
2అ. 1వ. 14-15 వచ.	161
2అ. 2వ. 1 వచ.	162
2అ. 2వ. 2-4 వచ.	164
2అ. 2వ. 5 వచ.	165
2అ. 2వ. 6-7 వచ.	167
2అ. 2వ. 8 వచ.	168
2అ. 2వ. 9-10 వచ.	169
2అ. 2వ. 11 వచ.	170
2అ. 2వ. 12 వచ.	171
2అ. 2వ. 13-14 వచ.	172
2అ. 2వ. 15 వచ.	173
2అ. 3వ. 1 వచ.	174

విషయము	పుట
సంసారోత్పత్తియు	175
2అ. 3వ. 2 వచ.	177
2అ. 3వ. 3-5 వచ.	179
2అ. 3వ. 6-8 వచ.	180
2అ. 3వ. 9 వచ.	181
2అ. 3వ. 10 వచ.	182
2అ. 3వ. 11 వచ.	183
2అ. 3వ. 12 వచ.	185
2అ. 3వ. 13 వచ.	186
[illegible]	187
2అ. 3వ. 14 వచ.	188
[illegible]	201
2అ. 3వ. 15 వచ.	091
2అ. 3వ. 16 వచ.	189
[illegible]	191
2అ. 3వ. 17 వచ.	192
2అ. 3వ. 18 వచ.	193
2అ. 3వ. 19 వచ.	193
[illegible]	"

మన్త్రముల
పద్యానుక్రమణిక

ఈశావాస్యోపనిషత్తు

	సంఖ్య		సంఖ్య
అసుర్యానామతేలోకాః	3	కుర్వన్నేవేహ కర్మాణి	2
అంధంతమః ప్రవిశన్తి	9	తదేజతి తన్నైజతి	5
అన్యదేవాహుర్విద్యయాన్యదా హురవిద్యయా	10	పూషన్నేకర్షే యమసూర్య	16
అంధం తమః ప్రవిశన్తి	12	యస్తు సర్వాణి భూతాని	6
అన్యదేవాహుః సంభవాదన్యదా హురసంభవాత్	13	యస్మిన్ సర్వాణి భూతాని	7
అగ్నే నయసుపథారాయే	18	వాయురనిలమమృతమథేదం	17
అనేజదేకం మనసోజవీయః	4	విద్యాం చావిద్యాం చ	11
ఈశావాస్యమిదం సర్వం	1	స పర్యగాచ్ఛుక్రమకాయం	8
		సంభూతించ వినాశంచ	14
		హిరణ్మయేన పాత్రేణ	15

కేనోపనిషత్తు

	ఖం.మం		ఖం.మం
అథ వాయుమబ్రువన్	3.7	తస్మాద్వా ఇన్ద్రోఽతితరా	4.3
అథాధ్యాత్మం యదేతద్	4.5	తస్మాద్వా ఏతే దేవాః	4.2
అథేన్ద్రమబ్రువన్ మఘవన్	3.11	తస్మింస్త్వయి కిం వీర్యం	3.5
ఇహచేదవేదీదథ	2.5	"	3.9
ఉపనిషదం భో బ్రూహి	4.7	తస్మై తృణం నిదధౌ	3.6
కేనేషితం పతతి ప్రేషితం మనః	1.1	"	3.10
తదభ్యద్రవత్తమభ్యవదత్	3.4	తస్యై తపో దమః కర్మేతి	4.8
" "	3.8	తస్యైష ఆదేశో యదేతద్	4.4
తద్ధ తద్వనం నామ	4.6	తేఽగ్నిమబ్రువన్ జాతవేదః	3.3
తద్ధైషాం విజజ్ఞౌ తేభ్యోహ	3.2	న తత్ర చక్షుర్గచ్ఛతి	1.3

	ఖం.మం.
నాహం మన్యే సువేదేతి	2.2
ప్రతిబోధవిదితం	2.4
బ్రహ్మ హ దేవేభ్యో	3.1
యచ్చక్షుషా న పశ్యతి	1.6
యచ్ఛ్రోత్రేణ న శృణోతి	1.7
యత్ప్రాణేన న ప్రాణితి	1.8
యది మన్యసే సువేదేతి	2.1
యద్వాచానభ్యుదితం యేన	1.4
యన్మనసా న మనుతే	1.5
యస్యామతం తస్య మతం	2.3
యో వా ఏతామేవం	4.9
శ్రోత్రస్య శ్రోత్రం	1.2
స తస్మిన్నేవాకాశే	3.12
సా బ్రహ్మేతి హోవాచ	4.1

కఠోపనిషన్మంత్రములు

	అ.వ.మం.
అగ్నిర్యథైకో భువనం	2.2.9
అంగుష్ఠమాత్రః పురుషః	2.1.12
" "	2.1.13
" "	2.3.17
అజీర్యతామమృతానాం	1.1.28
అణోరణీయాన్మహతో మహీయాన్	1.2.20
అనుపశ్య యథా పూర్వే	1.1.6
అన్యచ్ఛ్రేయోऽన్యదుతైవ ప్రేయః	1.2.1
అన్యత్ర ధర్మాదన్యత్రాధర్మాత్	1.2.14
అరణ్యోర్నిహితో జాతవేదాః	2.1.8
అవిద్యాయామన్తరే వర్తమానాః	1.2.5
అవ్యక్తాత్తు పరః	2.3.8
అశబ్దమస్పర్శమ్	1.3.15
అశరీరం శరీరేషు	1.2.22
అస్తీత్యేవోపలబ్ధవ్యః	2.3.13
అస్య విస్రంసమానస్య	2.2.4
ఆత్మానం రథినం విద్ధి	1.3.3
ఆశాప్రతీక్షే సంగతం	1.1.8
ఆసీనో దూరం వ్రజతి	1.2.21
ఇన్ద్రియాణాం పృథగ్భావం	2.3.6
ఇన్ద్రియాణి హయానాహుః	1.3.4
ఇన్ద్రియేభ్యః పరం మనః	2.3.7
ఇన్ద్రియేభ్యః పరా హ్యర్థాః	1.3.10
ఇహ చేదశకద్బోద్ధుం	2.3.4
ఉత్తిష్ఠత జాగ్రత	1.3.14
ఉశన్ హ వై వాజశ్రవసః	1.1.1
ఊర్ధ్వం ప్రాణమున్నయతి	2.2.3
ఊర్ధ్వమూలోऽవాక్శాఖ	2.3.1
ఋతం పిబన్తౌ సుకృతస్య	1.3.1
ఏకో వశీ సర్వ భూతాన్తరాత్మా	2.2.12

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	1.2.13	[illegible]	2.2.13
[illegible]	1.1.24	[illegible]	2.9.10
[illegible]	1.2.17	[illegible]	1.2.4
[illegible]	1.4.16	[illegible]	2.1.2
[illegible]	1.1.19	[illegible]	2.1.1
[illegible]	1.3.12	[illegible]	1.1.3
[illegible]	1.2.11	[illegible]	2.2.1
[illegible]	1.2.10	[illegible]	1.1.14
[illegible]	1.1.2	[illegible]	1.1.5
[illegible]	2.2.14	[illegible]	2.3.3
[illegible]	1.1.16	[illegible]	2.1.11
[illegible]	1.2.12	[illegible]	1.3.11
[illegible]	2.3.12	[illegible]	2.3.19
[illegible]	1.1.9	[illegible]	1.3.17
[illegible]	1.1.16	[illegible]	2.1.8
[illegible]	1.1.17	[illegible]	2.2.5
[illegible]	1.4.4	[illegible]	1.3.19
[illegible]	1.1.21	[illegible]	2.1.9
" "	1.1.22	[illegible]	2.3.5
[illegible]	1.2.18	[illegible]	1.1.11
[illegible]	2.2.15	[illegible]	2.1.14
[illegible]	1.2.5	[illegible]	2.1.15
[illegible]	2.2.5	[illegible]	2.3.10
[illegible]	1.1.27	[illegible]	2.3.15
[illegible]	2.3.9	[illegible]	2.3.14
[illegible]	1.2.6	[illegible]	2.3.2
[illegible]	1.3.18	[illegible]	2.1.10
[illegible]	1.2.23	[illegible]	1.3.6
[illegible]	1.2.24	" "	1.3.8

	[illegible]		[illegible]
[illegible]	1.3.5	[illegible]	1.1.10
„ „	1.3.7	[illegible]	1.2.7
[illegible]	1.1.39	[illegible]	1.3.9
[illegible]	1.2.35	[illegible]	1.1.32
[illegible]	3.1.6	[illegible]	1.1.13
[illegible]	1.4.2	[illegible]	1.2.3
[illegible]	3.1.7	[illegible]	1.3.15
[illegible]	2.1.4	[illegible]	2.3.19
[illegible]	1.1.20	[illegible]	1.1.4
[illegible]	1.1.35	[illegible]	2.2.11
[illegible]	2.2.7	[illegible]	2.1.4
[illegible]	1.1.15	[illegible]	1.1.12
[illegible]	3.2.10	[illegible]	2.5.2
[illegible]	1.3.9	[illegible]	2.2.6
[illegible]	1.1.7	[illegible]	1.2.19
[illegible]	2.4.10		
[illegible]	1.1.23		

ఈశావాస్యోపనిషదర్థ సంగ్రహము

ప్రథమ మన్త్రము

ప్రపంచము సర్వమును పరమాత్మ స్వరూపము. ఇది పృథగ్బుద్ధి కల్పితము. ఇట్టి జ్ఞానము విచారైకలభ్యము. జగత్తు సత్యమను భ్రాంతి తొలగినప్పుడు స్వాత్మైకత్వ దర్శన మయిన కర్తృత్వభోక్తృత్వస్వరూపముగు ద్వైతబుద్ధి నశించును. సర్వద్వైతబుద్ధి పరిత్యాగమే సర్వసన్న్యాసము. ఆ స్థితియందు పాత్ర సురక్షిత మగును. ధనము స్వకీయ మయినను పరకీయమయినను కాంక్షింప దగదు. ధనమునం దెవరికి స్వత్వమున్నదని నిశ్చయింప శక్యముగాదు.

ద్వితీయ మన్త్రము

పూర్వోక్త జ్ఞానము లేక ధనలోలత్వములను విడువగల వారు నిత్యనైమిత్తిక కర్మల నాచరింపవలయును. ఫలేచ్ఛారహితముగు కర్మాచరణ చిత్తశుద్ధిహేతువగును. చిత్తనైర్మల్యము జ్ఞానమునకు పరంపరాకారణము. ఈ మన్త్రమున పునర్జన్మహేతువులుగాని కర్మాచరణ ముపదేశింపబడుచున్నది. ఇచటినుంచి పోవుటకు కర్మకంటె వేఱొకమార్గము లేదనియు నట్టి కర్మాచరణఫలముచే నరుడు సంస్పృష్టుడును కానేరడనియు శ్రుతిచెప్పుచున్నది. అట్టికర్మ మెట్టిదిగానుండవలయును? ఆపాతముగ నాలోచించిన, కర్మలన్నియు స్వర్గాదికామహేతు

తిమును, ఫలానుసంధానరహితముగను జన్మకు కారణములు నగు
చున్నవి. సంధానరహితము కూడ మోక్షమునకు కారణ మగు
చున్నది. ఇచ్ఛానిష్కృష్టముగ నుండి చిత్తశుద్ధియును గలుగు
మీకర్మలయందువలన, అట్టివానికి చిత్తైకాగ్ర్యమునకు గమ్యస్థ
దానము వలన శీఘ్రముగ జ్ఞానాభ్యాసమునకు మోక్షమునకు
అర్హుడగును. దానానాదిత్వమున కర్మాచరణముచే
చిరకాల దాక్షిణ్యమునకు పుణ్యపాప ఫలముచే ననుష్ఠిత
మయ్యెనని సాధ్యమగును. అట్టి కర్మాచరణ మూలము చిత్తమున
జెప్పబడుచున్నది. ప్రవర్తనము మోక్షప్రవర్తనము. సమస్త
ముయందువానికి సన్న్యాసాశ్రమము, అనుష్ఠానికి కర్మాచరణము
మోక్షమార్గములకు ప్రతిబంధకములు. చిత్తశుద్ధిహేతుత్వ,
అనంతశుద్ధిత్వ నిత్యత్వములకు కర్మాచరణము ప్రశస్తమగు
చున్నది. అట్టి కర్మాచరణము, సన్న్యాసము నిత్యత్వము
గావలయును. అప్పుడే మనకు చిత్తశుద్ధిహేతువగు మోక్షము
నకు పరంపరాకారణమగును.

తృతీయ సూత్రము

విధ్యుక్తకర్మ మోక్షసాధనము. అధ్యాత్మవిచారము చేయించెడి యట్టివారి జ్ఞానసంపాదనము ఇతర ముముక్షువులకు కూడ యోగమగుచున్నది. మరియు నిష్కామకర్మాచరణ ఫల మగును.

చతుర్థ సూత్రము

అట్టి నిత్యకర్మ, జాగ్రదాద్యవస్థ త్రయము నది

యుండితేమో యనుకొనను. అది నిరుపాధికము, ఇన్ద్రియములకు గోచరము, సర్వవ్యాపకము, సర్వప్రాణిశరీరగుప్తనివాస మము, అన్నాద్యాత్మాది దేహాదులకు ప్రకాశకము. నిత్య చైతన్యస్వరూపమగు నా పరమాత్మవస్తువేకాని సత్త కార్యకారణప్రపంచజాలము నిర్వహింపబడుచున్నది.

పంచమ మంత్రము

ఆత్మ యచంచలము. ఇంద్రియములు చాంచల్యముద్వారా దాని యం దారోపింపబడుటచే నది చలనవంతముగ భాసించు చున్నది. నామరూపాత్మకమగు జగత్తునకు బాహ్యాభ్యంతర ములను నిండిన ప్రజ్ఞానఘనస్వరూపమగు నాత్మచే ప్రపంచ మంతయు నావాస్య మగును.

6, 7, 8 మంత్రములు

కాని సర్వభూతములు నాత్మయందును, కార్యకారణ సంఘాతమున నాత్మభావము విడుచునాతడని తలంచువానికి శోక మోహాదులు లేవు ఆవృత్తి గలుగనేరదు. అజ్ఞానము నశించి యతడు జీవన్ముక్తుడగును.

పరమాత్మ సర్వవ్యాపకుడు, శుద్ధుడు, అలిప్తుడు, నిత్యుడు సర్వాత్మకుడు, నిత్యములగు కర్మఫలముల నిచ్చువాడు

9, 10, 11 మంత్రములు

విద్యావిద్యోపదేశము చేయబడినది. ఏషణాత్రయ పరిత్యాగమున కోత్సుకులచే సన్న్యాసమున తనువును సంసారమున కర్మచరణము సమముగును గాని వానికి బ్రహ్మ

జ్ఞానమునకు కారణమగు చిత్తశుద్ధిని కలుగజేయు కర్మో పాసనముల్ని యుపదేశించుచున్నది. కర్మనిష్ఠ జ్ఞాననిష్ఠకు విరుద్ధము కనుక రెండింటికిని సముచ్చయము కుదరదు. కర్మోపాసనము లవిరుద్ధములు గనుక వానికి సముచ్చయము కుదురును. దేవతాజ్ఞానము త్రికరణ నిరంతర ధ్యాన సిద్ధ చింతన ముపాసన మనబడును. ప్రత్యేక కర్మదేవతానుష్ఠాన ముల ఫలితములను లభించును. అది మోక్షసాధనము గాదు. నిష్కామముగ చేయబడు కర్మోపాసనముల వలన మను చిత్తశుద్ధి కలుగును. చిత్తశుద్ధి గలిగిన మీదట ధ్యానోపాసనముల వలన ప్రత్యగాత్మ జ్ఞానము కలుగునని లభించును. చిత్తశుద్ధిలేని యుపాసనము నిష్ప్రయోజనము. ఉపాసనము సాక్షాన్మోక్షసాధనము గాదు.

12. 13. 14 షట్కములు

కర్మదేవతలయొక్క పృథగుపాసనము నిష్ఫలము, ఆ దేవతల యత్ప్రకృతికి కారణభూతములగు నవ్యాకృత హిరణ్యగర్భుల పృథగుపాసనముగూడ నిష్ఫలమే యగును. సమ్ము చ్చయోపాసనము బ్రహ్మోపాసనమే యనిగాయాము. ప్రకృతి ప్రత్యేకోపాసనముగూడ నిష్ఫలమే యగుచున్నది. కార్యబ్రహ్మో పాసనమువలన అణిమాద్యైశ్వర్య సిద్ధియు, అవ్యాకృతో పాసనమువలన ప్రకృతిలయమను ఫలము గల్గును. ఇట్లు సమ్ముచ్చ యమును కర్మనిష్ఠలకు నిష్ఠాంతరములకు జ్ఞానసిద్ధియు ఫల సహితముగ వివరింపబడినవి.

15, 16, 17 మంత్రములు

నిష్కామ కర్మానుష్ఠానముచే సాధకుఁడు మృత్యువును దాటి యుపాసనముచే బ్రహ్మలోకమును పొందునని చెప్పఁబడినది. అట్టి బ్రహ్మలోకద్వారమును ప్రవేశించుటకొరకు సూర్యాగ్నులు ప్రార్థింపఁబడుచున్నారు. పురుషుని శక్తిగా ముఖమందుండు తేజస్సు సూర్యాగ్నులందున్న తేజస్సు కూడ సత్యస్వరూపమును బ్రహ్మతేజస్సగుటచే సంసారులకు సం దాత్రపాత్రీద్వారమును ప్రపన్నుడు తెలిసి ప్రవేశము నియ్యవలెనని ప్రార్థనాభావము. సత్యధర్మత్వ మట్టి ప్రవేశమునకు యోగ్యతాపత్రము. సత్యమును బ్రహ్మదర్శనమే ప్రవేశఫలము. ఉపాసనము క్రమముక్తిద్వారము.

ఈశావాస్యోపనిషత్ సంగ్రహము సమాప్తము.

ఉపనిషత్పత్రిక

సృష్టితత్వబోధము

ఈశావాస్యోపనిషత్తు

ఉపోద్ఘాతము

[illegible] మహాభారతములు [illegible] వేదములను [illegible] ఉపదేశించెను. [illegible] వేదములు [illegible] ప్రాచుర్యము చేసెను, [illegible] శ్రీ శంకరాచార్యుల [illegible] నిర్ణయించెను. [illegible] ఈ ఉపనిషత్తు [illegible]

[illegible]

[illegible] ప్రసిద్ధి గాంచెను.

భాష్యకారులు భక్తికి సంబంధించి సర్వస్వమగు వానిని వాటి ప్రాధాన్యమును ఉపన్యసించి చెప్పెను. బ్రహ్మసూత్రభాష్య సిద్ధాంతమునకు గ్రహించిన నిర్ణయమును తన శిష్యులకు ప్రవృత్తి సంప్రదాయము సమాధాన సమేతం గావించెను. అందుచే ఈ శాఖ ప్రాచీనము, ప్రారంభించినది వివిధ ఖండములచే నున్నది. వ్యాఖ్యానములు శాఖలను విభాగము చేసి ప్రవర్తింపజేసెను. అందు శాంకరాద్వైత సిద్ధాంతమునకు ఉపనిషత్తు కృష్ణయజుర్వేదము బ్రహ్మసూత్రసంప్రదాయము శాఖ శుక్లయజుర్వేదము ప్రసిద్ధిగాంచినవి.

ఉపనిషత్తులను ఈ సంహితయందలి మొదటి ముప్పదినాల్గు అధ్యాయములయందు కర్మకాండ సంబంధ మగు మంత్రములు గలవు. చివర

ఈశావాస్యోపనిషత్తు
శుక్లయజుర్వేదాంతర్గతము

అధ్యాయము సంహితయందు ఉపన్యాస మంత్రములకు కర్మకాండమునందు వినియోగము లేదు. అవి జ్ఞానకాండము నందు సమన్వయము చేయబడినవి. ఈశావాస్య మీమాంస భాగములో చేరినది. ఈ సంహితకు సంబంధించిన బ్రాహ్మణము లలో నొకటి శతపథబ్రాహ్మణము. అంతిమభాగ మగు జ్ఞానప్రకాశము బృహదారణ్యకోపనిష త్తను పేర బరగుచున్నది.

ఆత్మతత్త్వము విశుద్ధము, ఏకము సత్యము అశరీరము సర్వగతమని కేవలాత్మతత్త్వమును మాత్రమే నిరూపించుచున్నది

ఉపదేశించుచున్నవి. ఇట్టి పరాత్పరతత్త్వము నిర్గుణస్వరూపముగాం
చేసి కర్తృత్వ మప్రాప్యమ్ముగాదు. సత్త్వముగ

సంబంధచతుష్టయము శ్లోకము

ఉంచేసి విశాస్త్రము గాదు. స్వస్వరూపమును
ఉంచేసి భక్త్యముగాదు. నిత్యమగుటంచేసి
మోక్షసాధనము యుపయుక్తమునుగాదు సం
న్యాసముగాదు. ఇష్టప్రియముగుటంచేసి కర్తృత్వభోక్తృత్వ
ములన్నియు నశించును. ఈ నాలుగింటికిని కర్మఫల సంబంధము
లేదు. కర్మఫల మోక్షజ్ఞానము గావలదు. కర్మనిష్ఠయు
నవిద్యాప్రకాశకములు. బ్రహ్మజ్ఞాన మవిద్యావినాశకము. కర్మలు
చిత్తశుద్ధి హేతువులు. ద్వైతాలంకార వ్యాసికధికారము.
చిత్తశుద్ధి మోక్షజ్ఞానమున కనివార్యముగు ప్రయోజనము.
ఈశావాస్యమంత్రము భాష్యమునకు ప్రాధాన్యమును
ప్రకాశింపజేసి స్వభావసిద్ధముగు నాత్మవిషయజ్ఞానమును
బోధించి శ్రోత్రవాదుల సంసారబంధవిచ్ఛేద కారణమగు
సాక్షాత్కరత్వవిజ్ఞానము నుపదేశించుచున్నవి. అందువలన నీ
మంత్రభాగమున కుపనిషత్తను నామము వచ్చినదగుచున్నది.
ముముక్షువులకు స్వస్వరూపజ్ఞానమును బోధించునది గాన నీ
నామము సరియగును. ఆత్మయొక్క యథార్థస్వరూపమును
నిరూపణము. స్వస్వరూపాన్వేషణాభ్యాసము ప్రవేశాలంకనము.

మొదటి మంత్రము 'ఈశావాస్య' మను పదముతో ప్రారంభమగుటచే నీయుపనిషత్తునకు ఈశావాస్యమను పేరు గల్గెను.

ఈశావాస్యోపనిషత్తు

శాన్తిపాఠము

ఓం: పూర్ణమదః పూర్ణమిదం పూర్ణాత్పూర్ణముదచ్యతే ।
పూర్ణస్య పూర్ణమాదాయ పూర్ణమేవావశిష్యతే ॥
ఓం శాన్తిః శాన్తిః శాన్తిః

ఈ సుప్రసిద్ధమగు నా పరబ్రహ్మము పూర్ణము, అనగా నాశరహితమై సర్వవ్యాపియు నిరంతరము నిరుపాధికమును నయి యున్నది. నామరూపములచే వ్యవహరింపబడుచున్న యీ ప్రపంచముకూడ కారణస్వరూపమున పరబ్రహ్మమే యగుచున్నది. పరబ్రహ్మము కార్యరూపమునందుకూడ తన యఖండస్వరూపమగు పూర్ణత్వము కోలుపోవనేరదు. జ్ఞానముచే కార్యస్వరూపమునుండి యజ్ఞానకృతమగు సబ్రహ్మత్వమును తొలగించినప్పుడనంతరము, ఆ బ్రహ్మము ప్రజ్ఞానఘనైకరసమును నగు కేవల పరబ్రహ్మము మాత్రము మిగులుచున్నది. అధిభౌతికాధ్యాత్మికాధిదైవికోపద్రవము లుపశమించుగాక !

కాని యీ పరబ్రహ్మము సర్వమును వ్యాపించియున్నది. కనుక నది యున్నచోట వేఱొక వస్తుప్రపంచమునకు సాధ్యము కాదు. అనగా నది యద్వితీయమని తెలుపుచున్నది. విభిన్న నామరూపాత్మకమగు నీ జగత్తు పరబ్రహ్మము నుండి యుత్పన్నమగుచు నద్భాసించుచు వ్యతిరిక్తముగనున్నట్లుల గాన్పించుచున్నది. కాని యది నిజముగా భిన్నముగాదు.

సువర్ణాక్షరములు [illegible] మున్నగు [illegible]
న్నములుగాను, [illegible] విధ
ములుగు [illegible] శ్రీ [illegible]
నుగుచున్నది. విభిన్నములగు [illegible]
[illegible]
[illegible]. అందులనే [illegible]
[illegible] సువర్ణాక్షర [illegible]
[illegible] శ్రీ [illegible]
[illegible] భాగముగుచున్నది.

[illegible] సాధనములు పదము,
బీజము, సంఖ్య, రేఖ అను నాలుగు విధములు [illegible]న్నవి.
వానిలో పదగణిత [illegible]; [illegible]
బీజగణిత [illegible]
సంఖ్య [illegible], [illegible]. [illegible] సంఖ్య
[illegible] తత్త్వమునకు సన్నిహిత
సాధన మగుచున్నది. [illegible]
[illegible] సన్నిహిత సాధనమగుచున్నది. రేఖాగణిత
సంఖ్య [illegible]
లౌకికము గణిత శాస్త్రప్రసిద్ధము.

పదము, బీజము, సంఖ్య, రేఖ అను నాలుగు సాధన
ములలో [illegible] తత్త్వవిజ్ఞానమునకు సన్నిహిత
తరము. రేఖయన్ననో సన్నిహితతమము. ఈ నాలుగు సాధన
ములు [illegible]

మనకు వారు శ్రుతిని నిదానముగా గలిగి ప్రవర్తించుచున్నవి. ఇందులకు నిదర్శనము. వేదాంగము నడుమాత్రమునుండే బ్రహ్మ శుల్బసూత్రకములు; దీనిలోనియుండు ప్రకారమ్మానకము, ప్రథమ సమస్సుని అవాంతరసంఖ్యలను గాపాడునట్లుకము. సంఖ్యయున్నని ననత్వసంఖ్య యొందలి ఏకముగా గలిగి యనంతత్వమును బోధించుచున్నది. దీర్ఘచతుర్ని సమానచతుర్భుజాన్తముగా వృత్తము వ్యాసరేఖకము పానతాల్లికము. వ్యాసరేఖ కముల నక్రమముగా పరిధిని నానిరూపించుచున్నది. నాక మూలకముల దీర్ఘచతురస్రాకారము. (Polygon of n sides) దీర్ఘచతురస్రాకారమున మూలచతురస్ర కము. ఇప్పుడును తెలిసికొనుచుండు బ్రహ్మసూత్రానుసారకము. మరియొకసంఖ్యచే సంకలనవ్యవకలనములుగాని గుణకవిభాగ ములుగాని చేయవీలుపడని సంఖ్యలని చూపదగు గణిత శాస్త్రసమ్మతము.

ఆ సంస్కృతమునకు శరీరము గలవారును వేదార్థ ముచేయుచున్నారును, యథాశక్తి కర్మానుష్ఠానముచే మనస్సును శుద్ధిపరచి, సర్వోపనిషద్విశేషము జ్ఞానాన్ని ఉద్దేశించిన శమదమాదిసంపన్నులు నగునుముముక్షువులకు స్వర్గమార్గ స్వరూపిణి యగునీశ్రుతి ధీనుడనుభవించుటకు ప్రమాణమై మన్త్రములచే నాత్మతత్త్వమును బోధించుచు ముముక్షు వరియించవలెను: పరమాత్మ నాశ్రయించియున్నదనుట అట్టి పరమాత్మను పొందుటకు జ్ఞానమార్గమున కర్మల సాధనము లేదని యుపదేశించుచున్నది.

అటులనే ప్రాచీనగ్రంథము శాస్త్రవిచారమునకు కర్తవ్యముచే సిద్ధించినప్పు వాస్తవముయొక్క యథార్థస్వరూపజ్ఞానము మనోబలము పరిపక్వమగును. జగత్కర్తృత్వాభిమానము తొలగినప్పుడు స్వార్థము విరక్తమగును కర్తృత్వభోక్తృత్వాద్యహంకారము తనకు తొలగిపోవును. భక్తి సర్వత్ర బుద్ధిపరిత్యాగము సర్వకర్మసంన్యాసము. అప్పుడే నిష్కామము స్వస్వరూపావస్థానము కనుగొనుటకుతే సాధ్య ముక్తమగు చున్నది.

సంన్యాసికి శరీరధారణ సంకల్పమాత్రమగును భిక్షాశనాద్యాదికములందు విరక్తి కల్గినను ఒకానొకప్పుడు ధనాశ కలుగవచ్చును. కానిపుడు సకలమునకు తప్పక ప్రతిబంధకము కలుగును. తనదియొక్క గాని పరులయొక్క గాని ధనము నెవ్వడును కాంక్షింపరాదు. ధనమునందు మనకేది స్వత్వము గలదని నిర్ణయింప శక్యముకాదు. పరిత్యక్తమానమగు కర్మయు వాఙ్మనః సమకర్మత్యాగమును పరిత్యజించి మిథ్యాభిమానమగు ధనమును కాంక్షింపవలదు.

ధనాపేక్షకూడ వలదు.

అ। పై మంత్రమున మూర్తత్రయమునుగ తత్త్వోపదేశము చేయబడినది. విరాగి ధనగృధ్నుడు పరిత్యజింపవలయు నని నిరూపింపబడినది. కావున ముముక్షువైనా ధనసమా పరిత్యాగరూపమగు సర్వసంన్యాసమునకు చిత్తశుద్ధియే మూలాధారమగుటవలన అట్టి చిత్తశుద్ధి సిద్ధించు మార్గము రెండవమంత్రమున నుపదేశింపబడుచున్నది.

ద్వితీయ ప్రశ్న

మూ॥ [illegible] కర్మణే అవిరిషేష్యసి [illegible] ।
ఏకం త్వయా [illegible] న కర్మ [illegible] వదే ॥

భా॥ ఈ శ్లోకమునందు శాస్త్రవిహితములైన అగ్ని హోత్రాదికర్మల నాచరించుచున్నవారికి సన్న్యాసత్యాగ ములు [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] కర్మ [illegible] విహితకర్మల నాచరించుచు [illegible].

శా॥ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ధర్మము [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] సర్వసన్న్యాసము [illegible]. [illegible] [illegible] సన్న్యాసము [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఫలేచ్ఛలేని [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] చిత్త శుద్ధి కలుగును, [illegible] [illegible] [illegible] చిత్తము [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. చిత్తశుద్ధి [illegible] [illegible] [illegible] జ్ఞానము [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] సర్వసన్న్యాసము [illegible] [illegible] [illegible]. ఫలేచ్ఛారహితముగ [illegible]

కర్తవ్యము. కోరికలేని కర్మాచరణమువలన చేరిపోవుచుండును. అట్టి కర్మాచరణము జ్ఞానోత్పత్తికి స్వల్పముగా సహాయపడును. చిత్తశుద్ధి కలిగిన యోగ్యతను పొందగలరు ద్వారా జ్ఞానమార్గ సమాశ్రయమున్నదా! ఈ రెండు మన్త్రములు మోక్షమును గూర్చిన సారాంశములందలి అగు ఇవే మిగిలిన పదునారు మన్త్రము లేపోత్రములకు భాష్య ప్రాయము లగుచున్నవి.

తృతీయ మన్త్రము

అ॥ మొదటి మన్త్రమున ప్రతిపాదింపబడిన విషయ వ్యాఖ్యానఫలము మరియీమన్త్రమున విస్తరింపబడుచున్నది.

మూ॥ అసూర్యా నామ తే లోకా అన్ధేన తమసా వృతాః । తాగ్ంస్తే ప్రేత్యాభిగచ్ఛన్తి యే కే చాత్మహనో జనాః ॥

టీ॥ కర్మఫలములైన పునర్జన్మపరంపర లేని కొంత యున్న జనులకు తెలిసినది. ఆ జన్మములు విచార శోకములుగను చేసిన జ్ఞానాన్వితములుగనున్నవి. ఆత్మహనులకు లగు తమ రెండు గలరో వారలు పరేశానస్థర మూలముర జన్మములను పొందుచున్నారు.

తా॥ మీ॥ కేవలపరమాత్మతోడనే విడిచితమగు విషయ జ్ఞానమును గల వారెంత జనులని చెప్పబడును. భోగలంపటులగు జేవలేలగాక నీ శబ్దము నకు గతి

ఉపదేశించుచున్నారు. ఆత్మవిచారము లేనిచో వీరందరు కర్మఫలము లజ్ఞానఫలమును ఆస్వదించుచున్నవారలందు లోనగు [illegible] నున్నారు. [illegible] అనాత్మ భావములగు దేహాదుల నాత్మగా భావించి నశ్యముగు నాత్మ కవజ్ఞత చేయుటచే నాత్మఘాతుకుల నబుచున్నారు.

చతుర్థ మంత్రము

అ॥ ఏ ఆత్మజ్ఞానము లేనిచో సంసారప్రాప్తియు ఏ ఆత్మజ్ఞానముచే తన్నివృత్తియు గల్గునని చెప్పబడెనో యట్టి యాత్మతత్త్వము వివరింపబడుచున్నది.

మూ॥ అనేజదేకం మనసో జవీయో నైనద్దేవా ఆప్నువన్పూర్వ మర్షత్ । తద్ధావతోఽన్యానత్యేతి తిష్ఠత్తస్మిన్నపో మాతరిశ్వా దధాతి॥

టీ॥ ఆత్మ చలనము లేనిది; ముఖ్యమైనదొకటి లేనిది; మనస్సుకంటె వేగము గలది. ఇంద్రియములు దేవతాత్మ తత్త్వమును పొందలేవు. ఆత్మతత్త్వము మనస్సుకంటె ముందుగా పయనించును. అది [illegible] [illegible] పోవును. ఆత్మతత్త్వముగుటచేతనే వాయువు సర్వప్రాణిచేష్టలను విభజించుచున్నది.

తా॥ ఈ ఆత్మస్వరూపమును స్థిరమైనది చలనము లేనిది. జాగ్రదాదివ్యవస్థ లోకవ్యాపారము [illegible] చేయు చుండగా నాత్మ యీ యవస్థలను [illegible] చున్నది. అనగా

జాగ్రదాద్యవస్థలనిట్టి యుండగ మతియొక్కటియుండును. దత్తప్రతిపత్తిని ననుసరించును. స్మృతి ఉపదేశము చే

ఆత్మ మేమన్నట్టి [illegible]

ప్రారంభము మొదలగు వికారములతో గూడి యున్న దేహస్వరూపము గలిగియున్నది. అది సర్వ భూతసమాధికము. ఇట్టిది మనోవ్యాపార స్వభావములగు ఇంద్రియములకు గోచరముకాదు. సర్వ వ్యాపకత్వము గలిగినయట్టి సర్వంతము ప్రమాణములచే మనోవాయువులు ప్రసరించగల ప్రదేశములన్నిటిని వ్యాపించి యున్నది తాను చేరవలసిన దేశమును. అట్టి అదియే ప్రథమమున మొదలగువారికి ప్రధానము ప్రకాశము వర్షము మొదలగు వ్యాపారస్వరూపమును సర్వప్రాణిధారకత్వము సత్యమును హిరణ్యగర్భగాఢ్యమును చేయు వాయువు వడిగా చేకొనెను. సత్తని వాక్యముచేయున్న సమస్తకార్యకర భావము ఆత్మ నిత్యచైతన్యస్వభావము వాస్తవత్వము స్వభావముచే యుండును, అనగా సర్వాత్మకము నిత్యచైతన్యస్వరూపముగా వాస్తవత్వమున్నట్టుదు పరాత్పరుడు సమస్తకార్య కర్తగాని విక్రియారూపముగాయు పరిణమించదని భావము. ఇదియే ఈశకర్తృత్వము.

పంచమ మంత్రము

అ॥ ఈ యర్థమే తరువాతి మంత్రమున విస్తరింపబడు చున్నది.

మూ॥ తదేజతి తన్నైజతి తద్దూరే తద్వన్తికే।
తదన్తరస్య సర్వస్య తదు సర్వస్యాస్య బాహ్యతః॥

తా॥ ఆ పరమాత్మతత్త్వము చలించును, చలింపదు; దూరమున నుండును, అతిసమీపమున నుండును, అది సమస్త జగత్తునకు లోపల వెలుపల గూడ గలదు.

భా॥ ఈ ఆత్మతత్త్వము నిరుపాధికస్వరూప మగుట వలన చలించుటలేదు. శాస్త్రోపదేశములను గ్రహించని పాపాత్ముల మనసులచే నది యెంతకాలమునకు పొందబడనందున అజ్ఞానులకది కోటివర్షములకైనను లభ్యము గాదు. విద్వాంసులైన ఉపాధులయందలి సారము వలె జ్ఞానికది దూరమున నున్నదని తెలియుచున్న స్వస్వరూపమగుటచే జ్ఞానులకది అత్యంత సమీపమున నున్నదగుచున్నది. నామరూపాత్మకమగు జగత్తునకు బాహ్యాభ్యంతరములు నిండి ప్రజ్ఞానఘనస్వరూపమగుచున్నది. సర్వము సర్వాత్మచే నావ్యాప్తమను మాటలేని యర్థము.

సర్వాత్మకత్వ వ్యాఖ్యానము

షష్ఠ మంత్రము

అ॥ మొదటి మంత్రమందలి 'ఈశ' శబ్దము నాలుగు మంత్రములందును, 'ఆవాస్య'మను పదము పంచమమంత్రమందును వివరింపబడినవి. 'సర్వసంన్యాసముచేత' నను రక్షించుకొను మను పదములు రాబోవు మంత్రమున విస్తరింపబడుచున్నవి.

మం॥ యస్తు సర్వాణి భూతాన్యాత్మన్యేవానుపశ్యతి।
సర్వభూతేషు చాత్మానం తతో న విజుగుప్సతే॥

తా॥ ఎవ్వడైతే సమస్తభూతములు నాత్మస్వరూపమునుగ తనయందే చూచుచున్నాడో సకలభూతములయందును నాత్మ

స్వరూపముగను తనను చూచుచున్నాఁడో అట్టివాఁ డెట్టిదాని ముగను కలిగియుండుటచేత నెవనియందును ద్వేషము గానేరఁడు.

తా॥ 6। గురుశాస్త్రోపదేశములవలన నెవ్వఁడు బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంతముగు సర్వభూతములను తనయందే యున్న

ఆత్మైక్య జ్ఞానము.

ట్లుగను తనకంటె భిన్నముగు కనిపించక లేనిదియు చేసినదియు భావించుకొనుచున్నాఁడో అట్టి కార్యకారణసంఘాతమునకు ఆత్మభూతస్వరూపుఁడనియు సర్వజ్ఞానములకు సాక్షిభూతుఁడై దేహమునకు చైతన్యము కలిగించుచు స్థావరాంతముల కాత్మస్వరూపుఁడనియు దన్నెవఁడు భావించుకొనునో అట్టివాని కెన్నఁడును సంశయము కలుగనేరదు. సర్వసంశయనముచే నతనికి తనకంటె భిన్నముగు వస్తువు మఱియొకటి లేదు. కనుక శోకమోహకారణముగు అనాత్మ యెవనికి కలుగదు. ఇదియే పూర్ణత్వము.

అ॥ ఈ యర్థమునే తరువాతిమంత్రము భంగ్యంతరముగ విస్తరించుచున్నది.

సప్తమ మంత్రము

మూ॥ యస్మిన్ సర్వాణి భూతాన్యాత్మైవాభూద్విజానతః।
తత్ర కో మోహః కః శోక ఏకత్వమనుపశ్యతః॥

టీ॥ ఆత్మసాక్షాత్కారమును పొందినవాని కెప్పుడు సమస్త భూతములు స్వస్వరూపములే యగుచున్నవో యప్పుడు తన

[illegible]

భా॥ [illegible]

[illegible]

ఈ॥ పై మంత్రమునందు [illegible] చెప్పబడినది. ఈ మంత్రమునందు [illegible] వర్ణింపబడు చున్నది.

అష్టమ మంత్రము

మం॥ స పర్యగాచ్ఛుక్రమకాయమవ్రణమస్నావిరగ్ం శుద్ధమపాప
విద్ధమ్। కవిర్మనీషీ పరిభూః స్వయంభూర్యాథాతథ్య
తోఽర్థాన్వ్యదధాచ్ఛాశ్వతీభ్యః సమాభ్యః॥

తా॥ ఆ పరమాత్మ సర్వవ్యాపి శుద్ధస్వరూపి శరీరము లేనివాడు, ఛిద్రము లేనివాడు, నాడులు లేనివాడు, నిర్మలుడు, ధర్మాధర్మాదిపాపములు లేనివాడు, సర్వసాక్షి, మనస్సునకు ప్రేరకుడు, అన్నిటికంటెను పైనున్నవాడు,

స్వయంభువు. కర్మఫలసాధనములగునట్టి కర్తవ్యపదార్థము లను నిత్యులగు సంవత్సరములను చేయగల ప్రజాపతులకొరకు విభజించెను.

తా। వి। ఆత్మ ఆకాశమువలె సర్వవ్యాపకుడు. వీడు లేడు, స్వయంప్రకాశమైన తన స్వరూపముచే సకలమును నిండి — రూపములో శరీరమునం దుపలభ్యమానమగు లింగ

ఆత్మ నిర్గుణ స్వరూపము

దేహ మనెడి వ్యస్తవ గోపకముగాడు. స్థూల శరీరము లేనివాడు. అతడు శుద్ధుడు అపాపవిద్ధుడు, సర్వద్రష్ట, సర్వసాక్షి, నిత్యముక్తుడు, అతీంద్రియుడు, కాలాతీతుడు, సర్వాధిష్ఠానభూతుడు, స్వప్రకాశమైన తన స్వరూపము గనుక స్వయంభువు సర్వాత్ముడు. ఇతడు పూర్వకల్పములవలెనే మన్వంతర క్రమ ఋతుక్రమమునకు జరుగు చున్నది. ఇట్టి పరమాత్మ సంవత్సరములను సాధనములు గల ప్రజాపతులకు నియతములగు కర్మఫలములను వానికి సాధనములను చేతనాచేతనరూపములగు పదార్థములను తదనురూపముగ విభజించి పెట్టెను.

అ। ఉపక్రమింపబడిన పూర్వోత్తరగ్రంథ ప్రదేశము ముగిసి నది. ఏషణాత్రయపరిత్యాగమున కర్తవ్యు లుండుటవలన సంన్యాసమున కనర్హుడయినను సంసారమునందు వర్తించు మానవుడు గాబట్టి వానికి చిత్తైకాగ్ర్యము గలుగుటకు కర్మో పాసనాసముచ్చయము ముఖ్యముగా చెప్పదలచి ఫలకథన మును ముందే ప్రత్యేకముపాసనమును చాలా మన్త్రమున ప్రశంసించుచున్నది.

[illegible] సూత్రము

సూ॥ [illegible] ।

[illegible] ॥

[illegible]

భా। శ్రీ। [illegible] సూత్రముచేత [illegible] ఇది ప్రథమ వేదార్థము. [illegible]

[illegible]

[illegible] “[illegible] వివిదిషన్తి” అని ప్రసిద్ధమగు మన్త్రమునందు కర్మనిష్ఠ విధింపబడినది. ఇది ద్వితీయ వేదార్థము. ప్రవర్తింపబడిన జ్ఞాననిష్ఠకర్మనిష్ఠవిభాగమును [illegible] అజ్ఞానకామములు రెండును కర్మనిష్ఠకు ముఖ్యకారణములు. “సో౽కామయత జాయా మే స్యాత్” (బృ 1. 4. 17) (నాకు భార్య కావలెనని యతడు కోరెను) అను వాక్యము జాయాపుత్రాదిలక్షణమగు సంసారము కామనావశమని తెల్పుచున్నది. జాయాపుత్రాది కామనానివృత్తులగు వారు గృహస్థాశ్రమమున కర్మనిష్ఠ

ప్రవిష్టులగుచున్నారు. శ్రుతియును విద్వాంసులకై వైరాగ్యమును
బోధించినారు "కిం ప్రజయా కరిష్యామో యేషాం నో ఽయ
మాత్మాఽయం లోకః" (బృ 4. 4. 22.) (ప్రజచే మాకేమి
మాత్మనాదే అట్టి మాకు సంతానముతో నేమి చేయు
గలము!") అని జ్ఞానులు తమ కర్మనిష్ఠను విడచినారు
సంన్యాసమునందు వైరాగ్యమును పొందుచున్నారు. వైరా
గ్యము జ్ఞాననిష్ఠకు ముఖ్యమగు ప్రత్యేకసాధనము. ఈ రెండు
మంత్రములచే కర్మజ్ఞాన నిష్ఠలకు గల పార్థక్యము స్పష్ట
మగుచున్నది. ఈ యుపనిషత్తు మూడు మొదలు పదునెనిమిది
వరకు గల మంత్రములయందు జనిత్వస్త్రీయందాత్మయొక్క
నాత్మయొక్క యథార్థ స్వరూపము ప్రతిపాదింపబడినది. మూడవది
సర్వసన్యాసియైనట్టి జ్ఞాననిష్ఠుని మార్గమేమి దురాత్మ
ద్వ్యవహరమున కర్మలయందు కామనావిష్టులగువారి గతికాక
సమస్తాబసయు మూర్చేయింపబడినది. ఈ యుద్ధమే శ్రీకామాత్మ
ర్దముగనుండునట్లు సంపాదింపబడినది. "అన్ధం తమః ప్రవిశన్తి"
యను ప్రత్యేక మంత్రము అపరతమునందు గాఢమగు
నిన్నగలిగి అన్యవివేకములగు కర్మల నాచరించు కర్మ
పరులను గూర్చి చెప్పుచున్నది. ఈ మంత్రము పవిత్ర
లకును వర్తింపదు. కాబట్టి తెలిసినాడు సాధ్యసాధనాది సర్వ
భేదబుద్ధికారణమ్యలయు వివర్ణించి యందు సర్వభూతము లాత్మ
స్వరూపము గాంచుచున్నట్టి యట్టి పరమాత్మను సాక్షాత్క
రించిన సేకత్వమునే గ్రహించుచున్నారు. వారలకు శోక
మోహాదులు దూరములగుచున్నవి. అట్టి యేకత్వవిజ్ఞానము

నేటివలె ఒకేసారి కర్మతోగాని జ్ఞానాన్తరములతోగాని మహాఫలము కల్గు సమ్ముచ్చయమును సముచ్చయము చేయరాదు. కాని యీ ప్రకరణమున సముచ్చయమును శాస్త్ర ప్రస్తావించు కలదన్నట్లు కేవల కర్మనిష్ఠ నిందించుచున్నది. కనుక ప్రకరణము నకు ప్రస్తుతమగు సముచ్చయమువలనే కల్గు ఫలము. మరియొకటి నుండవలయునా? న్యాయముచేతను శాస్త్రముచేతను సముచ్చయము నెంచుటకు సంభవమైనా ఇక్కడ సముచ్చయమే ప్రస్తుతమగుచున్నదని చూపించవలసి యున్నది. సముచ్చయములగునవి ఏవి పరస్పరము విరుద్ధములు గాకుండవలెను. ఆత్మసాక్షాత్కార సాధనముగ జ్ఞానమున్నది, దేవతాజ్ఞాన సాధనముగ నుపాసనము, పిత్రులోకాదికాములు సంపాదకముగ కర్మనిష్ఠ— ఈ మూడింటి నన్యోన్య విరుద్ధములగు వానికి సముచ్చయము సంభవ మగును. అవిరుద్ధములగు వాని సముచ్చయమే ప్రస్తుతమగు చున్నది.

అవిరుద్ధములకు కర్మ దేవతాజ్ఞానములకు సముచ్చయము సంభవము

ఇచట వినబడుచున్న విద్యయనగా జ్ఞానమునకు దేవ లోకము ప్రత్యేక ఫలముగ చెప్పబడినది గనుక నా జ్ఞాన మాత్మజ్ఞానము గాదేమో. దేవతాజ్ఞానమే కావలెను. కర్మనిష్ఠకు పిత్రులోకము ప్రత్యేకఫలము చెప్పబడినది. కనుక ఆత్మ సాక్షాత్కారసాధనము కానట్టి జ్ఞానమునకును తరితరములకును సముచ్చ

కర్మ దేవతాజ్ఞానము ప్రత్యేకోపాసనము లిందున్నవి

హేతుపూర్వకముగ

ద్రుపము రుచుం చెప్పదు. శాస్త్రమునకును న్యాయమునకును సత్య సముచ్చయము సిద్ధము. అధిష్ఠానములకు దేవతాజ్ఞాకర్తృ విషయ సముచ్చయము ప్రత్యక్షము యథార్థము చేసికొనవల యును. కాని ప్రత్యేక శాస్త్రమునందు దేవతాజ్ఞాన కర్తృవిషయ ములను విడదీయుచున్నట్లు విడబడియున్నవి. కనుక నవి యొకటి ప్రత్యేకముగా గాని సముచ్చితములుగా గాని ప్రమాణాధారములు కాజాలవని యథార్థవాదము. దేవతా జ్ఞానవిషయకర్తృత్వములు ప్రత్యేక ప్రత్యేక ఫలము లుపా సించుచున్నవి. కనుక నవి సముచ్చయములు గానేరవు. శాస్త్రసిద్ధాంతము లౌకిక సముచ్చయము కానేరదు. కాని ప్రత్యేకప్రత్యేకముగ నాయా కర్తృదేవతాజ్ఞానము లీపట సిద్ధించుచున్నవి. వాని సముచ్చయసిద్ధాంతము శాస్త్రమునకు ఆవశ్యకము కాదు.

ప్రత్యక్ష ప్రమాణ [illegible] విచారము

ఆధిభౌతికమునకు కర్మాధారము ముఖ్యము. అగ్ని హోత్రాదులు కర్మోపాసనములు. కేవల కర్మాధారమున లక్షణసూచనకు సంకేతమును ప్రకటించెదరు. వారు పరమాత్మదర్శనసమర్థులు కాజాలరు. నేను, నాది, యను నహంమమాభిమాన మునకేవలము కర్మము. అహంమమాభిమానాధిష్ఠాతలకు సుప్ర సిద్ధధనాద్యభిలాషలు విధినప్రస్తములను ఆస్తికత్వమాత్ర కర్తృత్వవిధానములు మూలమున మస్తకమునందు నిడబడియుం డున్నారు. అట్టివారలు పరమాత్మజ్ఞానపరిశుద్ధులకు నజ్ఞానము నశించునని శాస్త్రముయొక్క సిద్ధాంతాభిప్రాయము.

15 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] చున్నది.

ఈ సూత్రము [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

10 ఉపనిషత్ప్రోక్త ... మంత్రము

తా॥ 10॥ దేవతాజ్ఞానమునకు ఫలము దేవలోకప్రాప్తియనియు, కర్మమునకు ఫలము పితృలోకప్రాప్తియనియు వేదములం దు చెప్పబడుచున్నది. అంతియేగాక మహాత్ము లైన ధర్మాత్ములైనవారు వేరువేరు ఫలములను [illegible] చెప్పుచున్నారు. ఈరెండు మార్గములు నాకు ప్రత్యక్షముగా [illegible] కాదని వారు సెలవిచ్చినారు.

కర్మ దేవతా జ్ఞానముల ఫలభేదము

భా॥ విద్యాకర్మములకు కర్మజ్ఞానముల సముచ్చయము వలన ఫలమును సమానాంతర సూత్రము నిరూపించుచున్నది.

ఏకాదశ సూత్రము

మం॥ విద్యాం చావిద్యాం చ యస్తద్వేదోభయం సహ।
అవిద్యయా మృత్యుం తీర్త్వా విద్యయామృతమశ్నుతే॥

తా॥ ఎవ్వడు దేవతాజ్ఞానమును కర్మను గూడ సముచ్చయముచేసి తెలిసికొనునో వాడు కర్మానుష్ఠానముచేత మృత్యువును దాటి దేవతాజ్ఞానముచేత దేవత్వమును పొందును.

దేవతాజ్ఞానసహితముగ నిత్యకర్మానుష్ఠానమొనర్చు వాని [illegible] కర్మలచే [illegible] కరణములను నశించి బ్రహ్మలోకము చేరును. అటనుండి బ్రహ్మతో ముక్తుడగును. ఇది క్రమముక్తి [illegible]

కర్మ దేవతా జ్ఞాన సముచ్చయము

త్వ విద్యోపాసనాఫలము దేవతాత్మప్రాప్తియని చెప్ప బడుచున్నది. ఈ మంత్రములందు విద్యావిద్యలకు ఉద్యోతత్వ మనెడి ఫలభేదములు చెప్పబడుచున్నవి. విద్యాశబ్దముచే యుపాసనలను దెలుపు వ్యాఖ్యానశబ్దముచే కర్మకాండ ప్రతిపాదకములగు వాక్యములు చెప్పబడెను. అట్టి ఆత్మజ్ఞానము ప్రాప్తించుటకు దేవతాత్మత్వమును గూర్చి చెప్పబడెను. ఇవి సముచ్చయ ప్రతిపాదనము కనుక ఇచట విద్యాశబ్దము దేవతాత్మజ్ఞానపరముగను అవిద్యాశబ్దము కర్మప్రతిపాదకముగను వ్యాఖ్యానింపబడినవి.

అ॥ వ్యాకృత అవ్యాకృతములు సముచ్చయముగ నుపాసిం పదగినవని తెలుపుటకై ఈ మంత్రము ప్రారంభించుచున్నది.

ద్వాదశ మంత్రము

మూ॥ అంధం తమః ప్రవిశంతి యే౽సంభూతిముపాసతే।
తతో భూయ ఇవ తే తమో య ఉ సంభూత్యాం రతాః॥

టీ॥ ఎవ్వరు కారణరూపమగు ప్రకృతిని మాత్రము పాసించెదరో వారు ఘోరమగు తమస్సును పొందు చున్నారు. ఎవ్వరు హిరణ్యగర్భరూపమగు కార్యబ్రహ్మ మును మాత్రమే యుపాసించుచున్నారో వారంతకంటెను నధికమగు నంధకారమును పొందుచున్నారు.

తా॥ వి॥ అసంభూతి ప్రకృతి కారణము అవ్యాకృ తము అనిర్వ్యా. ఈ పదములన్నియు సమానార్థకములు. హిర

౨౭ [illegible]

[illegible]

[illegible] కాని [illegible]
ఈ [illegible]
[illegible] చున్నవి.

ఇంతటి [illegible] మహోన్నత[illegible]
[illegible]
[illegible] నిరూపించబడినది. ఇట్టిస్థితి సకల జగత్సృష్టికి
౧. ౧౮ [illegible] [illegible] హిరణ్యగర్భుల
సృష్టి [illegible] కూడ [illegible]చున్నది.
కావున [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] లేదు. [illegible]
[illegible] కూడ [illegible]చున్నది.

౨౮. దృష్టి [illegible] స్వరూపము [illegible]
[illegible] ప్రతిబింబించు
చున్నది.

త్రయోదశ మన్త్రము

మం॥ అన్యదేవాహుః సంభవాదన్యదాహురసంభవాత్। ఇతి
శుశ్రుమ ధీరాణాం యే నస్తద్విచచక్షిరే॥

టీ: కార్యబ్రహ్మోపాసనమువలన గల్గు ఫలము వేఱనియు, ప్రకృత్యుపాసనము వలన కలుగు ఫలము వేఱనియు స్థిరచిత్తయోగయుక్తులై సమదర్శనమున బ్రహ్మజ్ఞానము లభించు కనుక నిర్గుణోపాసనాసక్తులగు పండితులనుగా భావించుచున్నారు.

తా॥ ఓ! కార్యబ్రహ్మోపాసనమువలన అణిమాద్యైశ్వర్యసిద్ధి కలుగును. అవ్యాకృతోపాసనమువలన ప్రకృతిలయరూపమగు ఫలము గల్గును.

ఈ సంభూత్యసంభూత్యుపాసనాసముచ్చయముచేయవలయు ఫలమును పదునాల్గవ మన్త్రము వివరించుచున్నది.

చతుర్దశ మన్త్రము

మం॥ సంభూతిం చ వినాశం చ యస్తద్వేదోభయం సహ।
వినాశేన మృత్యుం తీర్త్వా సంభూత్యా౽మృతమశ్నుతే॥

టీ। అవ్యాకృతమనబడు ప్రకృతిని హిరణ్యగర్భరూపమగు కార్యబ్రహ్మను రెంటినొక్కటే యుపాసింపవలెనని తెలిసికొనినవారు కార్యబ్రహ్మోపాసనముచే ననైశ్వర్యము నధర్మకామాదిదోషజాలమును దాటి ఆ వ్యాకృతోపాసనముచే ప్రకృతిలయమును పొందుచున్నారు.

తా॥ ఓ ఈశ పరమాత్మా! మన్త్రములచేత ప్రోక్తి లభించునట్టి [illegible] ఫల సమూహమును [illegible] పూషన్ [illegible] ఫలము ప్రకృతిలయము [illegible] పూర్ణమైన [illegible].

[illegible]

ఆ॥ [illegible] మన్త్రములచే [illegible] పూషా [illegible] యమ [illegible] మన్త్రములు చెప్పబడెను. [illegible] మన్త్రములలో వివరింపబడుచున్నది.

పంచదశాది అష్టాదశాన్త మన్త్రములు

మం॥ హిరణ్మయేన పాత్రేణ సత్యస్యాపిహితం ముఖమ్।
తత్త్వం పూషన్నపావృణు సత్యధర్మాయ దృష్టయే॥
పూషన్నేకర్షే యమ సూర్య ప్రాజాపత్య వ్యూహ రశ్మీన్ సమూహ । తేజో యత్తే రూపం కల్యాణతమం తత్తే పశ్యామి యోఽసావసౌ పురుషః సోఽహమస్మి॥
వాయురనిలమమృతమథేదం భస్మాన్తగ్ం శరీరమ్। ఓం క్రతో స్మర కృతగ్ం స్మర క్రతో స్మర కృతగ్ం స్మర.
అగ్నే నయ సుపథా రాయే అస్మాన్ విశ్వాని దేవ వయునాని విద్వాన్ । యుయోధ్యస్మజ్జుహురాణమేనో భూయిష్ఠాం తే నమ ఉక్తిం విధేమ॥

టీ॥ జ్యోతిర్మయమగు పాత్రముచేత నాదిత్యమండ లాన్తర్వర్తి యగు బ్రహ్మముయొక్క ద్వారము కప్పబడి యున్నది. ఓ సూర్యుడా! సత్యమైన ధర్మము నాచ రించు నాకొరకు నీ సత్యస్వరూపమును చూచుటకై నీవట్టి పాత్రమును తొలగింపుము.

ఓ జగత్పోషకా! ఏకాకిగా తిరుగుచుండువాడా! సకల మును నియమించువాడా! పాత్రకములకు రసములను స్వీక రించువాడా! ప్రజాపతి పుత్రుడవగు నో సూర్యభగవా నుడా! నీకిరణములను తొలగింపుము; నయన హేతువగు నీ తేజస్సు నుపసంహరింపుము. అత్యంతము మంగళకరమగు నీ రూపమును నీ యనుగ్రహముచేత చూచుచున్నాను. ఆ యా పురుషుడు సూర్యకలఁడో యతడే నేనగుచున్నాను.

నేను మరణించునప్పుడు నాప్రాణము పరిమితమగు నీ శరీరమును విడచి ముఖ్య వాయుస్వరూపుడగు సూత్రాత్మను పొందునుగాక! అటు తర్వాత నీ స్థూలశరీర మగ్ని యందు భస్మీభూత మగుగాక! ఓంకారవాచ్యుడవై అగ్నిరూపుడవు నగు నో సంకల్పాత్మా! నన్ను స్మరింపుము! ఇంతకాలము నుంచి నే చేయు నుపాసనాదికమును స్మరింపుము. నన్ను స్మరింపుము! నే చేయు నుపాసనాదికమును స్మరింపుము!

ఓ యగ్నిదేవా! మమ్ములను మంచి మార్గము ననగా గమనాగమనరహితమగు నుత్తమ మార్గమును పొం దింపుము. ఓ దేవా! నీవు సమస్తమైన కర్మములను ప్రజ్ఞా నములను తెలిసినవాఁడవు. మాయొక్క వంచనాత్మక మగు

పాపమును తొలగించును. దీనిని ముక్తులుగా సమస్తా-
ర్థములని చెప్పుచున్నారు.

శ్లో॥ 6। పురుషుని భక్తిగా ధ్యానించుచు ప్రకాశించు చున్న తేజస్సు సూర్య మండలమునందు ప్రకాశించు తేజస్సు నొకటియే. ఆ తేజస్సే సత్యస్వరూపమైన బ్రహ్మ మని ఉపాసించుట ముముక్షువు లకు ప్రధానమునగు బ్రహ్మప్రాప్తి మార్గమును

ఉపాసకుని ప్రయాణ మార్గ వివరణము.

తెలిపి యున్నది. ఏకాగ్ర బుద్ధితో ప్రవేశమును గ్రహించి యున్నది ప్రాప్తించుటయే నీవి ధ్యానము. సత్యధర్మములు నట్టి ప్రవేశము నకు మోక్షమార్గ పవిత్రము. సర్వాంతర్యామియగు పరబ్రహ్మము సత్యధర్మపూర్వకము కర్మము. కనుక సత్యమే ధర్మముగా కలిగి యుండుట సత్యధర్మవ్రతము. సత్యముగ బ్రహ్మదర్శనము దేహ ప్రవేశఫలము. అట్టి పవిత్రమే పురుషోత్తముడే నిలిచి ప్రకాశించు చున్నది. సమస్తమైన జగత్తు ప్రాణులందున్నది సకలమైన నిండియున్నవాడు నతడు పురుషుడే నినుంచు చున్నాడు. కనుక శరీరమునందుండు వాడు గనుక పురుషుడు డనబడుచున్నాడు. స్వర్గాదులు కేవల కర్మాచరణఫలములు. వానికి లోకమార్గము దక్షిణా పథము. ఉపాసనాఫలము బ్రహ్మలోకము. దీని మార్గ ము ఉత్తరపథము. దీనినే దేవయాన మనిగూడ నందురు. స్వర్గ ఫల మనిత్యము. అచిరాది లోకములు ఫలభోగానంతరము తాము చెప్పిన మార్గమునకే వచ్చినప్పటికిని మోక్ష మును బ్రహ్మించి కేవలకర్మానుభవముగ జన్మము నెత్తి

దురు. బ్రహ్మలోకమునకు పోయినారు కల్పాంతమున వారికి బ్రహ్మముతోకూడ ముక్తి లభించును. ఇది క్రమముక్తి యనబడును. అందువలననే బ్రహ్మలోకమును చేర్చు పరిస్థితిని ఉత్తమ మార్గప్రాప్తి యనుట ప్రసిద్ధమైనది.

కర్మజ్ఞానసముచ్చయము సాధ్యము కాదు.

ఈ మంత్రములో నుదాహరింపబడిన సముచ్చయము కర్మోపాసనాసముచ్చయము కాని కర్మజ్ఞానసముచ్చయము కాదు. విరుద్ధములగు సాధనములు, ప్రయోజనములు గల కర్మజ్ఞానములకు సముచ్చయము అసంభవము. కర్మోపాసనములు రెండు విరోధము లేకపోగా కర్మాచరణ మునుపాసనమునకు నిర్మలమగు ప్రోత్సాహకమై దాని కుపకారక మగుచున్నది. ఉపాసనము కర్మపరిత్యాగము కూడ నగు చున్నది. బహిర్ముఖములు మనఃప్రవృత్తులు పెంపొందువాని సాధకుడు సమర్థింపబడు ప్రతికర్మ కర్మబద్ధము చేయక, మానసికకర్మలే యగు నిరంతర మననిరవిచ్ఛిన్నమగు ధ్యాన మునుపాసనా శబ్దముచేత సామాన్యముగా చెప్ప బడుచున్నది. ఉపాసనము కూడ కర్మాంతర త్యాగమే యగుచున్నది. జ్ఞానముచేత సాంఖ్యులకు, కర్మచేత యోగులకు ముక్తి మార్గము ప్రతిపాదింప బడుచున్నది. ఉపాసనమును మూడవ మార్గము లేదు. అందువలననే కర్మోపాసనలు రెండింటికిని మోక్ష కర్మఫలమని పరామర్శింపబడినది. స్వర్గాది ఫలాపేక్ష పురస్సరముగా చేయబడు శ్రౌతకర్మఫలము (కర్మయోగము

ఉపాసనము కర్మ పరిత్యాగము

వ్యక్తిత్వము తప్పదు. ఇటువంటి స్థితిలో శిష్యాచార్యులనుగ చేయు టకు ప్రత్యేకమైన చిత్తశుద్ధి కలుగజేసి యుపాసనమునకు కేవ ర్పాటు చేయుచున్నది. అందుచే ఈ రెండింటికిని సముచ్చయము కలుగును. సూర్యతేజోపాసనయు నగ్ని యుట్టి సముచ్చయ సంధానకర్త యగుటచేత యజ్ఞదేవత సావిత్రియను పేరు వహించుచున్నాడు. మందమధ్యమబుద్ధులకు సగుణోపాసనము క్రియయు సాధింపగలదు. ఏకాగ్రచిత్తులగు సూక్ష్మబుద్ధుల కది చిత్తైకాగ్రతా సాధనమై జీవన్ముక్తి సాధకమగును. నిర్గుణ బ్రహ్మతత్త్వోపాసనము ఉత్తమాధికారులకు మరి సత్ఫలి ఫలసాధకమగును. మోక్షమున కదిగాని చిత్తశుద్ధిగాని కేవలమంత్రము ప్రత్యక్షసాక్షాత్కారి గాదు. విద్యా శక్తిమున కట్టి దేవతాజ్ఞానమునియు అప్పుడే శక్తిమునకు దేవతాస్వరూప ప్రాప్తి యగునియు వర్ణము. ఆ పద మీ ప్రక రణమున ఆత్మసాక్షాత్కారపరము కాదు. అట్లయినచో మంచిమార్గమును చూపుమని ప్రార్థించుట యసంగతము. ఆత్మసాక్షాత్కారము పొందిన జీవన్ముక్తుడు యోగుల మరి రొండు లోకముగాని దక్షిణముగాని లేదు. సామాన్య లోక మునకు గానవచ్చు నాతని భౌతికశరీరము తిరిగి పంచభూత ములలో చేరును.

ఇట్లు ముముక్షువగు నుత్తమాధికారికి సర్వసంన్యాస పూర్వకమగు జ్ఞాననిష్ఠ పరిశ్రమ మంత్రమునందున్న గాని చేయదగు దానికి యుపక్రమము కర్మాచరణము

[illegible] ద్వితీయ మంత్రము నందును విధింపబడినది.

నాలుగైదు మంత్రములందుం బాహ్యాత్మ తత్త్వవిచారణము తర్వా
తను ఏడెనిమిది మంత్రములందుః బాహ్యాత్మజ్ఞాన ఫలనిర్ణయము
చేయబడినది. సర్వకర్మసంన్యాసమును కర్మకృత జ్ఞానసమో
చితోపాసకద్వారము(ప్రసక్తి) లగువారికి కర్మోపాసనాదరము
వ్యవహారార్థకముగ క్రియము త్రిమార్గము తెలిపినవ
మంత్రమున ప్రతిపాదింపబడినది. ఇది ప్రత్యేకానుష్ఠానము
యొక్క సార్థక్యము పది పదునొకండు మంత్రములందుం
సమాహరింపబడినది. ఉత్తరమార్గసాధన ముగు సంభూ
త్యసంభూతిసముచ్చయోపాసనము పండ్రెండు పదమూడు పదు
నాలుగు మంత్రములలో వివరింపబడినది. పదునైదు పదునారు
పదునేడు మంత్రములలో నట్టి యుత్తరమార్గద్వారము
యొక్క మహాప్రస్థానము సూచింపబడినది. పదునెనిమి
దవ మంత్రమున నిర్గుణాద్యుత్తరేచే సర్వాధికారుల
యొక్కయొక్క ప్రార్థన చెప్పబడినది. ఈ విధముగ సిద్ధవి

1వ, 14 ఈశావాస్యోపనిషత్తు 29

నాలుగైదు మంత్రములందుం బాహ్యాత్మ తత్త్వవిచారణము తర్వా
తను ఏడెనిమిది మంత్రములందుః బాహ్యాత్మజ్ఞాన ఫలనిర్ణయము
చేయబడినది. సర్వకర్మసంన్యాసమును కర్మకృత జ్ఞానసమో
చితోపాసకద్వారము(ప్రసక్తి) లగువారికి కర్మోపాసనాదరము

శ్రీమత్ [illegible]
శ్రీ [illegible]
శ్రీ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
సమాప్తము.

[illegible] ।
[illegible] ॥

కేనోపనిషత్తు

అర్థసంగ్రహము

కర్మాచరణము కామముగా ప్రవృత్తము; స్వర్గాదు లద్దాని ఫలము. పునరావృత్తులగు స్వర్గాదులుకూడ ననిత్యములు. కర్మాచరణమంతయు ప్రవృత్తిమార్గమునకు జెందినది. కర్మాచరణమువలన నిత్యమగు జ్ఞానము లభింపనేరదని తెలిసికొని బ్రహ్మజిజ్ఞాసువు శ్రవణమనననిదిధ్యాసనములచే బ్రహ్మజ్ఞానమును బొందును. ఇది నివృత్తిమార్గ మనఁబడును. బ్రహ్మమును సాక్షాత్కారము చేసికొనినవానికి తిరిగి జన్మము లేదు. ఇంతమాత్రమునచేత కర్మాచరణ మనవసరమని యెంచరాదు. కామన చిత్తమాలిన్యకారణము. చిత్తశుద్ధిలేనిది చిత్తైకాగ్ర్యము కుదురదు. చిత్తైకాగ్ర్యము లేనిది నిదిధ్యాసన మలవడదు. విశుద్ధ ప్రేమానుబంధములుగల కర్మజ్ఞానములు కలిగించును కైవల్యముగాదు. నిదిధ్యాసనమధ్యాసనావశ్యము. దృఢధ్యానమునకు తగిన శరీరబలమును బ్రహ్మమునందు ఏకాగ్రబుద్ధియు, సకలేంద్రియనిగ్రహములగు ధర్మముల ప్రాప్తికై బ్రహ్మానుగ్రహమును ప్రార్థనాపూర్వకముగ నభ్యర్థించుటను తెలుపునదిగ గ్రంథమునకుకున్నది.

ప్రశ్న పంచకము

మనస్సు మనస్సుగాని జ్ఞానేంద్రియములద్వారా వాని వాని విషయములతో సామాన్యముగ సంయోగమును పొందినప్పుడు మనకు జ్ఞానము కలుగుచున్నది. మనస్సు ఇంద్రియములుగాని అచేతనములు. స్వయముగా నవి విషయములను గ్రహింపలేవు. ఆత్మతేజస్సాన్నిధ్యమువలన వానికట్టి సామర్థ్యము కలుగుచున్నది. ఆత్మ స్వయముగా నిష్క్రియాత్మకము. కేవలము దాని సన్నిధానమాత్రముచేత పనిచేయు ఇంద్రియములకు శక్తి కలుగుచున్నది. సూర్యకాంతి సన్నిధానమాత్రముచేతనే పదార్థములు మనకు కనుపడుచున్నవి. ఆత్మతేజస్సాన్నిధ్యముచేతనే చక్షుస్సుకు చక్షుస్త్వము, శ్రోత్రమునకు శ్రోత్రత్వము అటువంటి యితరేంద్రియములకు తత్తదింద్రియత్వము సంభవించును. అందువలన ఆత్మ చక్షుస్సుకు చక్షుస్సు శ్రోత్రమునకు శ్రోత్రమని చెప్పబడుచున్నది. అట్లేమన యితరేంద్రియముల కది తత్తదింద్రియమని చెప్పబడుచున్నది. చక్షుస్సు చక్షుస్సు గాదనియు తన్మూలమున ఆత్మతేజస్సు ప్రతిఫలించుచున్నదనియు తెలిసినప్పుడు చక్షుస్సువలన చక్షుర్జ్ఞానము కాదు ఆత్మజ్ఞానము కలుగును. అట్లనే సర్వేంద్రియములందును ఇంద్రియజ్ఞానము కాక ఆత్మజ్ఞానము సిద్ధించును. ఇంద్రియములను ప్రకాశింపజేయు నాత్మతేజస్సును ప్రకాశింపజేయు మరియొక కాంతి యుండియుండ లేదు. అది గ్రహించుటకు మనస్సునకును వచ్చించుటకు వాక్కునకును సాధ్యముగాదది. ఇతరమగు ప్రపంచము

గ్రంథము, అనిర్వచనీయ ప్రత్యక్షానుభవము కూడ నిలుచునది. అని బుద్ధిమంతులు సిద్ధాంతములద్వారమున సత్యతత్త్వ మును బంధించి యద్విధర్మములు నానిటు పాటించవలసి యున్నవి. దాని నిజస్వరూప మూలాతీత ధర్మముచే గప్పబడు చున్నది. ఇట్టి మూలాతీత ధర్మములను తొలగించి యాత్మ తొలగి నిజస్వరూపమును చూపించుటకు గురుశాస్త్రోప దేశ మవసరమగుచున్నది. కేవల హేతువాదముచే సద లెరుగబడదు. బ్రహ్మము సర్వప్రమాణాతీత మగుటవలన సర్వస్వపదార్థాతీతముకూడ నగుచున్నది. స్వానుభవైకసంవే ద్యము; జ్ఞాతృజ్ఞేయజ్ఞాన త్రిపుటీరూపభేదము సంపూర్ణముగ తొలగినప్పుడే యది స్వప్రకాశ్యమగును. ఇట్టి బ్రహ్మా నుభవము మనస్సుకు గోచరించుట లేదు. బ్రహ్మ ము వాఙ్మనోగోచరము గాదు.

ద్వితీయ ఖండము

బ్రహ్మము ఇంద్రియాదిగోచరములకంటె నన్యము, అనుభవై స్యము స్వానుభవైకవేద్యమని పైన తెలుపబడిన విషయము విశా రణపూర్వకముగ దృఢము చేయబడుచున్నది. బ్రహ్మము బుద్ధికి అందరానిదగుటచే 'బ్రహ్మమును నేను తెలిసికొంటిని' అని చెప్పువాని జ్ఞానము యథార్థజ్ఞానము కానేరదు. బుద్ధిచే తెలియబడు బ్రహ్మరూపము లన్నియు నామరూపోపాధిక్యత ములు అసత్యములును నగుచున్నవి. పరబ్రహ్మము కేవల చైతన్యాత్మకము; విజ్ఞానఘనము; సర్వస్వపదార్థసాక్షిభూతము; దేశకాలద్యుపాధిరహితమున మాత్రము జ్ఞేయము. బుద్ధిచే

దేవతలకు ప్రేరకుడైనవాడెవడో తెలియరాదు. బుద్ధికే తెలియని ప్రేరకుడెవడో వాని శక్యత తెలియదు. అనగా బ్రహ్మము సాక్షాత్కారయోగ్యముగాని బుద్ధిసాధ్యముగా దని తాత్పర్యము. ఈ విషయము శాస్త్రముచేతను నాక నుభవజ్ఞులచే బోధింపబడిగాని ప్రకటము చేయబడుచున్నది. ఇట్టి బ్రహ్మసాక్షాత్కారము కేవలము కనుభవైకవేద్యము, అదృశ్యమై జ్ఞానస్వరూపమైన బ్రహ్మము, సహజముగ దీనముగ ఉపాసనలచే సమాధిచే ననుభవింపబడుచున్నది. నేను బ్రహ్మమును తెలిసితినని తెలిసినవాడు బ్రహ్మజ్ఞాని. నేను బ్రహ్మమును తెలియలేదని తెలిసికొనినవాడు శుద్ధజ్ఞాని యగును. బ్రహ్మజ్ఞానము సంపూర్ణముగ సాధనచేతనే జ్ఞాతృజ్ఞానభేదముండక తప్పదు. అట్టివానికే జ్ఞానోదయము కలిగి యథార్థము కలుగదు. బుద్ధివృత్తిరూపములగు సర్వజ్ఞానము లాత్మప్రకాశముచే నుద్దీపితములగుచున్నవి. ఎరుగా బడిన యావన్మాత్ర సర్వవిషయ ప్రతిఫలనమునకు మునకు సాక్షిరూపముగ ప్రకాశించుచున్నది. బుద్ధివృత్తులకన్నిటి ఆత్మజ్యోతిస్సును ప్రత్యేకించి తెలిసికొన వలయును. అట్టి ఆత్మజ్యోతి స్వతేజోవృత్తులను చాటి కొనియెడు పరిపూర్ణముగ ప్రకాశింపజేయును. అదియే అమృతము. నేను మనస్సునను బ్రహ్మజ్ఞానము కలుగుటయే ముక్తిత్వము. బ్రహ్మజ్ఞానసమ్మతముగ పలుకు మనుష్యత్వాదిపుణ్యఫలముగ మరియు యథార్థముగ ప్రతిష్ఠాపితమగును. మనుజుడు బ్రహ్మజ్ఞానమును కలిగిన, అదియే సామ్యవిషయాధిలాభము

తొలగించుకొని సర్వాత్మకముగ బ్రహ్మతత్త్వమును గుర్తెరిగి సాక్షాత్కారము చేసికొను ముముక్షుడు బ్రహ్మజ్ఞాన నిశ్చలమున్నప్పుడు మాత్రమే సాధ్యము గనుక ప్రయత్నపడ వలయును.

తృతీయ ఖండము

విశ్వవ్యాపకరూపులగువారు స్వాత్మకు సర్వాతీతుడును సర్వాత్మభూతము నగు బ్రహ్మమును గ్రహింపగలరను బ్రహ్మజ్ఞానసూత్రి యొక్క ప్రాముఖ్యమునే నుపపాదింపబడు చున్నది. బ్రహ్మ సంపాదితములగు నేకవిధములైన విజయములు నిజ సామర్థ్య సిద్ధములని గర్వించుచున్న దేవతల దర్పము నణప దలంచి బ్రహ్మ యొక్క యక్షరూపమును నావిర్భవింప జేసెను. వాయ్వగ్ని దేవతలద్దాని రూపమాత్రము నచటికేగి కాని విఫలమనోరథులైరి. సౌందర్యమున హైమవతియై శోభిల్లు నాక స్త్రీరత్న మచటికరుదెంచి యింద్రునికి నాస్వరూప యక్షరూపము బ్రహ్మమేగాని దేవతలదిగాదని చెప్పెను. బ్రహ్మస్వరూపము మెఱపువలె ప్రకాశించు చున్నది. అది నిరతిశయజ్యోతిస్స్వరూపము, సర్వవిశ్వ వ్యాపకము, సృష్ట్యాదిక్రియాకారిణి యగుచున్నది. మరియు నది యత్యంతము సన్నిహితము, స్మరణసంకల్పాదిచిహ్నముల వలన నుపాస్యము సర్వప్రాణికోటులకు సంసేవ్యము నగు చున్నది యని యీ సంవాదమువలన నింద్రుడు గ్రహించెను.

ఇట్టి మహోపకారకములగు జ్ఞానోపాసనము లెన్నియో యీయుపనిషత్తున వివరింపబడినవి. శరీరేంద్రియమనస్సుల

[illegible] సమాధానము, శాంతి, [illegible] [illegible] [illegible] పూజనీయము, [illegible] [illegible] ఉపాసనము, [illegible] [illegible] [illegible] సాధనములు. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] సాధనములు; [illegible] [illegible] ముఖ్యలక్షణములుగా గల [illegible]

— [illegible] —

కేనోపనిషత్తు

ఉపోద్ఘాతము

కేనోపనిషత్తు సామవేదీయతలవకారశాఖాన్తర్భాగము నకు సంబంధించి యుండుటవలన తలవకారోపనిషత్తనియు 'కేన' యనుపదముతో నారంభమగుటచేత కేనోపనిషత్త నియు పిలువబడుచున్నది. దీనికి శ్రీ శంకరభగవత్పాదులు ప్రతిపదభాష్యమును రచియించియు దానితో తృప్తిచెందక వారలు వాక్యభాష్యమను మఱియొక వ్యాఖ్యానమును గూడ రచియించిరి. ఈ వ్యాసమునం దీరెండువ్యాఖ్యానము లనుసరింపబడినవి. శ్రీశంకరానంద నారాయణకృతవ్యాఖ్యాన విశేషములుగూడ నిందు జోడింపబడినవి.

పూర్వగ్రంథమునం దీశకర్మలు వాని కాశ్రయము లగు ప్రాణోపాసనములు కర్మాంగములగు సామవిషయ ములు వివరింపబడినవి. అటుపిమ్మట

పూర్వగ్రంథ సంగతి

గాయత్రసామవిషయము లుదాహరింప బడినవి. స్వభావసిద్ధము పుత్త్రైషణాద్యాత్మకము నగు కామమచే ప్రేరితుడగువాడు శ్రౌతస్మార్తకర్మానుష్ఠానముచే దక్షిణమార్గమున స్వర్గాదిలోకముల కేగును.

పితృయానమార్గము

అచటిఫలభోగానంతరము కేవలకర్మఫలాను భవము కొఱకు ధూమమార్గమున నీలోకమును దిగి ప్రవేశించి తత్తదుచితములగు జన్మముల నెత్తును. మృత్యుపరంపరావాతబడి స్వర్గనరకాదిలోకములకు రాకపోకల ననవరతము సేయు

చుండుటచే కర్మమార్గఫలము. కర్మములచే నిరతిశయసుఖ మని చెప్పబడు స్వర్గాదిఫలములుగూడ సాపేక్షికసుఖస్వరూపమే గాని యథార్థముక్తిని నొసంగదు. ఇది శాస్త్రీయమగు ప్రవృత్తిమార్గము. అశాస్త్రీయమగు ప్రవృత్తిమార్గమువలన పశ్వాదిస్థావరాంతములగు నధోగతి లభించును.

శాస్త్రీయము ఫలేచ్ఛారహితము నగు కర్మాచరణమువలన సత్త్వశుద్ధి కలిగినచో సర్వకామవినాశము కలుగును. సర్వకామవినాశము నైష్కర్మ్య నివృత్తిమార్గము ఇదే. సంపూర్ణవైరాగ్య మబ్బినపుడె శాస్త్రజ్ఞానమునుగూర్చి తీవ్రమగు కోరిక జనించును. ముముక్షువగువాడు శ్రోత్రియుడును బ్రహ్మనిష్ఠుడును నగు సద్గురువువలన మననశాస్త్రమును విశ్వాసపురస్సరముగ శ్రవణము చేయును. శ్రవణమయిన శాస్త్రార్థము శ్రుతిసమ్మతమగు మననముచే సంశయవిపర్యయరహితమగు నిర్ణయమునొందిన నిదిధ్యాసనమునకు నొనగుచున్నది. మననముచే నిర్ణయమునొందింపబడిన యాత్మజ్ఞానముయొక్క నిరంతరచింతనమే నిదిధ్యాసన మనబడుచున్నది. సంపూర్ణవైరాగ్యము బ్రహ్మజ్ఞానమునకు ముఖ్యకారణము. ప్రత్యగాత్మవిజ్ఞానము చేత పర్యవసానమైనది కామకర్మప్రవృత్తికారణము నగు నజ్ఞానము సంపూర్ణముగ నశించి శోకమోహములు తొలగును. కర్మాచరణము జ్ఞానసాధనమయినను జ్ఞానికి పరిత్యాజ్యమగుచున్నది.

కర్మజ్ఞానసముచ్చయముగూడ సిద్ధిఫలహేతువగుటం జేసి కర్మము పరిత్యాజ్యము గాదనవలయును. కర్మజ్ఞానములు రెండును విభిన్నములు. విభిన్న కారణములవలన నుత్పన్నములగు చున్నవి. "నాకీ సంతానము గావలెను. ఇందులకై వివాహము చేసికొందును." "పుత్రునిచేతనే యీలోకము జయింపబడునది" అనుచు కామము కర్మహేతువగుచున్నది. ఇట్టికోరికలు దాని సాధనములుగాని యాత్మకంటె భిన్నములు. వివేకవాక్యములవలన బ్రహ్మజ్ఞానము గావలెనని విరాగులు "ఎవరికీ లోకము తోడనిచటో అట్టివారమగు మాకీ సంతానముచేనేమి ప్రయోజనము" అని తలంచుచున్నారు. వారలకు మనుష్యపితృదేవలోకప్రాప్తిసాధనములు నాత్మలోక కారణ

కర్మజ్ఞానసముచ్చయము సాధ్యముగాదు

ఈశోపనిషత్తు ౩౯

కర్మజ్ఞానసముచ్చయముగూడ సిద్ధిఫలహేతువగుటం జేసి కర్మము పరిత్యాజ్యము గాదనవలయును. కర్మజ్ఞానములు రెండును విభిన్నములు. విభిన్న కారణములవలన నుత్పన్నములగు

కర్మజ్ఞానసముచ్చయము

ఘటితంపదు. కర్తృక్రియాకారక భేద సంకులము కర్మ. సర్వభేద శూన్యమాత్మజ్ఞానము. సాధ్యసాధనప్రాతిపదికలము సాధ్యముగ దృష్టాదృష్టఫలములు చే నిర్ణయమునఁబడిక కర్మ. ఆత్మస్వరూపతంత్రాధీనము. పరబ్రహ్మము స్వస్వరూపముగా తెలిసి సిద్ధము, వస్తుతంత్రాధీనము.

కర్మ చిత్తశుద్ధి కారణము.

కర్మాచరణ మనావశ్యకమనియుం గాదు చెప్పుటలు లేదు. కొందఱు కర్మ స్వల్పఫలమునిచ్చును, బహుకాలసాధ్యము, తత్త్వజ్ఞానము చేతనే నిత్యము హానిఁ గలుగుచున్నది గనుక గర్మను యాత్రగా ఖిన్నతఁ బఱచుచున్నారు. అదిసు దనుకొనుటకంటె తెలియుతల్లుం నీరంగ దా! యని శంకించుచున్నారు. నిజమే! కర్మాచరణము నిష్కామునికి పరోక్షములనైనను ననాయని కపటముద్రగలుచున్నది. ఈశ్వరార్పణబుద్ధితో ననుష్ఠింపబడిన కర్మలు నిష్కామునికి శుద్ధసత్త్వ సంపాదకములగు సంస్కారము లగుచున్నవి. యమనియములచే చిత్తము బ్రహ్మవిచారాద్యముగా చేయబడుచున్నది. బుద్ధిమంతులకు యజ్ఞము దానము తపస్సు మొదలగునవి పావనములు. నిష్కాముడగు జ్ఞానికి కర్మము లాత్మజ్ఞాన ప్రతిబంధనివర్తకము లగుచున్నవి. చిత్తసంస్కారకారణము లగుచుండేవి యథాపక యాత్మజ్ఞానసాధనము లగుచున్నవి. అత్యంత తత్త్వప్రాప్తినిరాకృతము జ్ఞానమువలననే గల్గును. అట్టి నడిమార్గాంతరము లేదు. బ్రహ్మ స్వభావసిద్ధము నిత్యము అవికారము అవిషయము నిరపాయవిహీనము. కనుక దాని నంద

కేవలము సాధనము లేనిదియు గానరాదు. ఆత్మ తనకంటె భిన్నముగాదు గనుక సంపాద్యభాగ్యము గాదు. జన్మము లేని పురుషునకు నిత్యముగు మోక్షము సాధించు చున్నాడు. కర్మాదులచే మలినమైన మనస్సుగలవారు, శాస్త్ర విచారముచేసినంత బుద్ధిని సంప్రాప్తముగా పొందలేక ప్రయత్నశీల ణ్యము నిత్యము అభ్యాసము చేయుచు ఆచార్యులు వలె దురమా సము నెఱుంగ గోరిన శిష్యునియొక్క ప్రశ్నకు ప్రతివచన పురస్సరముగ నాత్మజ్ఞానోపదేశ మీకేనోపనిషత్తునందు శాస్త్రాచార్యరూపమున నారంభింపబడుచున్నది.

శాన్తిపాఠము

మం॥ ఆప్యాయన్తు మమాఙ్గాని వాక్ప్రాణశ్చక్షుః శ్రోత్రమథో బలమిన్ద్రియాణి చ సర్వాణి సర్వం బ్రహ్మౌపనిషదం మాహం బ్రహ్మనిరాకుర్యాం మా మా బ్రహ్మ నిరాకరోదనిరాకరణ మస్త్వనిరాకరణం మేఽస్తు తదాత్మని నిరతే య ఉపనిషత్సు ధర్మాస్తే మయి సన్తు తే మయి సన్తు ॥

ఓం శాన్తిః శాన్తిః శాన్తిః

భా॥ వాగాదిపంచకర్మేంద్రియములు, చక్షుశ్శ్రోత్రాది పంచజ్ఞానేంద్రియములు ప్రాణాపానాదిపంచప్రాణములు మనో బుద్ధ్యహంకారములను నంతఃకరణము మొదలగు నాయొక్క సర్వేంద్రియములు పాటవమును తృప్తిని జెందుగాక, సర్వ ముపనిషత్ప్రతిపాదకమగు బ్రహ్మమే. నేను బ్రహ్మమును నిరాకరిం పను. బ్రహ్మము నన్ను నిరాకరింపకుండుగాక! అనిరాకరణ

ణము గలుగుగాక! నాకనిరాకరణము గలుగుగాక! ఉపనిష ద్ప్రతిపాదితములగు ధర్మములన్నియు నాత్మనిరతుఁడనగు నాయం దుండుగాక, అవి నాయందుండుగాక!

ఓం శాన్తిః శాన్తిః శాన్తిః

ప్రథమఖండము.

అ॥ చక్షురాదీన్ద్రియములు తత్తద్విషయములను గ్రహించుచున్నవి. కరచరణాది కర్మేన్ద్రియములు ఉత్క్షేపణావక్షేపణాకుఞ్చనప్రసారణగమనాది కర్మల నాచరించుచున్నవి. మనోబుద్ధ్యాత్మకమగు నన్తఃకరణము విమర్శనాపూర్వకముగ విషయనిర్ణయము చేయుచున్నది. ప్రాణాపానాది వాయుపఞ్చకము ప్రాణధారణ నిర్వహించు చున్నది. ఈ విషయములన్నిటిని పరికించినచో వీటి స్వతన్త్ర సామర్థ్యమా యీ యింద్రియములకు స్వకీయమా లేక పర కీయమా యను ప్రశ్న బుట్టుచున్నది. ఈప్రశ్నకు సమా ధానము చెప్పుటకుముందు ప్రశ్నస్వరూపము నిరూపింపబడు చున్నది.

మూ॥ కేనేషితం పతతి ప్రేషితం మనః కేన ప్రాణః ప్రథమః ప్రైతి యుక్తః। కేనేషితాం వాచమిమాం వదన్తి చక్షుః శ్రోత్రం క ఉ దేవో యునక్తి॥

టీ॥ ఎవనిచే నభిప్రేరితమగు ప్రేరణముచే చోదితమై మనస్సు విషయములవైపునకు పోవుచున్నది? ఎవనిచేఁ బ్రేరితమై సకలేన్ద్రియములకంటె విలక్షణము ప్రథమమైనదగు ప్రాణము

ప్రవర్తించుచున్నవి ? ఎవనిచే నియమింపబడి యీ వాక్కును లోకులు ఉచ్చరించుచున్నారు ? ఏ దేవుడు చక్షురింద్రియమును శ్రోత్రేంద్రియమును వాని వాని విషయములయందు ప్రేరణ చేయుచున్నాడు ?

జా|| మీ శ్రోత్రత్వక్చక్షుర్జిహ్వాఘ్రాణములను పంచేంద్రియములకు శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములనెడి పంచవిషయములుగానున్నవి. ప్రపంచములో

ప్రశ్నకారణము

జ్ఞేయములగు విషయములన్నియు నీ అయిదింటిలో సమాస్తర భేదము నొందుచున్నవి. విషయములను తెలిసికొనగల యంత్రకరణశక్తి మనస్సని పిలువబడుచున్నది. మనస్సు జ్ఞానేంద్రియముల ద్వారా బహిర్గతమై తత్తద్విషయములతో సంయోగించినప్పుడు తత్తదాకారములను బొందును. విశేషవిషయాకారమును బొందిన మానసికస్థితి వృత్తియనంబడును. మనస్సచేతనము గనుక దాని వికారముగూడ నచేతనమే యగును. మట్టిపాత్ర మట్టిస్వభావమునే పొందియుండును. కాని యచేతనమగు నంతఃకరణమువలన మనకు బాహ్యవస్తుజ్ఞానము గలుగుచున్నట్లనుభవసిద్ధము. అచేతనమునకు చేతనసామర్థ్యమును జ్ఞానక్రియ చేతగాదు. రథాదుల నధిష్ఠించి నడిపెడు సారథివలె కర్మజ్ఞానేంద్రియముల నధిష్ఠించి ప్రేరణచేయు చేతనవస్తు వొకటియుండి తీరవలయును. ఈ యర్థము ప్రశ్నరూపముగా చెప్పబడుచున్నది. అంతఃకరణము కర్మేంద్రియ జ్ఞానేంద్రియ ప్రాణపంచకములు దేనిచే ప్రేరేపింపబడి స్వస్వవ్యాపారవంతములగుచున్నవనియు నడి

చోదకశక్తి యింద్రియములకంటె భిన్నమైనదియుగూడ ప్రశ్న యుం దనుమానింపబడుచున్నది. ఇట్టి సర్వేంద్రియాధిష్ఠాత యెవరు? మనస్సన శక్తి సామర్థ్యము కానేరదు. స్వవిష యములయందుదప్ప విషయాంతరమున ప్రవర్తించుచున్నను దానికట్టి ప్రవృత్తియందు స్వాతంత్ర్యములేదు. దానికి ప్రవృత్తి స్వాతంత్ర్యమున్నయెడల తన కనిష్టమగు విషయములనుగూర్చి ప్రవర్తించవలెను. బలవత్తరముగా నివారింపబడినను పరి దుష్ట

దేహమునకు విషయము ప్రవేశించు

పోష్య కార్యకర్మ చున్నది. కనుక వీనినిగూడ నియమించు సధిష్ఠాత మరియొకడుండవలయును. అతడు మనస్సుకంటె భిన్నుడుగూడ గావలయును. దేహేంద్రియసంఘాత మిట్టి నియంత యగుచున్నదా యనిన ప్రత్యక్షమని యుద్దేశ్యము గానే రదు. దేహేంద్రియసంఘాతము కర్మకార్యము అనిత్యము అని తెలిసికొని విరక్తుడయి నిత్యవస్తుసాధనము నెఱుంగ గోరినవాడు దానినిగూర్చి తెలిసికొన బ్రయత్నించును. నిత్య వస్తువు నెఱుంగుటకే ప్రయత్నించును. అట్టి నిత్యవస్తువు నిష్క్రియము నిర్గుణము నగుటంజేసి స్వయముగ నిత్య ప్రకాశము ఆత్మానికి లేదు. కావున ఆ వస్తువు స్వయముగ నిత్యప్రకాశమానలనే మనస్సుమొదలగు నింద్రియములు నాశ్ర యింపబడెను. అట్టియనగా నానిత్యవస్తువేదియగునో సర్వ వ్యవహారకారణముగుచున్నది! కనుక మనస్సు ప్రాణము వాక్కు, చక్షుస్సు, శ్రోత్రము మొదలగు నింద్రియములు కార్యకరణసంఘాతముచే బోధితములగు స్వస్వవ్యాపారము

లను నిర్వహించుచున్నవా? లేక తద్వ్యతిరిక్తము స్వతంత్రము నగు మతియొక చేతనవస్తువుయొక్క యిచ్ఛవలనగాని యింకొకవిధమునగాని యవి ప్రవృత్తము లగుచున్నవా యను ప్రశ్నభావము. ఈవిషయమును విమర్శించుటకై 'కేన' చేత యను ప్రశ్నము చేయబడినది.

ఉ॥ ఈ ప్రశ్నకు గురుముఖమున శ్రుతియె యిట్లు సమాధానమును చెప్పుచున్నది.

మూ॥ శ్రోత్రస్య శ్రోత్రం మనసో మనో యద్వాచో హ వాచగ్ం స ఉ ప్రాణస్య ప్రాణః । చక్షుషశ్చక్షురతిముచ్య ధీరాః ప్రేత్యాస్మాల్లోకాదమృతా భవన్తి ॥

టీ॥ ప్రకాశస్వరూపుడగు నేదేవు డీకరణములను శ్రోత్రేన్ద్రియమునకు శ్రోత్రేన్ద్రియము, మనస్సునకు మనస్సుగ నున్నాడో, నిశ్చయముగా వాక్కునకు వాక్కుగా నున్నాడో, ప్రాణమునకు ప్రాణమగుచున్నాడో, నేత్రమునకు నేత్రమగు చున్నాడో యాదేవుని ముముక్షువులు తెలిసికొని శ్రోత్రాదికరణ కలాపమును వదలి యీలోకమునుండి వెలువడి మరణరహితు లగుచున్నారు.

తా॥ వి॥ శబ్దమును గ్రహించుటకై శ్రోత్రమునకు రూపమును గ్రహించుటకై చక్షుస్సునకు గలదు. అటులనే యితరజ్ఞానేన్ద్రియములకుగూడ తమ తమ విషయములను గ్రహించు శక్తి గలదు. అనగా శ్రోత్రేన్ద్రియము శబ్దమును చక్షురిన్ద్రియము రూపము నవభాసింప

శ్రోత్రాదులకు స్వతశ్శక్తి లేకుండుట.

చేయుచున్నవి. అటులనే యితరేంద్రియములుగూడ తమతమ విషయములను భాసింపజేయుచున్నవి. మనశ్శబ్దముచే నిచట సంకల్పాత్మకమగు మనస్సు, నిశ్చయాత్మకమగు బుద్ధియు నవగతములగుచున్నవి. అదే ప్రకారము చక్షుశ్శ్రోత్రశబ్దములచే జ్ఞానేంద్రియపంచకము, వాక్శబ్దముచేత కర్మేంద్రియ పంచకము తెలియబడుచున్నది. ప్రాణశబ్దముచే నన్నమయాది కోశపంచకము సూచింపబడుచున్నది.

మనస్సు జ్ఞానేంద్రియములలో సన్నిహితముద్వారా విషయసంయోగమును బొందినప్పుడు మనకు విషయజ్ఞానము గలుగును. అందుచే నింద్రియపంచకము మనస్సుగూడ జ్ఞానకారణములగుచున్నవి. అవి యచేతనములు చేతనమగు స్వసాన్నిధ్యమున జ్ఞానోత్పాదనకార్యనిర్వాహణము నొనర్చుచున్నవి. నిత్యము అసంగమును సర్వాంతరమునగు నాత్మసాన్నిధ్యముచేతనే వీనికట్టి సామర్థ్యము గల్గుచున్నది. ఆత్మతోడ్పాటునవి లేనిచో నీనికట్టి సామర్థ్యముగలుగదు. "ఆత్మప్రకాశముచేతనే నీపురుషుడు ప్రకాశింపబడుచున్నాడు."[1] "అతనికాంతిచేత నీప్రపంచమంతయు భాసింపబడుచున్నది"[2] అతని తేజస్సుచే ప్రదీప్తుడయి సూర్యుడు లోకమును తపింపజేయుచున్నాడు[3] అను మొదలగు శ్రుతివాక్యము

శ్రోత్రాదులకు శ్రోత్రత్వము ప్రత్యగాత్మచేతనే కలుగుచున్నది

1) ఆత్మనైవాయం జ్యోతిషాస్తే – బృ 4.3.6
2) తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి – ముం 2.2.10
3) యేన సూర్యస్తపతి తేజసేద్ధః – తై 1.9

లా బ్రహ్మస్వరూపము జగత్తంతయు నాత్మతేజస్సుచేతనే వ్యాపింపబడినట్లు భాసించుచున్నది. శ్రోత్ర మాయాత్మజ్యోతిస్సుచే వ్యాప్తముగుటచేతనే శ్రవణవ్యాపారమును చేయుచున్నది. నిజముగా వ్యవహరించునది యాత్మ జ్యోతిస్సు; శ్రోత్రము కాదు. అభివ్యక్తిస్థానమాత్రము. అయినను నేను వింటినని వివక్షణచేయుటచే శ్రోత్రము వినుచున్నదని చెప్పుకొందురు. విద్యుచ్ఛక్తి యంత్రములయందు ఛేదనముద్రణాది క్రియల జేయుచున్నను రంపపుబిళ్ళ నరికెనని కల్పించి యంత్రమే ఛేదనాదికము చేయుచున్నట్లు చెప్పుదుము. విద్యుచ్ఛక్తి ప్రసారముచేతనే ఛేదనయంత్రమునకు ఛేదకత్వము సంప్రాప్తమగుచున్నది. విద్యుచ్ఛక్తి యంత్రమునకు యంత్రమగుచున్నది. అటులనే ఆత్మజ్యోతిస్సు శ్రోత్రమునకు శ్రోత్రమని చెప్పబడుచున్నది. అటులనే ఆత్మజ్యోతిప్రసారము వలననే మనస్సు మొదలగు కరణములు స్వస్వవ్యాపారనిర్వహణసమర్థము లగుచున్నవి. కనుక నా యాత్మ తేజస్సు మనస్సునకు మనస్సు, వాక్కునకు వాక్కు, ప్రాణమునకు ప్రాణము, చక్షుస్సునకు చక్షుస్సు నగుచున్నది.

శ్రోత్రాదులకు శ్రోత్రత్వాదిసిద్ధిహేతువగు నీయాత్మ తేజస్సు నిష్క్రియము, నిర్వికారము. నిష్క్రియముగుటచే నది మనస్సుమొదలగు నింద్రియములవలె నేపనిని చేయుచుండదు. కాని నదాని సాన్నిధ్యముచేత నివి తేజస్వంతములై స్వస్వవ్యాపారనిరతము లగు

శ్రోత్రశ్రోత్రాదిశబ్దార్థ
లౌకికంబదియు బ్రహ్మకు
సంబంధము

చున్నవి. ఏకైకమగు పరబ్రహ్మాంతర్యామి సారము చేయబడి సమస్త సృష్టిగతము చెప్పబడుచున్నది. నిర్దేశమును నిరూపణచేయుటకు శ్రోత్రాదీంద్రియములద్వారా తత్త్వము సాధనముగ నిర్దేశింపబడుచున్నది. ఈ పంచదశాధ్యాయము భృగువల్లి యనబడు భృగువునకు ఉపదేశింపబడినది. సృష్టిస్థితిలయహేతువగు పరబ్రహ్మము నన్నము, ప్రాణము, చక్షువు, శ్రోత్రము, మనస్సు, వాక్కులను సాధనములుగాను విచారణచేసి తెలిసికొనుమని వరుణుడు ఉపదేశించెను. అన్నమయాది పంచకోశము లాత్మయందు అజ్ఞానకల్పితములను భ్రమను నివారించుటకొరకు అన్నమయాదులకు ప్రత్యగాత్మస్వరూపములగు అన్నము, ప్రాణము, మనస్సు మొదలగు తొమ్మిది పదార్థములు మాత్రమే మంత్రమునందు ఉపదేశమునందు ప్రత్యేకముగా నుపాదింపబడినది. జ్ఞానసాధనము చక్షురాది జ్ఞానేంద్రియ పంచకము కర్మసాధనము వాగాది కర్మేంద్రియ పంచకము మనుజునకు భోగసాధనములగుచున్నవి. ప్రాణ మనోవృత్తులచే సమలంకృతమగు అన్నమయాది కోశ పంచకమునందు భోగ్యభోక్తృజాతము సూచింపబడుచున్నది. ఇట్టి మంత్రమునందు ఉపదేశమునందున్నగూఢ సమస్త భోగ్యభోక్తృభోగసాధనజాతము బ్రహ్మోపలబ్ధిసాధనముగ నిర్దేశింపబడినది. ఇవియన్నియు బ్రహ్మతేజస్సుచే నధిష్ఠింపబడి యున్నవి. స్వస్వవ్యాపారములు నవి నిరవలంబముగ కాశక్త తేజస్సన్నిధిచే కాదగును. ఇదంతయు బ్రహ్మము పరిపంచ

మంత్రము 'ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ'[1] అను శ్రుత్యంతరము యొక్క పరమతాత్పర్యము భంగ్యంతరముచే నిరుపదేశ్యమునుగ వివరింపబడినది. ఈ యుపదేశవాక్యమును బోధించి యర్థసమన్వయము చేసినగాని సమగ్రముగ శ్రుతితాత్పర్యము మనకు బోధపడ గాదు. మాచేత వ్రాయబడిన 'తైత్తిరీయోపనిషత్తు' పదచ్ఛేదవాక్యార్థవ్యాఖ్యానము ప్రథమ సంపుటము 152 నుండి 166 పుటల వరకు నవలోకింపదగును.

అత్ర శ్లోకే శ్రోత్రమునకు శ్రోత్రమను జ్ఞానము కలిగినప్పుడు శ్రోత్రియమనెడు కేవల శ్రోత్రత్వాభిమానము పోయి దాని నధిష్ఠించియున్న పరబ్రహ్మమే ఆత్మయనెడి రూపమున నభివ్యక్తమగుచున్న దను భావము లభించును. ఆ దేవిధమున నితరేంద్రియములందును గూడ కేవల ఇంద్రియజ్ఞానము తొలగి దాని నధిష్ఠించియున్న యాత్మచైతన్య మింద్రియములరూపమున నభివ్యక్తమగుచున్న దను జ్ఞాన ముదయించును. అప్పుడు శ్రోత్రాదీంద్రియాభిమానము తొలగి బద్ధుడనని యనిపించదు. శ్రోత్రాదీంద్రియములచే నభివ్యక్తమగుచున్న చైతన్యమే యాత్మచైతన్యము. అంతకంటె ప్రపంచమునందు మరియొకటి లేదు అనుభవ జ్ఞాన ముదయించును. సమస్త భోగ్య భోక్తృ భోగ సాధనాత్మకముగ ప్రపంచమంతయు నాత్మస్వరూపమను జ్ఞానముచే ముక్తుడు శోకరహితుడై యమృతత్వమును పొందును. అమృతత్వము లభించును. కర్మచేతగాని సంతానముచేతగాని

1) సత్యం జ్ఞానం బ్రహ్మ – తై 2.1.1

ధనముచేతగాని అమృతత్వము లభ్యముగాదని శ్రుతి ప్రమాణము[1] వినబడుచున్నది. ఇట్టి హేతువును బట్టి శాశ్వతమైన కర్మానము జ్ఞానార్జనము సహాయపడినప్పుడు కర్మాచరణమునకు ప్రసక్తి కలుగదు. అమృతత్వప్రాప్తి సాధించవలెను. అమృతత్వము సహాయమగుసిద్ధి, కామాది దోషములున్నచో అమృతత్వ సమృద్ధత్వమునం కాలింపబడినది. జ్ఞానపూర్వకమగు సన్న్యాసమార్గముచే నాలోచితముగు మృత్యువు దొలగును. అమృతత్వము ప్రాప్తించును. అట్టి పరిశోధ యాచించినను శాస్త్రములచే చెప్పబడు చున్నది.

ఆ బ్రహ్మము శ్రోత్రాదియగు అమృతత్వ హేతువు నగు నాత్మతత్త్వస్వరూపము మూడవ మంత్రమున వివరింపబడుచున్నది.

మూ॥ న తత్ర చక్షుర్గచ్ఛతి న వాగ్గచ్ఛతి నో మనో న విద్మో న విజానీమో యథైతదనుశిష్యాదన్యదేవ తద్విదితాదథో అవిదితాదధి ఇతి శుశ్రుమ పూర్వేషాం యే నస్తద్వ్యాచచక్షిరే॥3

ఆ బ్రహ్మమును చక్షుస్సు పొందలేదు; వాక్కు పొందలేదు; మనస్సు పొందలేదు; దానిని బుద్ధిచే తెలిసికొన లేము; దాని స్వరూపము నితరుల కుపదేశించుమార్గమును తెలిసికొనలేము. బ్రహ్మస్వరూపము తెలియబడు ప్రపంచము కంటె భిన్నము. తెలియబడని అవ్యాకృతము కంటెను

1) అమృతత్వస్య తు నాశాస్తి విత్తేన
- బృహ. 4.4.3

శిష్యను. ఈవిధముగ బ్రహ్మస్వరూపము నుపదేశించిన పూర్వాచార్యుల వాక్యములను మనము వినుచున్నాము.

తా॥ ౫॥ వాగింద్రియమునకు గోచరముకాని యేవస్తువుచే వాగింద్రియము, మనశ్శక్తియుచే మనోబుద్ధులు ప్రకాశించుచున్నవి. అట్టి

అన్నిటను ప్రకాశించు ఆత్మ తెలియబడదు.

ఆత్మచేతనే సర్వేంద్రియములు వర్తించుచున్నవి. వినుటకును చూచుటకును గ్రహించుటకును గాని తనను ప్రకాశింపఁజేయు వాక్యజాలము ప్రకాశింప చేయజాలదు. దీపముచే ప్రకాశింపఁబడు నితర వస్తువులు దీపమును ప్రకాశింపఁజేయలేవు. సూర్యుని భాస్కరుని భాసింప జేయలేవు. వాక్కు నామరూపములు గుణములు క్రియలు మొదలగు విశేషములతో సోపాధి పదార్థములనుమాత్రము వర్ణింపఁగలదుగాని నామరూపరహితము నిర్గుణము నిష్క్రియము నిర్విశేషము నగు పరమాత్మను వర్ణింపజాలదు. అది వాగ్విషయముగాదు. మూఢులు బ్రహ్మ స్వరూపమును వాక్కుచే వర్ణింపలేము. వేదశాస్త్రములు నది చెప్పలేవు. అంతఃకరణము చక్షురాదీంద్రియ గ్రాహ్యములగు రూపాదివిషయములను గ్రహించుచున్నది; తనకు గ్రాహ్యములగు విషయములను గురించి సంకల్పవికల్పనిశ్చయములను జేయగలదు. మనస్సునకు శక్తి యాత్మచేతనే కలుగుచున్నది. అటుగాన యాత్మచేతనే విషయములను తెలిసికొను నిజముగు విజ్ఞాత. అందువలన మనస్సు చేతనముగు విజ్ఞాత కానేరదు. కనుక నీ యాత్మ చేతనైనను మనస్సు తెలిసికొనలేదు. అయ్యది మనోవాగ

తీతము. ఇట్టి బుద్ధిని సంస్కరించుటకును పరిశీలనకును శాస్త్ర సేవనము గ్రహింపవలెను. ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములు బహిర్ రింపనేరవు. రూపాది విశేషములతో గూడిన వస్తువులను మాత్రమే యింద్రియములు బుద్ధియు గ్రహింపగలవు. నిర్గుణము నిర్విశేషము నగునాత్మ తత్త్వము వాని కందనేరదు.

ఇట్లనుటచే శాస్త్ర ప్రత్యక్షముల దేశాస్త్రముగా కపోత్త యున్నదిగదా యను సందేహము కలుగవచ్చును. దానికి దే

హము దాబోదు శాస్త్రమునకు నిరాధార భావమున్నది. ఎట్లనఁగా! పరమాత్మను ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములచేత తెలిసి

ఉపనిషత్తుల ప్రామాణ్య ముపపన్న మెట్లు?

కొన శక్యముగాదు. శాస్త్రముచే నట్టిది తెలియఁదగినను. పరబ్రహ్మము వివిధమయిన పానకంటెను అవిశేషమయిన దానికంటెనుగూడ భిన్నము. శ్రోత్రములకు శ్రోత్రము, చక్షుస్సునకు చక్షుస్సు మొదలగునవియైనదే అదియే యిట్టి ప్రత్యక్షము. అది శ్రోత్రాదులకంటె భిన్నము. అదియే సర్వమును తెలిసికొను జ్ఞాత. అదియే సర్వాత్మము. "తెలిసి కొనదగినదాని వంటిది కాదు తెలిసికొనుట. దానిని తెలిసి కొనువాడు లేడనియు శ్రుతి" 1 అనియు, "సర్వమును తెలిసి కొనువానిని దేనిచే తెలిసికొనగలము" 2 అని శ్రుతులు పరబ్రహ్మమునందే సర్వ ప్రమాణాతీతత్వమును గోచరత్వమును ఆత్మత్వమును జూపుచున్నవి. కనుక సర్వమును తెలిసి

---

1) న చ తస్యాస్తి వేత్తా — శ్వేత 3.19.

2) విజ్ఞాతారమరే కేన విజానీయాత్ — బృ 4.5.15.

గాను జ్ఞాతను తెలిసికొను జ్ఞాత మఱియొకడు లేకుండుటచే నతడు తెలియబడినవానికంటె నన్యముగనున్నాడు. వ్యాకృతమయిన ధర్మాధిష్ఠానమయినను సత్త్వాదియొక్క యెవరిచేతనో యొకరిచేత తెలియబడగలదు. అందుచేతనుగూడ నతడు వ్యక్తమయిన దానికంటె నన్యుడైయున్నాడు. అనగా నతనిని తెలిసికొనువాడు మఱియొకడు లేకుండుటను, వ్యాకృతమును నది యొప్పునో యది వ్యక్తముగాక తప్పదుగనుకను నతడు విదితమయినదానికంటె నన్యముగనున్నాడు. వ్యక్తమయి విదితమగుట యంతయు నల్పము, జ్ఞాతృజ్ఞేయ భేదము౦డినదగుటచే నశ్వరమును, అనిత్యము, అశుద్ధముగూడ నగుచున్నది. కనుక బ్రహ్మము విదితమయినదానికంటె నన్యమని సిద్ధమగుచున్నది.

ఆత్మ విజ్ఞాన స్వరూపము

అట్లయినచో బ్రహ్మ మవిదితమని యనవచ్చునా? అట్లనుటయు యుక్తముగాదు. అవిదితమన విదితమయిన దానికంటె విపరీతము. విదితమన వ్యాకృతము. అవిదితమన నవ్యాకృతము. అవిద్యయే దానిలక్షణము. వ్యాకృతమునకు బీజభూతము. బ్రహ్మ మట్టి యవిదితమగు దానికంటెను నన్యము. ఏది యవిదితమో యద్దాని జేయనముగా నున్న లోకము ప్రవర్తించును. బ్రహ్మము విజ్ఞానస్వరూపమే గనుక నద్దాని తెలిసికొన బ్రయత్నము సాధ్యముగాదు. విజ్ఞానముచే నన్యము తెలిసికొనబడును. కాని విజ్ఞానము విజ్ఞానమును తెలిసికొనుట సంభవమునకుగాదు. దీపము స్వస్వ

పరావిద్య(1) కొఱకు స్వప్రకాశమునుగాని మఱియొక ప్రకాశమునుగాని గోరదు. దీపకాంతి యితరములను ప్రకాశింపఁ జేయునుగాని తనను దాను ప్రకాశింపఁజేసికొనఁజేదు. అటులనే స్వప్రకాశస్వరూపము సిద్ధము నగునాత్మనవ్వరును దెలిసి కొనఁగల ప్రమాణాంతర మెద్దియును లేదు. ఆత్మనుగూర్చి పరోక్షజ్ఞానము, అపరోక్షజ్ఞానము గూడ సంభవించుచున్నది. నా కాత్మను గూర్చి తెలియదని వాదుఁ గలదు. "స్వనే ఆత్మను" "ఆత్మను తెలిసికొనవలెను" అని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి. ఈ విషయమున ఆత్మను తెలిసికొను టకు విజ్ఞానాంతరము నపేక్షించుచున్నది. కనుక ఆత్మను తెలిసికొనుటకు విజ్ఞానాంతర మవసరము లేదనుట ప్రత్యక్షానుభవమునకును శ్రుతికిని విరుద్ధముగునున్నదని యూహించ నవసరము లేదు. విజ్ఞానాంతరము నపేక్షించు నాత్మ లేదు. నిత్యవిజ్ఞానస్వరూపము నాత్మ యేను. ఇంద్రియ బుద్ధిమొదలగు కార్యకరణసంఘాతములు(2) గూడుకొని యున్న దేహ మభిమానపూర్వకము యున్నది. ఆత్మస్ఫూర్తి జ్ఞానాత్మకమై నిరంతరము బుద్ధిచే ననభాసితమగును. చక్షురాది కరణములు గలిగియున్నవి. నిత్యము చిత్స్వరూపమునగు నాత్మయేదో దాని యుక్తస్వారము. బుద్ధిచే గల్పింపబడు జ్ఞానములన్నియు నావిర్భావ తిరోభావధర్మములను గలిగి, విజ్ఞానాభాసమాత్రములు అనిత్యములు నగుచున్నవి. లౌకిక

---

1) తద్వ్యతి. —ఆనం G.B.R.

2) అన్యాపేక్షాహీ.

బంధిలై సుఖదుఃఖములను సంపాదించుచున్నారు. అందువలన పరమాత్మ నిత్యవిజ్ఞానస్వరూపుడగు నాత్మకంటె భిన్నుడు, అట్టివానిని తెలిసికొనవలెనని కోరుచుండుట, అతనిని తెలిసికొనుట మొదలగు విషయజ్ఞానములను కలుగజేయుచున్నవి. నిత్యవిజ్ఞానస్వరూపుడగు నాత్మవిషయమున యిట్టి యుపదేశము లేదు. అట్టివానినిగూర్చి "నీవే యా యాత్మవగుచున్నావు"[1] "ఆత్మనే యెఱుంగవలయును"[2] అను మొదలగు నుపదేశమునకు నిజముగా ప్రసక్తి కలుగదు. కాని సర్వాత్మము నిత్యవిజ్ఞానస్వరూపము నగు పరమాత్మతత్త్వమును గుర్తెఱుంగలేక యజ్ఞానమువలన దానియందారోపింపబడిన యనిత్యములగు బుద్ధ్యాది ధర్మములను సుఖదుఃఖబంధమూలమైన యవివేకమును తొలగించుటకై యిట్టి యాత్మోపదేశము చేయవలసినదగుచున్నది. అగ్నినిజత్త్వమగు నుష్ణత్వ ముదకమునం దారోపింపబడుచున్నది. ఇట్లు విదితావిదితములనగా కార్యకారణసంబంధముచే వికల్పితములగు వ్యక్తావ్యక్తములకంటె నాత్మ వ్యతిరిక్తమగుచున్నది. అది విజ్ఞానస్వరూపము. సర్వవిశేషశూన్యము.

ఆత్మ విదితమయినదానికంటె నన్యమగుటచే నహేయమగుచున్నది. అవిదితమగుటచే ననుపాదేయ మగుచున్నది. బ్రహ్మముకంటె భిన్నుడగు వేరొకని ప్రవృత్తిసిద్ధి ప్రయోజనమునుగోరి బ్రహ్మము హేయముగాని యుపా

---

1) "తత్త్వమసి" — ఛాం. 6.8.7.

2) "ఆత్మానమేవావేత్."

జ్ఞేయమునుగాని చూచుచున్నది. ఏసమయమునందు గానీ పాదేయ-
మునుగాని హేయమునుగాని గానేరదు. అట్టి సత్యాత్మ
స్వరూపము. ద్వితీయమెట్టిదియు లేక

బ్రహ్మము హేయోపాదేయ రహితమైనది

పోవుటచే నాత్మకు హేయోపాదేయ-
త్వము లుండవు. ఇట్టి యాత్మ
స్వరూపము శాస్త్రముచే తెలియబడుచున్నది. బ్రహ్మ
ప్రతిపాదకమగు శాస్త్రమును స్వబుద్ధిబలముచే తర్క-
సహాయమున లేక సంప్రదాయముగ వ్యాఖ్యానము చేసిన
బ్రహ్మాచార్యులగు గురువుల నుండి యుపదేశమును పొంది,
కేవలతర్కమునకప్రతీతము ప్రత్యక్షయుక్తమునందున్నది.
కనుక బ్రహ్మమును సంప్రదాయముగ సద్గురు
పరంపరవలననే గ్రహింపవలెను గాని ప్రవచనమేధాబహు-
శ్రుతతర్కయుక్త్యాదులచేతను తర్కముచేతను గ్రహింపదగినది
గాదు. ఇట్టిదే యాత్మయే బ్రహ్మము. ౭

అ॥ పిదప కారణములచే సృష్టియగు బ్రహ్మమే
యాత్మయని పై మంత్రమున నుపదేశింపబడినది. అట్టి బ్రహ్మ
మెట్లు కాగలదని కర్మోపాసనములు తప్ప ప్రయోజనము
లేదని తలంచిరి, వారి కర్మఫలము. వారి యనుష్ఠా
నముచే నరులు స్వర్గాదిలోకముల బ్రహ్మాది దేవాదుల
గ్రహములను పొందగలుగుచున్నారు. ఆ దేవతలాత్మకంటె
భిన్నములు గావలయును గాపున బ్రహ్మమే అత్మయనుట
లోకానుభవవిరుద్ధము. ఇంతేను ఏది యుపాస్యమో ఏది
విధితమో అదియే బ్రహ్మము గానవలయునో అనుమానిట్టి

శంకకు నాల్గవమంత్రమున సమాధానము చెప్పబడుచున్నది.

మూ॥ యద్వాచాఽనభ్యుదితం యేన వాగభ్యుద్యతే తదేవ బ్రహ్మ త్వం విద్ధి నేదం యదిదముపాసతే॥౪॥

గీ॥ ఏది వాగింద్రియముచేత ప్రకాశింపబడదో, దేనిచేత వాగింద్రియము ప్రకాశింపబడుచున్నదో దానినే బ్రహ్మముగా తెలిసికొనుము. అనాత్మలుగా నుపాసింపబడుచున్న యీ యీశ్వరాదికములుగనదో అది బ్రహ్మము గాదు.

బ్రహ్మము నిర్విశేషము.

తా॥వి॥ కంఠము శిరస్సు జిహ్వామూలము దంతములు నాసిక ఓష్ఠములు తాలువులకు సంయోగమునుండి అభివ్యక్తమగుచు వర్ణసంకేతముచే నియమితమైన వర్ణపరంపరారూపమగువాక్కు చైతన్యమాత్రస్వరూపమగు బ్రహ్మమును ప్రకాశింపచేయలేదు. బ్రహ్మచైతన్యముచేతనే వాక్కు ప్రకాశింపజేయబడుచున్నది. నిరతిశయము భూమరూపమును నగు బ్రహ్మమే యాత్మ. నిర్విశేషము పరమార్థము నగు బ్రహ్మమే వాక్కునకు వాక్కు చక్షుస్సునకు చక్షుస్సు శ్రోత్రమునకు శ్రోత్రము మనస్సునకు మనస్సు. కర్త భోక్త విజ్ఞాత నియంత ప్రకాశిత విజ్ఞానము ఆనందము మొదలగు విశేషములచే నభివ్యవహరింపబడుచున్నది. వ్యవహారసముత్పన్నములగు నీవిశేషములను తొలగించినప్పుడు మిగిలియున్న నిర్విశేషముగునాత్మయే బ్రహ్మమగుచున్నది. జ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞేయభేదవిశిష్టము అనాత్మభూతము ఉపాస్యమునగు నీశ్వరాదికము బ్రహ్మము గాదు. అన్యథా

వృత్తి భేదములచే నిరూపింపబడిన బ్రహ్మస్వరూపముచే సహాయభూతములగు వానియందు బ్రహ్మబుద్ధి తొలగును. ౪

అ॥ ఇంతవరకు చెప్పిన మొదలగు ప్రశ్నముల సంగ్రహము వాక్కునకు సత్తింప శక్తియు గాకపోయినను మనస్సునకు గ్రహించు శక్తియు. అటులనే బ్రహ్మముగాక వాగగమ్య మయినను మనోగమ్యము గావచ్చునుగదా యను సందేహము తీర్చుటకు శ్రుతియు విచారింపబడుచున్నది.

మూ॥ యన్మనసా న మనుతే యేనాహుర్మనో మతమ్ ।
తదేవ బ్రహ్మ త్వం విద్ధి నేదం యదిదముపాసతే ॥ ౫

టీ॥ లోకము దేనిని మనస్సుచేత సంకల్పింపలేదో, దేనిచేత మనస్సు స్వవిషయమునగా తెలుపబడి వ్యాపింపబడు చున్నదో అదియే బ్రహ్మమని తెలిసికొనదగును. ఉపాస్యమగు నిర్వికారాదికము బ్రహ్మముగాదు.

తా॥ వి॥ మనస్సు సమస్త కర్మజ్ఞానేంద్రియములకు సమానమై ప్రధానముగా వ్యవహరించుచున్నది. దానిచే కర్మేంద్రియములు వ్యాపారవంతము లగుచున్నవి. కామము, సంకల్పము, విచికిత్స, శ్రద్ధ, అశ్రద్ధ, ధృతి, అధృతి, హ్రీ, ధీ, భీ మొదలగు వివిధవృత్తిరూపము లను దాల్చి యీమనస్సు కనుపించుచున్నది. ఇట్టి మనస్సు బ్రహ్మమును సంకల్పింపలేదు, నిశ్చయింపలేదు. చైతన్య జ్యోతిస్సుచేత ప్రకాశింపబడుచున్నచేతనే యీమనస్సునకు మన

చైతన్యజ్యోతిస్సుచే ప్రకాశింపబడు మనస్సు ఆజ్యోతిస్సును ప్రకా శింపజేయలేదు.

నాతి సామర్థ్యము స్వవిషయగ్రహణశక్తియు గలుగుచున్నది.
తన్ను బ్రకాశింపజేయు నాత్మ్రదాంటిని దాను బ్రకాశింప
జేయఁజాలదు. మనస్సును బ్రకాశింపజేయు పరమచైతన్య
జ్యోతిస్సే బ్రహ్మము. ఉపాస్యములగు నీశ్వరాదులు
బ్రహ్మము గాదు. ౫

మూ॥ యచ్చక్షుషా న పశ్యతి యేన చక్షూంషి పశ్యతి
తదేవ బ్రహ్మ త్వం విద్ధి నేదం యదిదముపాసతే ॥ ౬

టీ॥ లోకము దేనిని చక్షుస్సుచేత చూడఁజాలదో,
దేనిచేత చక్షుస్సునకు చూచుకలశక్తి గలుగుచున్నదో అదియే
బ్రహ్మము. ఉపాస్యమగు నీశ్వరాదికము బ్రహ్మముగాదు. ౬

మూ॥ యచ్ఛ్రోత్రేణ న శృణోతి యేన శ్రోత్రమిదః
సం శ్రుతమ్। తదేవ బ్రహ్మ త్వం విద్ధి నేదం యదిదముపాసతే॥ ౭

టీ॥ లోకము దేనిని శ్రోత్రేంద్రియముచేత వినుటకు
శక్యముగాదో దేనిచేత శ్రోత్రము శబ్దమును వినుచున్నదో
అదియే బ్రహ్మము. ఉపాస్యమగు నీశ్వరాదికము బ్రహ్మము
గాదు. ౭

మూ॥ యత్ప్రాణేన న ప్రాణితి యేన ప్రాణః ప్రణీ
యతే। తదేవ బ్రహ్మ త్వం విద్ధి నేదం యదిదముపాసతే ॥ ౮

టీ॥ లోకము దేనిని ఘ్రాణేంద్రియము నాసికాపుటాంత
ర్వర్తియగు వస్తుకర్షణముచేతను ప్రాణవృత్తిచేతను
గ్రహించుటకు శక్యముగాదో యే చైతన్యజ్యోతిస్సుచేత

సకభాసితమగుచు ఘ్రాణేంద్రియము గ్రహింపబడునుగాని గంధమును
గ్రహించుచున్నదో అదియే బ్రహ్మము. ఉపాస్యమగు నిట్టి
ఘ్రాణకము బ్రహ్మము గాదు. 8

తా॥ వి॥ పరబ్రహ్మము చక్షుశ్శ్రోత్రఘ్రాణేంద్రియములచే గ్రహింపబడదు. బ్రహ్మజ్యోతిస్సుచే ప్రకాశితములగు రూప రస ఇంద్రియములు తమ తమ విషయములను గ్రహించుచున్నవి. సర్వావభాసకమగు నాత్మజ్యోతిస్సే పరమాత్మ. ఉపాస్యదేవత లెవరును పరమాత్మ గాజాలరు, ఈ మంత్రములచేత పరమాత్మ ఉపాస్యముగాదని చెప్పబడుచున్నది.

మనః ప్రాణవాక్చక్షుశ్శ్రోత్రేంద్రియములకు ప్రేరకుడైనవాడు పరిశుద్ధ ఆత్మస్వరూపుడగు పరబ్రహ్మమే వాని ప్రేరకుడనియు, అతని జ్యోతిస్సుచే నవభాసితములై మనః

ప్రశ్నముల సంక్షేపము.

ప్రాణాదులన్నియు స్వస్వధర్మముల నిర్వర్తింపుచున్నవనియు, నా పరమార్థజ్యోతిస్సును మనశ్చక్షురాదీంద్రియములు గ్రహింపలేవనియు అన్వయ వ్యతిరేకముల సమాధానము చెప్పబడినది. బ్రహ్మము విదితావిదితములకంటె భిన్నమని తృతీయమంత్రమున జూపబడినది. పిమ్మట సూత్రంతము సంక్షిప్తముగుటకై యీ అనాత్మ విషయములయందు స్పృహముగ లగ్నమయిన అజ్ఞాని బుద్ధిని బ్రహ్మముమార్పు మరల్చుటకై మనశ్చక్షురాదీంద్రియములయందున్న ఆత్మతత్వము ప్రత్యేకముగా నిరాకరింపబడినది. ఇట్టి మనఃప్రాణవాక్చక్షుశ్శ్రోత్రములకు మార్చిన ప్రశ్నములకు వరుసగా ౫-౬-౭-౮-౯ మంత్రములలో సమాధానము చెప్పబడినది. ప్రాణాదులయొక్క

నానావృతము సంభవిష్యత్కర్మములంతేని తొమ్మిదవ మంత్రములో సాక్షాద్బ్రహ్మమునకు ప్రశంసోక్తిచే మర్మము చెప్పబడినది.

ప్రథమ ఖండము సంపూర్ణము.

ద్వితీయ ఖండము

అ॥ పూర్వఖండమునందు విదితావిదితములు బ్రహ్మము గాదని నిరూపింపబడినది. బ్రహ్మముయొక్క ఉపాస్యత్వము నిషేధింపబడినది. మఱియు స్వాత్మయే బ్రహ్మమని యుపదేశింపబడినది. ఇట్లుపదేశించిన జ్ఞానమును విచారణా పూర్వకముగ దృఢము చేయుటకు ద్వితీయఖండ మారంభింపబడు చున్నది.

మూ॥ యది మన్యసే సువేదేతి దభ్రమేవాపి నూనం త్వం వేత్థ బ్రహ్మణో రూపమ్। యదస్య త్వం యదస్య చ దేవేష్వథ ను మీమాంస్యమేవ తే మన్యే విదితమ్॥.

టీ॥ నేను బ్రహ్మస్వరూపమును బాగుగా తెలిసికొంటినని యెవ్వరేయునను తలంచినయెడల నట్లు తెలిసికొనబడిన బ్రహ్మస్వరూపము నిశ్చయముగా నల్పమేయగును. బ్రహ్మముయొక్క నేరూపము దేవతలయందు తెలిసికొనబడుచున్నదో యా రూపమువలెనే నల్పమే యగుచున్నది. బ్రహ్మస్వరూపమును తెలిసికొంటినని తలంచువానికి బ్రహ్మస్వరూపము మీమాంస్యమే యగుచున్నదని నేను తలంచు చున్నానని, గురువాక్యముచే మనదిశ్చయుడయిన శిష్యు డేకాంతముగ సమాహితచిత్తుడయి శాస్త్రోపదిష్టానుసరణముగ విచా

రణచేసి శాస్త్రసమ్మతమగు తర్కముచే నిర్ధారణచేసికొనిన స్వానుభవము నాచార్యునకు తెలియజేసెను. అట్టి యర్థ మీ మంత్రమున నిరూపింపబడుచున్నది.

శిష్యుడు బ్రహ్మము జ్ఞేయముగాని యుపాదేయముగాని గాదని ప్రకృత ఖండార్థమునుబట్టి తెలియుచున్నాడు. ఇందువలన నేను బ్రహ్మ స్వరూపమును బాగుగ తెలిసికొంటినను జ్ఞానము శిష్యునకు కలుగవచ్చును. అట్టి ప్రమాదమును తొలగించి శిష్యుని బుద్ధిని విచారణోన్ముఖము చేయుటకై యాచార్యుముఖమున నీ మంత్రము ప్రవర్తించుచున్నది. నేను చక్కగా తెలిసికొంటినను నిశ్చయజ్ఞానము నీకు కలిగినదా? నిజము! సర్వజ్ఞానములకు సాక్షియైనది స్వప్రకాశమైనదిగాని బ్రహ్మమును నేను తెలిసికొంటినను జ్ఞానము మాత్రము యథార్థజ్ఞానము గాదు గనుక స్వప్రకాశమును గాదు. కనుక తెలిసికొనిన శిష్యుడా దానిని స్పష్టముగా తెలిసికొనుట సాధ్యము. తెలిసికొనుమని యాచార్యుడు బోధించుచున్నాడు సర్వజ్ఞాత్మయగు బ్రహ్మము.

బ్రహ్మమును తెలిసి కొంటిననువాని జ్ఞానము మిథ్యాజ్ఞానము.

ఈ యర్థమే 'శ్రోత్రస్య శ్రోత్రం' (1,2) అను మంత్రమున సూచింపబడి 'యద్వాచానభ్యుదితం' (1,4) అను మంత్రమున సమర్థింపబడుచున్నది. "అన్యదేవ తద్విదితాదథో అవిదితాదధి" (1-3) అని చెప్పబడిన బ్రహ్మస్వరూపనిర్ణయము "అవిజ్ఞాతం విజానతాం విజ్ఞాతమవిజానతామ్"(2-3) అను మంత్రమున సమర్థింపబడ

గలిగినది, ఇట్టి విదితావిదితములనుండి వేఱలింపబడి స్వరూపమును దర్శించుటయు శిష్యునిబుద్ధి యుపాస్యమును వదలి బ్రహ్మము గానేరదను యుపదేశపూర్వకముగ నీశ్రుతి మున వివారణోపన్యాసము చేయుచున్నది. బ్రహ్మమును స్పష్టముగా తెలిసికొంటినను శిష్యునిభావమును నిరాకరింప బడుచున్నది. అట్టి తనను తాను గ్రహింపలేనట్లే జ్ఞాత తనను తాను తెలిసికొనలేదు. తెలిసికొనదగినది బ్రహ్మము. తన స్వరూప మతిరొకటిలేదు కనుక నేను బ్రహ్మమును బాగుగ తెలిసికొంటినను జ్ఞానము మిథ్యాజ్ఞానమగును. సదసద్విల క్షణమయినవిషయము మృత్తికాయమయినను, శ్రీరామయినను మేధావియగు నతడొకపుడు బుద్ధిదోషమునలన యథార్థత ముగవాత్రి పట్టానిగ్రహించును. మఱియొక డా యుపదేశ మునే విపరీతముగ గ్రహించును. ఇంకొకడు కడ గాఢ్యమే గాకపోవును. సాధారణవిషయములనుగూర్చియే యిట్టి బుద్ధి దోషకృతమగు గ్రహణభేదము కలిగినయెడల నతీంద్రియవిషయమగు నాత్మతత్త్వవిషయమునుగూర్చి యర్థగ్రహణభేదముండుననుట యందు సందియములేదు. అందువలననే "శిష్యుడు తలంచినదా వనిసాకల్యముగ నాచార్యుడు తనయుపదేశము నుపక్రమించు చున్నాడు. అట్టియుపదేశప్రకార మట్టియెడ బ్రహ్మమును నేను తెలిసికొంటినను వాని జ్ఞానము వ్యర్థమయినను, అత్యంత మల్పమగుచున్నది. బ్రహ్మమునకు మహాంతములు, అవ్యక్తములు నగు రూపములనేకము లుండుటచే నిట్టి

గుణములచే చెప్పబడెనా ? నిజము! బ్రహ్మమునకు స్వతః ముగా నాకారయునను నామరూపాది కృతములగు రూపము లనేకములు గలవు. స్వతఃముగా పారమార్థిక స్వరూ శబ్దములేనిది, స్పర్శములేనిది, రూపములేనిది, మార్పులేనిది, రసములేనిది, నిత్యము నయినది.[1] ఈ వస్తువునకు సమస్త రూపములు నిట్లు నిషేధింపబడుచున్నవి. ఏధర్మముచే నేది నిరూపింపబడుచున్నదో అదియే దాని స్వరూపము. బ్రహ్మము నేధర్మముచేత శాస్త్రము నిరూపించుచున్నదో అదియే దాని స్వరూపమనంబడు గదా! ఈశంకకు గాను నిట్లు సమాధానము చెప్పబడుచున్నది. చైతన్యధర్మముచే బ్రహ్మస్వరూపనిరూపణము చేయబడినది. ఆ ధర్మము వికార స్వరూపములకు వ్యతిరిక్తమైనదికాని వస్తుకరణము కొంక్యగాని స్వరూపము గాలేదు. “బ్రహ్మము విజ్ఞానము ఆనందము”[2] “బ్రహ్మము విజ్ఞానఘనమేవ”[3] “సత్యము జ్ఞానము అనన్తము బ్రహ్మము”[4] “ప్రజ్ఞానమే బ్రహ్మము”[5] అని బ్రహ్మస్వరూపము శ్రుతులయందు నుపదేశింపబడుచున్నది. చైతన్యము బ్రహ్మమునొక్క పరమార్థస్వరూపము,

---

1) “అశబ్దమస్పర్శమరూపమవ్యయం తథారసం నిత్యమగంధవచ్చ యత్”—కఠ 1.3.15

2) “విజ్ఞానమానన్దం బ్రహ్మ” - బృ. 3.7.28

3) “విజ్ఞానఘన ఏవ”

4) “సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ”—తై. 2.1

5) “ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ” ఐత. 3.5.3

ఉత్పత్తికి హేతుకరణము చక్షురింద్రియములు మొదలగు మహా భూతములు వ్యాపారవంతములగుటకు కారణభూతమై యున్నట్టి యుపాధులద్వారమున నభివ్యక్తమగుచున్నది. ఉపాధిద్వారమున నభివ్యక్తమగుచున్న యీ చైతన్యమే బ్రహ్మమని చెప్పబడుచున్నది. ఈ చైతన్యము స్వయముగా నసంగమయినను దేహేంద్రియాదిసంబంధముచే సంబద్ధమయి నట్లు కాన్పించుచున్నది. జలముతో గూడ దానియందలి సూర్యప్రతిబింబముగూడ చలించునట్లు కనబడుచున్నంత మాత్రముచే విప్రకృష్టములయి కదలకయుండునట్టి సూర్యజలములకు కేవలము సంబంధమాపాదింప సాధ్యముగాదు. అట్లే జీవుని దేహాదులకు వృద్ధిసంకోచచ్ఛేదనాశములు సంప్రాప్తములగుచుండగా నాధర్మములు ఆత్మకు సంబంధించబడుచున్నవి. స్వయముగా బ్రహ్మము బుద్ధిచేత తెలిసికొన బ్రయత్నించు వారికి గలుగదురాదు. బుద్ధిచే తెలిసికొన బ్రయత్నించనివారి కందునది తెలియదగును. ఇదియే పరమార్థము. విషయ సంబంధము లేని చైతన్యస్ఫురణ మేదిగలదో యదియే బ్రహ్మ ధనము. మానసమనశ్శ్రోత్రాదిరూపమున నెఱుంగబడిన బ్రహ్మ మెట్లుండునో యట్లే జీవసాక్షిశ్రోత్రాదిరూపమున తెలిసికొనబడు బ్రహ్మరూపమును నీ మహోపాధివిశిష్టముగాం జేసి యుపాస్తే యగుచున్నది. బ్రహ్మము నిరుపాధికము, శాశ్వతము, అనంతము, ఏకము, అద్వైతము, నిత్యము, భూమము. అట్టి బ్రహ్మము విషయాదులవలె జ్ఞేయముగాదు.

ఉపాధ్యవచ్ఛిన్నమగు బ్రహ్మము

కనుక బ్రహ్మమును బుద్ధిచే తెలిసికొంటినని తలంచువాని కట్టిది విచార్యమే చేయుచున్నది.

అ॥ శాస్త్రోపదిష్టమార్గమున బ్రహ్మవిచారము చేసిన వాని బ్రహ్మానుభవము శిష్యముఖముననే నిర్ణయింపబడుచున్నది.

మూ॥ నాహం మన్యే సువేదేతి నో న వేదేతి వేద చ ।
యో నస్తద్వేద తద్వేద నో న వేదేతి వేద చ ॥ 2

తా॥ 1) నేను బ్రహ్మమును బాగుగా తెలిసికొంటినని తలంచను. 2) తెలిసికొనలేదనిగాని, తెలిసికొంటిననిగాని తలంచను. 3) నేను బ్రహ్మమును తెలిసికొనలేదనిగాని తెలిసి కొంటిననిగాని తలంచనను విషయమును మాలో తెలిసికొనిన వాడు బ్రహ్మమును తెలిసికొనినవాడగును.

వ్యా॥ వి॥ బ్రహ్మము ఘటాదులవలె జ్ఞేయముగాదు. జ్ఞేయవిషయాకారాత్మకమగు మానసికవృత్తి యచేతనము.

బ్రహ్మము ఫలవ్యాప్యముగాదు

బుద్ధియందు ప్రతిఫలించిన యాత్మప్రతి బింబముచే మానసికవృత్తి యుద్దీపిత మయినప్పుడు ఘటాది విషయజ్ఞానము కల్గును. ఆత్మప్రతిబింబప్రసారము లేనిచో నట్టి జ్ఞానము కలుగదు. ఆత్మప్రతిబింబప్రసారఫలము ఘటాదివిషయజ్ఞానము. విషయజ్ఞానమంతయు నాత్మప్రతిబింబప్రసారఫలముచే వ్యాపింప బడుటచే నాజ్ఞానము ఫలవ్యాప్యమనబడుచున్నది. ఘటాది జ్ఞానేంద్రియవిషయములన్నియు దృశ్యములు, పరిచ్ఛిన్నములు. ప్రతి జ్ఞానేంద్రియము స్వవిషయమును గ్రహించును గాని తదితర

మునకు గ్రహింపజాలము. బ్రహ్మము రూపశబ్దాదివిషయమే కాదు. జ్ఞానేంద్రియములకది విషయముగాదు. కనుక నది ఘటాదులవలె మనోవృత్తివిషయము గానేరదు. మనోవృత్తి విషయముగా కుండుటచేత నది ప్రత్యక్షప్రమాణముచేత నుపలక్షితము గానేరదు. అనగా బ్రహ్మమునకు ఘటాదులవలె ఫలవ్యాప్యత్వము సంభవముగాదు. దాని బ్రకాశింపజేయు మఱియొక తేజస్సుయు లేదు. విజ్ఞాతను తెలిసికొను సాధనము మఱియొకటి[1] లేదు. బ్రహ్మము స్వయంప్రకాశ స్వరూపము.

బ్రహ్మము జ్ఞేయము గాదని తాత్పర్యము.

ఫలవ్యాప్తిచే జ్ఞేయములగు విషయములన్నియు జాగ్రత్స్వప్నములయందు తెలియబడుచునే యున్నవి. జాగ్రదవస్థయందు మనస్సు ఇంద్రియములు గూడ జాగరూకములై జ్ఞానసాధనములగుచున్నవి. స్వప్నమునం దింద్రియము లుపరతములగుచున్నవి. జాగ్రదవస్థయందలి వాసనలే స్వప్నమునం దనుభూతములయి సర్వసృష్టిని జేయుచున్నవి. స్వప్నపదార్థములన్నియు భాసమానములై సత్యములుగానే కన్పించుచున్నవి. సుషుప్తియను గాఢనిద్రయందు సర్వేంద్రియములు మనస్సుగూడ నుపరతావస్థయం దుండుట వలన సర్వవిషయాజ్ఞానము మాత్రమనుభూతమగుచున్నది. నిద్రలేచి నాకేమియు తెలియలేదని ప్రతివాడును చెప్పు

1. "విజ్ఞాతారమరే కేన విజానీయాత్" — బృ. 4.5.15

చున్నాము. నను సృష్టి స్థితిలయములకు నిందే ఎను స్వప్రభలను జ్ఞానులకు సమాధియందు స్వప్రకాశకము శాంతము ఆనందము చేతనము నగు బ్రహ్మము బుద్ధికి స్ఫురించును. 'నేను బ్రహ్మమునయితిని'[1] నను జ్ఞానము గలుగును. ఇదియే బ్రహ్మసాక్షాత్కారము. ఇట్టిలయమున జ్ఞాతృజ్ఞేయ భేదము నశించిపోవుచున్నది. బ్రహ్మమొక్కటియే మిగిలియుండును. ఇట్టి యద్వితీయబ్రహ్మసాక్షాత్కారానందమును గూడ బుద్ధితో ననుభవించును. బ్రహ్మమును గూడ మనస్సునను గింజితో పట్టుకొనుచున్నది.[2] బ్రహ్మము జ్ఞేయముగాదను వాక్యమునకు ఘటాదులవలె నది ఫలవ్యాప్యము గాదని తాత్పర్యము. ఆ పరమాత్మ తత్త్వము గ్రహింపబడని చేతనౌక శ్రుతులలో మనస్సుతోగూడ నెనుకకు మరలివచ్చినవని తైత్తిరీయవాక్యములకు నదియే తాత్పర్యము.

బ్రహ్మ స్వరూపమును గూర్చి మనస్సుతోడను జ్ఞానము లేనప్పుడు ఘటపటాదులవలె నదిగూడ జ్ఞేయమగుచున్నదని

[illegible]

తలంచుటపొరపాటు. చక్షురాద్యుపాధిద్వారా నా పరమాత్మ మభివ్యక్తమయి గోచరమగు చున్నది. ఉపాధి సంబంధముతోనే బ్రహ్మము జ్ఞేయము. ఉపాధిరహితముగు జ్ఞానము జ్ఞాతృజ్ఞేయ భేద రహితము మగుటవలన నద్వైతము. బ్రహ్మమును మనస్సుగాని

1. "అహం బ్రహ్మాస్మి"—బృ 1.4.10
2. "మనసైవానుద్రష్టవ్యమ్"—బృ 4.4.19
3. "యతో వాచో నివర్తన్తే అప్రాప్య మనసా సహ" తై 2.4

చక్షుగ్రాహ్యస్త్రీపురుషాదులగాని వేఱుచేసి యుపదేశింపబడిన బ్రహ్మలక్షణమునకీ జ్ఞానము విరుద్ధము. ప్రథమఖండమున మొదటిమొదలెనిమిదవ మంత్రమువఱకు బ్రహ్మస్వరూపము లెస్సగా వివరింపబడినది. అందువలన బ్రహ్మము ఘటాదుల వలె జ్ఞేయము గాదనియు బ్రహ్మవిచారము చేయువాడే బ్రహ్మమనియు సుపరిస్ఫుటార్థము తేలుచున్నది. స్వస్వరూపమే బ్రహ్మము గనుక నది యితరములకు విషయముగా నుండ వీలు లేదు. తన యునికి స్వప్రకాశ స్వరూపముగుటచే స్వయం జ్ఞాన స్వరూపముగూడ నగుచున్నది. ఇట్టి జ్ఞానము కలుగక పూర్వము బ్రహ్మము సంపూర్ణముగ తెలిసికొనబడినదని చెప్పవీలులేదు. ఇదియే ప్రస్తుతమంత్రమునందలి మొదటి వాక్యమున కర్థము. ఇందుచే బ్రహ్మము పరోక్షమయిన దానికంటె నన్యమని తెలియుచున్నది.

ద్వితీయ వాక్యార్థము.

బ్రహ్మమునుగూర్చి నాకు బాగుగ తెలియలేదనుటచే సద్గురునిగూర్చి చేయుచు తెలిసెదరా యను ప్రశ్న గల్గుచున్నది. బ్రహ్మను గూర్చి యేమియు తెలియదనుటకు వీలులేదు. సాక్షాద్బ్రహ్మస్వరూపము తెలియకపోయినను, 'అహం' అను రూపమున ప్రతివాడును బ్రహ్మకంటె నన్యముగాని యాత్మను తెలిసికొనియె యున్నాడు. కాని అహం అను రూపమున తెలిసిన రూపము సాక్షాద్బ్రహ్మ స్వరూపము గాదు. 'అహం' అను జ్ఞానము గలిగినంతమాత్రముచేత బ్రహ్మమును తెలిసి

కొంటినని చెప్పుటకు వీలులేదు. కనుక బ్రహ్మమును తెలిసి కొంటినని తెలిసికొనలేదని తలంపవీలులేదు.

ఆత్మస్వరూపమును విచారణచేసినతరువాత తన భావమును జ్ఞానమును తెలుపువాక్యము వివరించుచున్నది.

తృతీయ వాక్యార్థము

బ్రహ్మమును తెలిసికొంటినని గాని తెలిసికొనలేదని గాని తలంపనివాడు బ్రహ్మమును తెలిసికొనినవాడగును. తెలిసికొనబడినది యనగా నామరూపములచేత విభిన్నమగుచున్న ప్రపంచ మం గరమగుచున్నది. తెలిసికొనినది బ్రహ్మముగా తనకుతో విభిన్నమగుచున్న నీ ప్రపంచ మబ్రహ్మత్వముచేత తొలగింప బడుచున్నది. తెలిసికొనబడనిది యనగా సర్వవ్యక్తియగు టచే నవిదితరూపమున నున్నదియని భావము. ఇదియు సబ్రహ్మత్వముచేత తొలగింపబడుచున్నది. ఇట్లు మూడవ వాక్యముచే విదితావిదితములు రెండింటికి నతీతమగునది బ్రహ్మమని పరిశిష్టార్థము తేలుచున్నది. ఇప్పటి 1-2 మంత్రార్థమును జ్ఞాపకము చేసికొనవలెను. ఈవాక్యమునకు మఱియొక అర్థముగూడ చెప్పబడుచున్నది. పరబ్రహ్మము

మఱియొక అర్థము

సర్వవిజ్ఞానస్వరూపమయి యెల్లప్పుడు ప్రకా శించుచుండుటచే తెలియబడుచు నే యున్నది. దాని స్వరూపమును వర్ణింపగల విశేషవిజ్ఞాన మెంతమాత్రము లేకుండుటచే నద్దాని ప్రత్యేకస్వరూప మేమియు లేదు. కనుక పరమార్థముచే నది తెలియ బడుటలేదు. తెలిసికొంటిననుటచే సర్వసంశయవిపర్యయ

నిశ్చయముగ బ్రహ్మజ్ఞానము గలిగినదని తాత్పర్యము. ఇట్టి జ్ఞానస్వరూపమును 'నిఃసంశయబోధ' అను పదము చెప్పుచున్నది. ఈ జ్ఞానము పూర్వాదులవలె ఫలవ్యాప్యమగు జ్ఞానముగాక చిదాకారవృత్తిరూపమై పొందబడు సర్వదేహతాదాత్మ్య నిరసించు సాక్షాత్కారరూపమని ఈ పదముచేత చెప్ప బడెను. దుర్లభము శాస్త్రైకగమ్యము అనాదిసిద్ధము సర్వోత్కృష్టమును నగు బ్రహ్మము నేనే యని సాక్షాత్కారము చేసికొనినవాడెవ్వఁడు. బ్రహ్మానుభవము బ్రహ్మవేత్త లక్షణమును యీవాక్యము నిర్ధారణము చేయుచున్నది. నేను బ్రహ్మమును తెలిసికొంటినని తెలిసికొన్నవాడు బ్రహ్మవేత్తగాఁడు. నేను బ్రహ్మమునే అయితినని తెలిసికొన్నవాఁడు మాత్రమే బ్రహ్మవేత్త. శాస్త్రముల శ్రవణముచేసినంత మాత్రమున బ్రహ్మవేత్తగానేరడు. శ్రవణముచేసిన దానిని విచారణచేసి సాక్షాత్కారము నొందినవాఁడే బ్రహ్మవేత్త యని మంత్రముయొక్క నిష్కర్షార్థము. ఇట్లు సాక్షాత్కారము చేసికొన్నవాడు స్వయముగా బ్రహ్మమే యగుచున్నాడని శ్రుతి[1] చెప్పుచున్నది. ౨

అ॥ సాధకుల యనుభవసిద్ధమగు బ్రహ్మతత్త్వరహస్యమును శ్రుతిమాత స్వయముగ నిరూపణము చేయుచున్నది.

మూ॥ యస్యామతం తస్య మతం మతం యస్య న వేద సః । అవిజ్ఞాతం విజానతాం విజ్ఞాతమవిజానతామ్ ॥ ౩

1) "బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి" — ముం 3.2.9

టీ॥ బ్రహ్మస్వరూపము మనస్సుచేత జ్ఞేయము కాకను నిశ్చయజ్ఞాన మొసఁగి గెలుచునో కాదని బ్రహ్మము జ్ఞాతము గాకు చున్నది. అది మనస్సుచే జ్ఞేయముగాను నిశ్చయజ్ఞాన మొసఁగౌ వానికది యజ్ఞాతమగుచున్నది. బ్రహ్మము మనస్సుచే దెలిసికొనువారికి నజ్ఞాతము, తెలిసికొనవివారికి జ్ఞాతము నగుచున్నది.

తా॥ వి॥ కర్తృకర్మాది విశేషణాపేక్షమున చేతను మనో వాగాదీన్ద్రియములచేతను బ్రహ్మము జ్ఞేయముగాదు. వానిచే విషయములుగాజాలదని బ్రహ్మము వేద

టీకమనకు

యెవ్వరు తెలిసికొనినవారు బ్రహ్మమును తెల్లగా దెలిసికొనినవారుగారు. ఇట్టి నిశ్చయజ్ఞానముచే బుద్ధిగలవ వానిని దెలిసికొను ప్రయత్నము నివర్తించును. బ్రహ్మము మనోవాగాదుల కవిదితమని తెలిసికొనుటయే బ్రహ్మతత్త్వ విచారణాపర్యవసానము. బ్రహ్మేతరజ్ఞానమంతయు మిథ్యాజ్ఞానము. అద్వైతేతరములగు కపిలకణాదనాది దర్శనములన్నియు విదితబ్రహ్మవిషయములు అనవసితములగు తర్కములచే సంపాదితములు నగుచున్నవి. వానిచే బ్రహ్మజ్ఞానానివృత్తి యగుటలేదు. అందువలన నవి మిథ్యాజ్ఞానమాత్రము లగుచున్నవి. శ్రుతిసమ్మతములగు తర్కములచే సంపాదితమగు బ్రహ్మజ్ఞానముచే దద్విషయకజిజ్ఞాస తృప్తిచెంది సంపూర్ణముగ నివర్తించుచున్నది. కనుక నుపనిషద్బోధితమగు బ్రహ్మతత్త్వము సుపరినిష్ఠిత మగుచున్నది. ఇట్టి బ్రహ్మము విదితావిదితములకంటె భిన్నము స్వస్వరూపము నిత్యసిద్ధ

సాక్షాత్కరము నిర్వికారహీనము అమృతము అజరము అభ
యము నగునటంచే బుద్ధివిషయము గాదని తెలిసికొనినవా
రాత్మను తెలిసికొనినవారగుదురు. అవిదితముగు బ్రహ్మము
నందు వేద్యత్వాది ధర్మారోపణము సేయుట మిథ్యాభిప్రా
యుండు పరతత్త్వము నాశించుట యగును.

బ్రహ్మజ్ఞానమునకు జ్ఞానానివృత్తియే ఫలమనపడును. సాక్షాత్కారమే ప్రయోజనము. ఈ సర్వాత్మ్యాత్మజ్ఞానము సమాధిలభ్యము. సాక్షాత్కారమున కని వార్యములగు శ్రవణ మననదిధ్యాసనములు బుద్ధివిషయములే యగుచున్నవి. ఆత్మాత్మయమున గురుశ్రీమూర్తి ఘోషకుడు వాద్యోపకరణ మనసుచే తెలియుటలు జ్ఞానోదయమునకు కేవలోపకరణము లేక చెప్పుచున్నది. సాక్షాత్కారమునం దీ బోధమునకుభవ మనివార్యము. సమగ్రముగ బ్రహ్మజ్ఞానము కలిగినప్పు డుపాధిక్షయమగు నశేషదోషజ్ఞానము నశించి నిత్యముగు నాత్మసాక్షాత్కృతి మాత్ర మవశిష్టమగును. 3

సాక్షాత్కారమునందు
బ్రహ్మజ్ఞానోక్త
సాధనత్వము

అ: నిర్విశేషమును అవిజ్ఞేయమునగు నాత్మను గ్రహించుటెట్లను శంకకు సమాధానము నాల్గవమంత్రమున చెప్పబడుచున్నది.

మం॥ ప్రతిబోధవిదితం మతమమృతత్వం హి విన్దతే।
ఆత్మనా విన్దతే వీర్యం విద్యయా విన్దతేఽమృతమ్ ॥ 4

టీ॥ బ్రహ్మస్వరూపము బుద్ధివృత్త్యాత్మకముగ ఘట పటాది పరిజ్ఞానములందును సాక్షిరూపమున తెలియబడు చున్నది. సాక్షిరూపమున బ్రహ్మమును తెలిసికొనినవా డమృతత్వమును పొందుచున్నాడు. ఆత్మవలన బలము కలుగుచున్నది. జ్ఞానమువలన మోక్షము కలుగుచున్నది.

తా॥ టీ॥ ఘటపటాదివిషయములు తత్తదాకారాకా రితములగు బుద్ధివృత్తులుగూడ జడములు. వీనికన్నిటికిని సాక్షిభూతముగ నవభాసించుచున్న చిదాత్మచైతన్యసన్నిధిచేత జడములగు నివి ప్రదీప్తములయి భాసించు చున్నవి. అందువలన విషయవిజ్ఞానములు ఘన తేజస్సు చున్నవి. ప్రతిబోధమందునను ప్రతివిషయబోధమం దనుస్యూతముగనుండి వాని నవభాసింపజేయు నాత్మచైత న్యము వానికంటె విలక్షణము. ఎట్లనగా లిన యనుప గూడుపడు కుండలు నశించుచుండినను అది యనుభవించుకంటె విలక్షణము. బుద్ధివృత్త్యాత్మకమగు ప్రతిజ్ఞానము నవభాసింప జేయుచైతన్య మట్టి జ్ఞానకంటె విలక్షణము. జ్ఞానిమాత్రమే యీ చిదాత్మచైతన్యమును బుద్ధివృత్తులనుండి వేర్పరింపగలడు. ప్రతివిషయబోధమునందు స్ఫురించుచున్న చిదాత్మయే బ్రహ్మము. దానిని తెలిసికొనినవాడు అమృతత్వము బడయు చున్నాడు. ఈజ్ఞానము విషయజ్ఞానము కాదు. ఘటపటాది జ్ఞానము బుద్ధివృత్తిఫలవ్యాప్యజ్ఞానము. ఆత్మజ్ఞానము కేవల బుద్ధివృత్తివ్యాప్యజ్ఞానము. చేతిలోనున్న ఘటమునందుగాను

ఆత్మ తానె బుద్ధి వృత్తులకంటె విలక్షణము

టకు దీపము అవశ్యము గావలెను. దీపమునకు జ్ఞానముతో పనిలేనట్లే ఆత్మకు సాధనము.

ఈ పూర్ణబ్రహ్మ జ్యోతిస్సు నిత్యము స్వయంప్రకాశము. దానినాశ్రయించిన బుద్ధివృత్తి నది భాసింపజేయును. భాస్యము మగు పదార్థము లేకున్నను నది స్వయముగ సాక్షిరూపము భాసించుచునే యుండును. నిత్యప్రకాశత్వము దాని స్వభావము. దర్పణమందున్న హాని సూర్యకాంతి భాసింపజేయును. అది లేకపోయినను సూర్యకాంతి మట్టుకు ప్రకాశించుచునే యుండును. నిర్వికల్పకసమాధియందు బాహ్య ప్రపంచ మంతయు భాసింపక బుద్ధి స్వప్నవృత్తిరూప్య మయి నిరాకారమునకై నిశ్చలముగనుండును. అప్పుడు మున నిత్యము జ్ఞానస్వరూపము స్వయంప్రకాశము నగు చైతన్యజ్యోతిస్స్వరూపము భాసించుచున్నది. బాహ్యవస్తు బుద్ధివృత్తుల నవభాసింపజేయు కాలమునమాత్రి చిదాత్మ జ్యోతిస్సు సర్వసాక్షియని వ్యవహరింపబడుచున్నది. సర్వ వ్యవహారమునకు సన్నిధిలో నతని కాంతి చాలున జరుగుచుండుటచే నతడు సాక్షియని పిలువబడుచున్నాడు. అట్టి స్వప్న లోకములతో నతని సంబంధము లేదు. ఘటదీపమున్న పదార్థ వ్యవహారమున కెదుటనుండి యుద్ధాసీనుని సంబంధము లేక చూచువాడు సాక్షియనబడును. నిర్వికల్పకసమాధి సర్వ వ్యవహారశూన్యమగుటచే నచట సాక్షిత్వప్రసంగము గలుగ ననవకాశము లేదు. ఆదు మాత్రము ప్రకాశించుచుండి ప్రకా శించుచుండును. అప్పుడయిన బుద్ధివృత్తికూడ నశించును.

అప్రమేయస్యాత్మనః ... మాట్లాడును. ఇతిరేతః సమ్యగ్ద్రష్టవ్యము.

ఆత్మతత్త్వము సమస్తవస్తువ్యాపకము. ఇట్టి సంపూర్ణ మాత్మయని గాని అనిత్యమైనదని గాని తెలియువానికి

ఆత్మస్వరూపము

మృత్యుసంపదలచే శోకముండదు. ఆత్మ విషయమై శోకమునకు తావు లేదని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. ఆత్మవిజ్ఞానముచేత నేను మృత్యుభయము నశింపజేయుదు ననుచు నిత్యత్వమును బడసి నిత్యముగా చెప్పబడినది. ఆత్మ సత్యమగుటచే నిత్యముగా నున్నది. దానికి నిత్యతగా సత్యత్వము తానేరదు.

ఆత్మజ్ఞానముచే బలము కలుగును. సాధనల శారీరక బలముకంటె విద్యాధనముగు బుద్ధిబల మెక్కువ శ్రేయస్కరము. బుద్ధి బలమునకు మనస్సుయొక్క స్వాధీనము కావలెను. మానసిక శక్తి

విజ్ఞానశక్తి బలము

మనో విజ్ఞానముచే లభించు శివభావము మొదలగువానిచే బలాభావము లేదు. జ్ఞానవంతునకు ఏ బలము వినాశరహితము. ఆత్మజ్ఞానమగు బలము శాశ్వతము, శరీరనివృత్తి. భయ మొక్కడయునకొంటి శారీరకబల సంపద మెక్కువగును. శౌర్యము మొదలగు రక్షణపరికర సంపాదన మధికమగును. ఆత్మజ్ఞాని యుభయమును ప్రోత్సహించు

1) "తరతి శోకమాత్మవిత్" — ఛాం 7.1.3

పొందును. ఇట్టిస్థితియందు సాక్షాత్కారజ్ఞానముచే పరిపూర్ణ విశ్రాంతిని లభించును. ఉపనిషత్సంపాదకుడు నేను చెప్పుచున్న ప్రకారము వివిధముగ స్వస్వరూపమును ప్రత్యక్షముగ చూచి జ్ఞానమగును. అనేకులు తెలిసిన యుక్తమార్గమే దీప దృష్టమగును. 4

టీ॥ సంసారమును బారినుండి తప్పించుకొనుటకును జన్మ జరా మరణాద్యనేకదుఃఖములకు కారణమగు అజ్ఞానమును తొలగించు మార్గమును సాక్షాత్కారముగ శ్రుతిమాత శ్రుతిరూపమున సమగ్రముగ చెప్పుచున్నది.

మూ॥ ఇహ చేదవేదీదథ సత్యమస్తి న చేదిహావేదీన్మహతీ వినష్టిః। భూతేషు భూతేషు విచిత్య ధీరాః। ప్రేత్యాస్మాల్లోకాదమృతా భవన్తి॥ 5

టీ॥ ఈ జన్మమందే తమ ఆత్మస్వరూపమును తెలిసి కొనినవారికి జ్ఞానఫలముగ సత్యస్వరూపము సిద్ధించును. అట్లు తెలిసికొనలేకపోయినవారికి గొప్పవినాశము కలుగును. ధీమంతులగువారు ప్రతిభూతమునందు నుండియున్న ఆత్మతత్త్వమును గ్రహించి ఈలోకమునుండి పోయినతరువాత జననమరణము లేనివారగుచున్నారు.

తా॥ నీ॥ బ్రహ్మజ్ఞానమున కధికారి మానవుడు. అతడు సమస్త ప్రాణికోటులయందున్న పరమాత్మస్వరూపమును ప్రత్యక్షముగ దర్శించి తెలిసి కొనినచో సార్థకజన్మము సఫలమగును. అట్లు కానిచో వ్యర్థుడగును. జన్మ

మానవజన్మమందే ఆత్మ జ్ఞానసంపాదనము

జరామరణాదిరూప దారుణదుఃఖమును సంసారము పోవును. కనుక గుణాతీతమునందు గుర్తించిన వివేకులు బాహ్యవిషయాభిలాషను వదలించుకొని ప్రపంచాత్మకములగు సర్వభావముల యందు తొలగినన్న బ్రహ్మత్వాత్మత్వమును గుర్తించి నానారూపకల్పనచేసికొనినచో 'నేను' 'నాది' యను నభిమానరూపమగు జ్ఞానమే కారణముగాగల యీ లోకము నుండి యుపరమించి యద్వైతాత్మకమగు సర్వాత్మైకత్వభావమును పొందుదురు. అనగా బ్రహ్మభావమునే పొందుదురు. పునఃసంసారవినాశకమగు బ్రహ్మజ్ఞానమికోరకముండగల సాధ్యముగనుక ప్రతిమనుష్యుడు నిరంతరము పరిపాకపూర్వకమై యత్నపడవలయును. 5

బ్రహ్మయజ్ఞాధ్యాయః సమాప్తము

స్మృతిఖండము

అ॥ సమస్తభోగ్యభోక్తృభోగసాధనజాలమంతయు బ్రహ్మోత్పన్నమైనదియు నద్వయమైన విలాసవిభవములకంటె భిన్నము మరి నానాకల్పితమునగు సర్వసత్యజ్ఞానస్వరూప మగుటచేత జ్ఞేయమునగాదనియు, సర్వప్రవృత్తిహేతువుగాడ నదియేయని పూర్వగ్రంథమున నిరూపింపబడినది. ఇట్టి పరమార్థ మొకయాఖ్యాయికారూపమున స్పష్టము చేయబడుచున్నది.

మం॥ బ్రహ్మ హ దేవేభ్యో విజిగ్యే తస్య హ బ్రహ్మణో విజయే దేవా అమహీయన్త ॥ త ఐక్షన్తాస్మాకమేవాయం విజయోఽస్మాకమేవాయం మహిమేతి (1) తద్ధై

షాం విజజ్ఞౌ తేభ్యో హ ప్రాదుర్బభూవ తన్న వ్యజానన్త కిమిదం యక్షమితి ॥ (2) తే౾గ్నిమబ్రువన్ జాతవేద ఏతద్విజానీహి కిమేతద్యక్షమితి తథేతి ॥ (3) తదభ్యద్రవత్తమభ్యవదత్ కో౾సీత్యగ్నిర్వా అహమస్మీత్యబ్రవీజ్జాతవేదా వా అహమస్మీతి ॥ (4) తస్మింస్త్వయి కిం వీర్యమిత్యపీదం సర్వం దహేయం యదిదం పృథివ్యామితి ॥ (5) తస్మై తృణం నిదధావేతద్దహేతి తదుపప్రేయాయ సర్వజవేన తన్న శశాక దగ్ధుం స తత ఏవ నివవృతే నైతదశకం విజ్ఞాతుం యదేతద్యక్షమితి ॥ (6) అథ వాయుమబ్రువన్ వాయవేతద్విజానీహి కిమేతద్యక్షమితి తథేతి ॥ (7) తదభ్యద్రవత్తమభ్యవదత్ కో౾సీతి వాయుర్వా అహమస్మీత్యబ్రవీన్మాతరిశ్వా వా అహమస్మీతి ॥ (8) తస్మింస్త్వయి కిం వీర్యమిత్యపీదగ్ం సర్వమాదదీయ యదిదం పృథివ్యామితి ॥ (9) తస్మై తృణం నిదధావేతదాదత్స్వేతి తదుపప్రేయాయ సర్వజవేన తన్న శశాకాదాతుం స తత ఏవ నివవృతే నైతదశకం విజ్ఞాతుం యదేతద్యక్షమితి ॥ (10) అథేన్ద్రమబ్రువన్ మఘవన్నేతద్విజానీహి కిమేతద్యక్షమితి ॥ తథేతి తదభ్యద్రవత్తస్మాత్తిరోదధే ॥ (11) స తస్మిన్నేవాకాశే స్త్రియమాజగామ బహుశోభమానాముమాం హైమవతీం తాగ్ం హోవాచ కిమేతద్యక్షమితి ॥ 12

తా॥ ఏతద్బ్రహ్మకథయందు వారికి సూత్రితము సర్వాత్మ కేయము సర్వాత్మత్వభావము సద్బ్రహ్మము శ్రేయమునకును బ్రహ్మజ్ఞానమునకును మూర్తిసూత్ర విద్యాభ్యాసయుక్తా భ్యాసమున వివరింపబడుచున్నది. అగ్ని ప్రభృతి పాలనాదులను గను బ్రహ్మ దేవతలచే గ్రహింపబడని యక్షుల స్త్రీ

దుర్దమమున జయించెను. ఇట్టి విష్ణుభావులగు నముచి వృత్ర
ముఖాంగులచే దేవతలు తమతమహావిద్యాగమము సక్రమముగ
సేకరింపుచుండిరి. దేవతలు తమశక్తిచే నసురుల జయింపఁ
బడినట్టి విజయమును దమపరాక్రమమనుకొని గర్వపూరితు
లయిరి. మహావిష్ణుభగవానుడు వీరల గర్వము నణచి
వారికి నుపకారము చేయుటకై నూతనమార్గము నత్యంత
మద్భుతమునగు దేవతాగణమునకు జీవనము ప్రత్యేకము తొలి
తొలుత పాంచభౌతికనామరూపము. ఇట్టి చక్రవర్తిస్వరూప
మును కనుగొనుటకై దేవతలచే ప్రేరితులయి యగ్ని
వాయువు లాదిగాఁగల దేవతలు తమతమసామర్థ్యముల
శ్లాఘించుకొనిరి గాని దివ్యశక్తిచే నచట నుంచఁబడిన గడ్డి
పోచ నగ్ని దహింపలేకపోయెను. వాయువు చలింపజేయలేక
పోయెను. ఇంద్రుడును నిన్నటివలె యధికారులగుటం జేసి దేవ
తాశక్తి స్వరూపముగా నావిష్కరించి తేజస్సు చూపించెను. కాని
మహవానుడు జ్ఞానశక్తికి సర్వశక్తి యని పరదేవత
రూపమున సౌందర్యమున హైమవతియని శోభిల్లునట్టి
స్త్రీరత్నమువలె కనఁబడెను. ఇంతకుపూర్వము జరిగినది దేవ
తాపూర్వకృతమే యనకని యింద్రునికి బోధించెను. 12

సృష్టిప్రకరణము సమాప్తము

చతుర్థఖండము

మూ॥ స బ్రహ్మర్షి ర్వినాప బ్రహ్మణో హా పర
ద్విజయే మహాయజ్ఞస్థితి తతో హైవ పరాంపరా ఛ బ్రహ్మణే(1)

తస్మాద్వా ఏతే దేవా అతితరామివాన్యాన్ దేవాన్ యదగ్ని ర్వాయురింద్రస్తే హ్యేనన్నేదిష్ఠం పస్పర్శుస్తే హ్యేనత్ప్రథమో విదాంచకార బ్రహ్మేతి (2) తస్మాద్వా ఇంద్రోఽతితరామి వాన్యాన్ దేవాన్ స హ్యేనన్నేదిష్ఠం పస్పర్శ స హ్యేనత్ ప్రథమో విదాంచకార బ్రహ్మేతి॥ (3)

భా। "ఇంతకుపూర్వమునుండియు ఎప్పూర్వమున్నట్టి దేవ కాలమున్ను పరిచయమున్నదియు బ్రహ్మము. అతఁడే దేవాసుర యుద్ధమున గెలిచినవాఁడు. అతని విజయముచేతనే మీరింద ఱను గొప్పవారైరి లోకమునందు స్తుతిపాత్రులైనవారని భావింపఁబడుచున్నారు. కనుక మీరు స్వాభిమానమును అభిమానమును పోఁగొట్టుకొనుఁడుగాక" అని యక్షస్త్రీ దేవ రాజున కాదేశించెను. స్త్రీరూపమున ప్రాదుర్భవించిన ఐశ్వర్యశక్తిచే సృష్టింపఁబడిన కన్యకై మొదటివా ఁడగుటచే ఇతఁడు దేవతలలో సర్వోత్కృష్టుఁడాయెను. వాయ్వగ్ని దేవతలు ఆయుష్పూర్వశక్తిసన్నిధిం జేయుటకు మొదటివారగుటం జేసి ఏతరదేవతలకంటె మిన్నలైరి. 1-3

అ॥ ఇంతటితో పీఠికాఖ్యాయిక ముగిసినది. బ్రహ్మ స్వరూపమును సాక్షాత్కారయోగ్యము చేసి ముందు గ్రహిం చిన యుపదేశమిక వివరింపఁబడుచున్నది.

మూ॥ తస్యైష ఆదేశో యదేతద్విద్యుతో వ్యద్యుతదా౩ ఇతీ న్న్యమీమిషదా౩ ఇత్యధిదైవతమ్ ॥ 4

భా॥ ప్రసిద్ధమయిన బ్రహ్మోపదేశము మెఱుపుతీగ కాంతివలె ప్రకాశించును. కనురెప్పపాటువలె సర్వాంతము

శీఘ్రముగ ప్రకాశింపఁజేయుచున్నది. ఇది బ్రహ్మము యొక్క దైవికస్వరూపము.

తా|| మీ|| బ్రహ్మముయొక్క స్వరూపము క్షణికత్వే ధనము. ప్రస్తుతోపన్యాసమందు బ్రహ్మ ధనుర్భూతమగు స్వరూపము నిరూపించి వర్ణింపఁబడుచున్నది. దృష్టములకగుపడుటకై నాఁడెరిఁగఁబడిన మేఘపటలమును ప్రజ్వలింపఁజేసికొని హఠాత్తుగా ప్రకాశించునట్టి మెఱుపుతీగెకాంతికన్నను మించినట్టి బ్రహ్మస్వరూపము హఠాత్తుగా మెఱసెను. అందువలన బ్రహ్మస్వరూపము మెఱుపుతీగెవలె ప్రకాశించునది యనియు తెలిసెను. పరమాత్ముఁడుపాసకుఁడు దేవతల దర్శనాపేక్ష తీర్చునట్లు క్షణముగా ప్రకాశించునట్టి యా యాత్మస్వరూపము ఉపాస్యమైయుండెను. మఱియొక మార్గమున వర్ణించుటకై క్షణమగు బ్రహ్మస్వరూపమందలి దేవతాసంబంధమున ఉపమానము లచే వర్ణింపఁబడినది. ఈ యుపమానద్వయముచేత బ్రహ్మస్వరూపము యొక్క యుగపత్సర్వవ్యాపకత్వము నిరతిశయ జ్యోతిరాత్మకత్వము స్వప్రకాశత్వము తెలియఁజేయఁ బడుచున్నవి. 4

అ|| పరిచ్ఛిన్నాత్మస్వరూపమున బ్రహ్మ అభివ్యక్తమగు నట్టి ఆధ్యాత్మికమగు నుపమానముచే నద్దాని స్వరూపము తరువాత మంత్రమున వివరింపఁబడుచున్నది.

మూ॥ అథాధ్యాత్మం యదేతద్గచ్ఛతీవ చ మనోఽనేన చైతదుపస్మరత్యభీక్ష్ణం సంకల్పః ॥ 5

శ్రీ॥ మనస్సు బ్రహ్మస్వరూపమును పొందుచున్నట్లుగా నున్నది. అందువలన నీ బ్రహ్మ సమీపమునందున్నట్లు స్మరించుచున్నాము. మాటిమాటికి బ్రహ్మవిషయకమగు సంకల్పము గలుగుచున్నది.

శా॥ వి॥ మనస్సు బ్రహ్మమునకు సాధనమగుటంజేసి యది యత్యంతసమీపమందున్నట్లు గాన్పించుచున్నది. అందువలన మనస్సు బ్రహ్మమును పొందుచున్నట్లున్నది. నిజముగా నది మనస్సున కవిషయము, అద్దాని నది పొందదు.

బ్రహ్మము మనస్సున కవిషయము.

అత్యంతసామీప్యముచే నేను బ్రహ్మము నెఱుంగుదునని ప్రతి దినము సాధకుడు స్మరించుచున్నాడు. అందువలన బ్రహ్మసాక్షాత్కారాభిలాష మాటిమాటికి పలుమరు గల్గుచున్నది. ఇట్లు స్మరణసంకల్పాదిచిహ్నములచేత బ్రహ్మము పాస్యమగుచున్నదియని భావము. 5

అ॥ ఇట్టి యుపాసనావిధానఫలములు తరువాతనుండెడి మంత్రమునందు బోధింపబడుచున్నవి.

మూ॥ తద్ధ తద్వనం నామ తద్వనమిత్యుపాసితవ్యం స య ఏతదేవం వేదాభి హైనం సర్వాణి భూతాని సంవాఞ్ఛన్తి ॥ 6

శ్రీ॥ సుప్రసిద్ధమైనయా యాపరబ్రహ్మమునకు తద్వనమను పేరు గలదు. కనుక బ్రహ్మమును తద్వనమని యుపా

సింహాసనమును. ఇట్లు పాలనము చేయువానిని సమస్త భూతములు అభివాదించుచున్నవి.

రా! మీ తత్త్వమును శ్రవణమునకు సమస్త ప్రాణిజాతము లకు సంసేవ్యమని యర్థము. అట్టి శ్రోత్రముచే సమస్త ప్రాణిజాతము లయినప్పుడే సమస్త ప్రాణిజాతములు స్వస్వ ప్రవృత్తుల నెల్ల వ్యాపారముల నాచరించుచున్నవి. అట్టియింద్రి యములను శేషములు వ్యాపారముల తొడగించ ముసుగుగా చరించుచున్నను దర్శించుటకు నశక్తములయినవి. అందువలననే "శ్రోత్రస్య శ్రోత్రం"(1-2) అను మంత్రమున బ్రహ్మముయొక్క సర్వాత్మత్వము నుపనిష త్తుపదేశించుచున్నది. కనుక నీవు పరబ్రహ్మతత్త్వ మందరికి సంసేవ్యముగనున్నది. బ్రహ్మమును తత్త్వమును గురుముఖమునకాని సాధించవలయును. ఇతర వివేకబుద్ధి స్వతంత్రముచే నిశ్చయముకాదని యుపనిషద్వాక్యములు బుద్ధిస్వతం త్రతకు, యుపాసన సాధనములు. సర్వేంద్రియప్రవర్తకము సర్వ వ్యాపారనిర్వాహకము సంకల్పస్ఫురణగమనాదికములకు కారణము నగు బ్రహ్మమును తత్త్వమును సాక్షముతో సంపా దించువారు సాధనాంగములుగా సమస్తభూతములచేత దర్శనస్పర్శనాదులచే నభివాదింపబడుచున్నారు.

[illegible]

ఎవ్వని ప్రేరణముచే శ్రోత్రాదిసకలేంద్రియములు శ్రోత్ర ములు స్వస్వకర్మకరణసమర్థములగునో యట్టి బ్రహ్మస్వరూ

టీ॥ బ్రహ్మజ్ఞానోపదేశమంతయు నీ యుపనిషత్తున జెప్పఁబడినది. ఈ యుపనిషత్తున నుపదేశింపఁబడినదంతయు సద్బ్రహ్మజ్ఞానసంపత్ప్రాప్తికొఱకు బ్రహ్మనిష్ఠులకే యుపయోగపడుచున్నది.

తా॥ వి॥ సమస్తశాస్త్రాదిగ్రంథములను శోధనముచేసి ధనవిద్య సంతోషించి సాధకుని సత్యాంతము బ్రహ్మసాయుజ్యమును పొందించునది గనుక ఉపనిషత్తను పేరువచ్చినది. అట్టి జ్ఞానము గ్రంథనిష్ఠమయము గనుక గ్రంథమునకుగూడ నా పేరు కలిగినది. ౭

టీ॥ బ్రహ్మజ్ఞానోత్పత్తికి నవశ్యములగు ముఖ్యసాధనము లను గూడ జెప్పినగాని బ్రహ్మజ్ఞానోపదేశము సంపూర్ణము గాదనితలంచి యుపనిషత్ముఖ్యసాధనముల నీమంత్రమున నుప దేశించుచున్నది.

మూ॥ తస్యై తపో దమః కర్మేతి ప్రతిష్ఠా వేదాః సర్వాఙ్గాని సత్యమాయతనమ్ ॥ ౮

టీ॥ బ్రహ్మజ్ఞానమునకు తపస్సు దమము అగ్నిహోత్రాదికర్మలు ప్రతిష్ఠాభూతములు. వేదములు వానియంగ ములు. సత్యము దానికి నివాసస్థానము.

తా॥ వి॥ శరీరేన్ద్రియమనస్సులకైక్యము పరస్పర సమాధానము తపస్సు. అస్తురీన్ద్రియనిగ్రహము దమము. స్వవర్ణాశ్రమోచితముగ అగ్నిహోత్రాదిపూజావాటికము కర్మ. కర్మచే చిత్తశుద్ధి ఉపాసనముచే చిత్తైకాగ్ర్యము లభించును. చిత్తైకాగ్ర్యము ముక్తిసాధనము. కర్మోపాసన

ములు రెండును నాలుగు వేదములున్నూ అంగములుగా వివరింపబడినవి. వేదశబ్దముచే శిక్ష, నిరుక్తము, ఛందస్సు, జ్యోతిషము, వ్యాకరణము, కల్పములను నారు వేదాంగములును గూడ గ్రహింపబడుచున్నవి. సత్య

బ్రహ్మప్రాప్తి సాధనములు.

ఇదు నివసించుటకు సాధనము ఆధారమును వీటికి బ్రహ్మజ్ఞానమునకు నాలుగు వేదములు ప్రతిష్ఠానమును గూడ నున్నవి. శిక్ష మొదలగు ఆరు వేదాంగములకు బ్రహ్మవిద్య సత్యమనియు తపస్సు దమము కర్మ సాధనములనియు చెప్పబడెను. ఆయా యత్నము, వాక్కు మనస్సు కాయములయొక్క ఋజుత్వము, సత్య శబ్దార్థములు. వాని ధర్మాచరణసాధనములవలన బ్రహ్మవిద్య నిలిచి ఫలించును. అందువలన సత్యము బ్రహ్మ విద్యకు సాధనమని చెప్పబడినది. ౮

అ: ఫలశ్రుతికథనముచే నిచ్చయమని తెలుపబడుచు ఉపసంహరింపబడుచున్నది.

మూ॥ యో వా ఏతామేవం వేదాపహత్య పాప్మానమనన్తే స్వర్గే లోకే జ్యేయే ప్రతితిష్ఠతి ప్రతితిష్ఠతి ॥ ౯

చతుర్థఖండము సమాప్తము.

టీ॥ పూర్వోక్తప్రకారముగ నీ బ్రహ్మవిద్యను తెలిసికొనినవాడు పాపమును పోగొట్టుకొని యనంతమును, అత్యంతము శ్రేష్ఠము ఆనందస్వరూపము నగు బ్రహ్మమునందు స్థిరముగా నిలిచి యుండును.

తా॥ వి॥ బ్రహ్మజ్ఞానికి ధర్మాధర్మములు పుణ్యపాపములు నశించును. ధర్మాచరణముచే ముక్తిసాలోకము, అధర్మా

చరణముచే సర్వలోకము సంప్రాప్తము లగుచున్నది. ఈ
రెండును బంధకారణములే. అట్లనే పుణ్యపాపములుగూడ
సర్వత్రయమును భవబంధములుగు ఫలసాధ
పుణ్యపాపములచే బంధనము లేకయుం
డున్నది. ఏతద్విధమగు సమస్తమును వినిర్ము
క్తమార్గమున పొందు బ్రహ్మజ్ఞాని

బ్రహ్మజ్ఞానికి భోక్తృ కర్తృత్వాది భావములు లేవు.

కిని యుపాధేయములు గానేరవు. అట్టి బ్రహ్మజ్ఞాని సర్వ
వేదాన్తశాస్త్రప్రతిపాదితము అఖండైకరసమగు బ్రహ్మ
మును స్వస్వరూపముచే పొంది బ్రహ్మమే యగుచున్నాడు.
సర్వసంసారసంబంధ మతనికుండ దోలఁపోవును. ౯

చతుర్థఖండము సమాప్తము

శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యవర్య విద్యాశంకర
శ్రీభారతీ సంప్రదాయ సార్వభౌమ జగద్గురు శ్రీ
కల్యాణానంద భారతీమహాచార్య మహా
స్వామి పాదాబ్జాన్తేవాసియగు వసిష్ఠ
గోత్ర సముద్భూతుఁడు నగు లింగన
సోమయాజిచే విరచితంబగు నుపనిష
త్ప్రక్రియ ద్వితీయసంపుటమునం
ఇతి కేనోపనిషత్
సమాప్తము

బ్రహ్మార్పణం బ్రహ్మ హవిర్బ్రహ్మాగ్నౌ బ్రహ్మణా హుతమ్
బ్రహ్మైవ తేన గన్తవ్యం బ్రహ్మకర్మసమాధినా ॥

కఠోపనిషత్

అర్థసంగ్రహము

గురుశిష్యులుభయులు అధ్యయనయోగ్యములగు విద్యా ఫలములనొంది తేజోవంతులగుదురను ఆశీర్వచనము బోధింప బడుచున్నట్టి ప్రార్థనాపూర్వకమగు శాంతిపాఠముతో నీ యుపనిషత్తు ప్రారంభింపబడుచున్నది.

ప్రథమాధ్యాయము

ప్రథమవల్లి:— కఠోపనిషత్తు కృష్ణయజుర్వేదీయాంతర్గతము. అత్యుత్కృష్టమైనట్టి వాజశ్రవసపుత్రుడగు నచికేతసునకు యమునకును జరిగిన సంవాదరూపమున వివరింపబడినది. ఈ యాఖ్యానము అనేకసన్నివేశములతోకూడి గానవచ్చుచున్నది. వాజశ్రవసుడను యాగకర్తృత్వుడు సర్వస్వదానపూర్వకమగు విశ్వజిద్యాగము నొనర్చి ఫలాపేక్షతో నిర్వీర్యములును నిర్బలములును నగు గోవులను బ్రాహ్మణులకు దక్షిణ లిచ్చెను. అందుచే చింతాక్రాంతుడగుచున్న వానికుమారుడు నచికేతుడు ప్రతికారముగ నచికేతసుడు తనను యమునకు దానము చేయుచుకొని యనుసరణము చేసెను. బ్రాహ్మణసత్కారమునకుం గాలయాపనముచే స్వర్గ్యాగమునకు పర్యాప్తమగునట్లు నచి కేతసుడు త్రిరాత్రముచటనే వసియించెను. అగ్నిస్వరూపు

దగు పౌత్రిహ్మగుడు నిరాకాంక్షుడగుచు తనయింట వసించుచు సంధ్యాది తనకు వాటిల్లుచున్న సుఖదుఃఖముల ననుభవించుచున్నను స్వధర్మమును నచికేతసునకు నష్టాదుపదముల నొసంగెను. అట్టి స్వర్గప్రాప్తిమున కేవలము శంకరాంతకమనస్కుడగుచు తనను గుర్తించుట మొదటివరము. ఆకలిదప్పులు లేనిస్వర్గసుఖ ప్రాప్తికి సాధనమగునగ్నివిద్యను నుపదేశించుట రెండవ వరము. మొదటివరము నచికేతసుని పితృభక్తిద్యోతకము. రెండవది కర్మసంబంధము, అనిత్యఫలప్రదము. నిత్యఫలప్రద మగుబ్రహ్మవిద్యోపదేశము మూడవవరము. ఇట్లు రెండవమూడువరములరూపమున కర్మజ్ఞానములు రెండు నుపదేశింపబడినవి. కర్మోపాస్తులు సర్వవిద్యోపదేశమునకు నచికేతసునియొక్క యోగ్యతను పరీక్షించుటకు యముడు నచికేతసుని యనేకములగు నిహపరలోకభోగ్యవస్తువులచే ప్రలోభింపజేసెను గాని యామోక్షకాముడు లొంగలేదు. అందుచే యముడు సంతసించెను.

ద్వితీయవల్లి — శ్రేయోమార్గము పరమపురుషార్థమగు నిశ్శ్రేయసమునకు సాధనము. ప్రేయోమార్గము ప్రేయమగు సత్ఫలోదయమునకు సాధనము. మొదటిది నిత్యఫలకము. రెండవది యనిత్యఫలకము. వివేకవంతుడగుజ్ఞాని మొదటిదానిని కోరును. మందబుద్ధి రెండవదానిని కోరును. బ్రహ్మము లేక - హేతుకారణము కందరానిది. సర్వసంసారభోగజాలమును బహిష్కరించిన విరాగిగాని బ్రహ్మజ్ఞానము నెరుగడు. ఆత్మ నిరాకారము, ప్రాకృతవిషయవిజ్ఞానముచే గ్రహింపబడదుగాన చే

మనస్సును విషయములనుండి తొలగించి సద్వాని గ్రహింపవ
లయును. యముడు నచికేతునకు పరబ్రహ్మము నొంటొక
రూపమున సంగ్రహముగ నుపదేశించెను. ఈ రెండవ అతడ
మునే పరాపరబ్రహ్మలు రెంటిని తెలిసికొన సాధ్యమగును.
ఓంకారము రెంటికిని లోనె స్వయముగ ప్రతిక్షణము నిదిధ్యాసా
సనలచే విషయమగుచున్నది. ఆత్మ చావదు, చంపబడదు;
శోషింపదు నిత్యమై తనస్వరూపము; పుట్టుకలేనిది పురాతనము
నిర్వికారము, శస్త్రములు శరీరమును గొట్టునుగాని యాత్మను
గొట్టనేరవు. శరీరముకంటె వేరగు సుఖదుఃఖాదిశరీరధర్మము
లచే నసంస్పృష్టము, పరిమాణరహితము, సూక్ష్మముకంటె
సూక్ష్మతరము; మహత్తుకంటె మహత్తరము; బుద్ధిగుహ
యందు నిగూఢముగ నున్నది. బాహ్యవిషయములనుంచి
తొలగింపబడిన ప్రసన్నమగు మనస్సు సద్భావముతోను తెలిసి
కొనగలదు. సర్వవ్యాపియగుటచే దానిని వెతుకబోయినవాని
కంటె ముందుగ బోయియుండు చున్నదగుచుండును. అది యచలము;
స్థిరత్వము; పుట్టుకలేమిచే నిర్వికారము, సర్వవ్యాపి
యగుటచే మహాద్భుతము. ఇట్టియాత్మ నాచార్యుని గ్రహించిన
వాని శోకమోహములు దూరములగును. వేదాధ్యయనము
చేతను బహుగ్రంథపఠనముచేతను నది తెలియబడదు.
శ్రవణమనననిదిధ్యాసనములచేత మాత్రమే దాని తెలియదగును.
పరమేశ్వరానుగ్రహము దీనికి తోడ్పడవలెను. ఇంద్రియ
లోలత్వముచే చిత్తశాంతియు చిత్తైకాగ్ర్యము లేనివారి కశ్రుత
బుద్ధి కది యందదు.

తృతీయవల్లి:— ఆత్మను బుద్ధిగుహాయందు దెలియ
నగును. ఈ మంత్రమందు జీవపరమాత్మలు కర్మఫలము ననుభ
వింతురు. ఇద్దరు ద్వంద్వగుణాత్మలు కర్మఫలభోక్తలుగ
నాత్మలు విలక్షణములుగనున్నటుల గాన్పించుచున్నవి.
కాని వాస్తవమున జీవాత్మ కర్మఫలభోక్త యగును. పరమాత్మ కేవలము
వీక్షించును. ఆత్మ శరీరమునందు బుద్ధియందే సుఖదుఃఖముల
సంప్రాప్తమగుచున్నది. కర్మఫలము ననుభవించు జీవునియొక్క
యాత్మస్థానము హృదయాంతర్గత గుహాంతరమునను దేహమందలి
స్వస్వరూపమునకు తెలియదు. అజ్ఞానముచే పరిశుద్ధుడు తెలి
యుండదు. ఆత్మలు రెండు గావు. అసలు పరమాత్మ రెండు
గాను. పరమాత్మ సహజము సర్వవ్యాపకమైనది.
కేవలము జ్ఞానమువలె ప్రకాశించును. జీవాత్మ వేరుగానిది.
జీవాత్మయే పరమాత్మయై స్ఫురించుచుండును.
ఎంతేని దేహమందు ఆత్మ కర్తృత్వము ననుభవించుచున్నది. సంసార
సాగరమును దాటుటకు పరబ్రహ్మము, కర్మఫలముగ ననుభ
వములను భోగించుటకు దుష్టబ్రహ్మము సాధకులగు
చున్నారు. ఇప్పుడే ఈ రెంటికిని యుద్ధకారి. సుఖదుఃఖఫల
ముల ననుభవించుటకు శరీర మనస్సే సాధనము. అది ధారుణి
నుపాధి యగుచున్నది. ఆ ప్రకారముయొక్క నానా ప్రక
మగుమనస్సు చక్షురాదిజ్ఞానేంద్రియముల ద్వారా విషయముల
గ్రహించి వానిని బుద్ధికి ప్రసాదించును. అప్పుడు బుద్ధి వానిని
బట్టి మానవుని సత్ప్రవృత్తి నిశ్చయించును. జీవుడు తన్మూలఫలము
ననుభవించును. జీవుడే కర్మఫలానుభవము శరీరోపాధిచే

సంహరింపబడుచున్నది. ఆత్మ స్వయముగా నిర్గుణము, బుద్ధి ఆత్మశక్తిసంబంధమునం దుండుటచే జ్ఞానమును ధర్మము స్ఫటికమువలె ప్రకాశింపజేయును బుద్ధికర్మము లాత్మ యందును. ఆత్మధర్మములు బుద్ధియందు నారోపింపబడు చున్నవి. ఇట్లాత్మకు జన్మ మరణాదిసంస్కారములున్నవి. అవిద్యచే దేహేంద్రియసంబంధము కలుగుటచే ప్రకృతి కర్తృత్వాదులు మనకు నారోపము జరిగి సంభవించు చున్నది. జీవుడును దేహము బుద్ధియందు గాంచు విషయములను మార్గమున నడిపింపబడు యింద్రియములను నశ్వరములతో సమర్థ్యమనెడి రథము నడిపించుచున్నాడు. బుద్ధి యొక్క మార్గమున నడచిన నివృత్తిమార్గము, అన్యమార్గమున నడచిన ప్రవృత్తిమార్గము సంభవించును. నివృత్తిమార్గముచే బ్రహ్మప్రాప్తియు, ప్రవృత్తిమార్గముచే సంసారము లభించును. ఇంద్రియములు, ఆకాశాదిభూతపంచకము, మనస్సు, బుద్ధి మొదలగునవి వీనిలో పూర్వపూర్వమునకంటె నుత్తరోత్తరము సూక్ష్మతరము మహత్తరము నగుచున్నది. పృథివ్యాదు లింద్రియములకంటెను సూక్ష్మతరము, మహత్తరము. సూక్ష్మత్వమహత్త్వములకవధి పరమాత్మ. అతడు సర్వజగత్కారణము. ఉపదేశముపొందుడు బుద్ధిగుహాంతరు నిగూఢముగ నుండుటచే సులభముగ తెలియుటలేదు. ఏకా గ్రమును సూక్ష్మమునగు బుద్ధిచే చూడదగియుండును. నరేంద్రియ వ్యాపారములు మనస్సునం దుపసంహరించినవారు నిర్వికల్ప సమాధియందు తాత్పర్యార్థమును గాంచగలరు. ఆత్మసంబంధము

మార్గము మహాత్ములచే ఉద్ఘాటించబడినది. లేచి జాగరూకతతో సద్గురుని గ్రహించవలయును. శరీరము అనిత్యము జీవితము స్వల్పము గనుక నాలస్యము చేయరాదు. ఆత్మశబ్దము, రూపము, స్పర్శము, నాశము, రసము, గంధము లేనిది, నిత్యము, అనాది, అనంతము, ఇట్టిదిగనెరిగినవాడు మృత్యువు నుండి తప్పించుకొనును.

ద్వితీయాధ్యాయము

ప్రథమవల్లి:— ఆత్మయొక్క దుర్జ్ఞేయత్వము, తత్త్వజ్ఞానము, తత్ప్రాప్తిమార్గము వర్ణింపబడినవి. ఆత్మ బుద్ధిగుహానిహితమగుటవలననేగాక సంసారప్రతిబంధములవలన కూడ నది దుర్జ్ఞేయమగుచున్నది. చక్షురాదిపంచేంద్రియములు బాహ్యవిషయములనుగాంచి యట్టి వైపునకు పరుగులిడును. అందువలన కామ్యలోలత్వము, సంసారప్రాప్తియు గలుగుచున్నవి. ఆత్మచైతన్యముచే నుద్దీపితములయినప్పుడు మనస్సు పంచేంద్రియములు వ్యాపారవంతములగుచున్నవి. ఆత్మచైతన్యమే సర్వప్రపంచకారణము. అజ్ఞానవశమావిషయమును గుర్తింపలేక మనస్సువ్యవహరించుచున్నదని దలంచుచున్నారు. మనస్సునకు దానిని జ్వలింపజేయుచున్న ఆత్మప్రకాశమును గ్రహింపలేక మనస్సుయొక్క ధర్మముల నాత్మయందారోపించి ఆత్మ జ్ఞానకర్త, ఫలభోక్త యనిపొరబడుచున్నారు. ఆత్మకు కర్తృత్వభోక్తృత్వములు లేవు. ఆత్మ సర్వవ్యాపి; వివిధదేహములయందతడు తేజరూపమున వెలుగుచున్నాడు. జీవాత్మలనన్యములు. తప్పక తత్త్వదర్శనాభిగల

మగు కర్తృత్వభోక్తృత్వములు సంక్రాంతములగుచున్నవి. అగ్ని యొక్కడే మహాత్మ్యకసాధనము. హిరణ్యగర్భుడు ఇంద్రాగ్నులు మొదలగువేదవిత్తులు, సర్వప్రపంచము గూడనతనిస్వరూపములు. హిరణ్యగర్భుడు ప్రథమజీవి. జగత్సృష్టి కితడే ప్రారంభకుడు. అతడు జగత్తుయొక్క సమష్టిస్వరూపుడు. జీవులందఱు నతనివ్యష్టిస్వరూపములు. ఇంద్రియనిగ్రహముచే మనస్సు నంతర్దృష్టిగాజేసి జీవాత్మస్వరూపముల నేకత్వముగా జూచినచో పరమాత్మస్వరూపమును పూర్ణాకారముగ దెలిసికొనవచ్చును. అతనిని దెలిసికొనుటకు నిర్దేశింపబడిన యోగ్యాకార సంగుణసాకారముగుటచే నతడు గూడ సంకల్పవికల్పాతీతుడై నిర్గుణుడగుచున్నాడు. అతనికి జనిమరణములేదు. మహాత్ముడు, ఇంద్రియభోగవిషయములను వదలించి గొప్పదిట్టలు పునరావృత్తులనగు మునులు లతనిదర్శనము జేయుదురు.

ద్వితీయవల్లి:— వాక్కు, ముక్కు, శ్రోత్రములు, చక్షువులు రెండు, నాభియొకటి, మూత్రపురీషద్వారములు రెండు, బ్రహ్మరంధ్ర మొకటి మొత్తము పదునొకండు ద్వారములతో నలరారుచున్న శరీరనగరమును స్వతంత్రుడగు నాత్మ యధిష్ఠించియున్నాడు. విజ్ఞానపూర్వకముగ నతనిని దెలిసికొనినవాడు కామకర్మ బంధములు వీడి యభయపదప్రతిష్ఠితుడగును. ఆత్మ సర్వాత్మకుడు, సర్వసంశ్లిష్టుడు నగును. ప్రాణసంచారమతనిచే నడుపింపబడుచున్నది. అతను లేనిచో శరీరము కాలిపోయిన నగరము వలె పాడగును. బ్రహ్మజ్ఞానముచే సర్వసంసారోపరతి, అది లేకుండుటచే సంసారనిర్బంధము గల్గుచున్నది. ఆత్మయే

జీవస్వరూపమున స్వప్నమునందవిద్యచే సుఖదుఃఖములు ననుభవించుచున్నాడు. సూర్యకాంతి యశుద్ధపదార్థసంపర్కమునను నసంస్పృష్టముగాన ప్రత్యగాత్మ సుఖదుఃఖములచే నసంస్పృష్టుడగుచున్నాడు. ప్రాణియందు కాన్పించు సర్వము ప్రకాశించును. అద్వితీయుడును, సర్వలోకములను వశము నందుంచుకొనినవాడు. అతడు సర్వాంతరాత్ముడు. ఏకరూపమునం దలి ప్రకృతిభేదములవలె నతడు స్వయముగా నున్నాడు. అట్టి లోకేశ్వరుని, చేతనములకెల్ల చేతనుని. వాని స్వరూప దర్శనము ప్రకాశించనేలా లేదు. నిత్యశాంతియు పరమశాంతుల కతడు గోచరముకాడు. సర్వప్రకాశపదార్థములును సూర్యాగ్నిచంద్రు లతనిచే ప్రకాశింపబడుచున్నవి. అవి యతనిని ప్రకాశింపజేయలేవు.

తృతీయవల్లీ:—— వృక్షమునకు వలెనే సంసారమునకు ప్రారంభము మూలమున్నదని యీవల్లియందు వివరింపబడుచున్నది. సంసారవృక్షమునకు ప్రారంభము మూలమగుటవలన దాని మొదలు పైకియుండునట్లు వర్ణింపబడినది. స్వర్గనరకాదిలోకము లక్షముగా వ్యాపించిన సంసారవృక్షశాఖలు. బ్రహ్మము దాని నధిష్ఠించియున్నది. చంద్రసూర్యాదు లద్దానిభయముచే స్వస్వవ్యాపారముల ననుసరించుచున్నారు. అతనిచే నియంత్రములగాని వానిలుగ నింతయు చెల్లాచెదరయి, జీవితమసంభవమగును. జలము పారదను గాలివీచును. ధృవమండలము కక్ష్యయందు కాగలదు. పృథివి కాలక్రమమున గోళత్వము దూరస్థితిని బొందవచ్చును. బ్రహ్మ మాకీర్తిపదగ్రహణాధారనిర్మాణా

స్వప్రకాశము, సర్వజ్ఞము, సర్వశక్తిమంతము. అట్టి బ్రహ్మమును తెలిసికొనినవారు జీవన్ముక్తులై బ్రహ్మానందము నొందుదురు. సర్వజీవులలోనున్న పరబ్రహ్మము నెఱిఁగిన మనకు ప్రత్యక్షముగా గోచరించు. మానవజన్మము సార్థకము గావించుకొనవలెను. సత్యముయును బుద్ధికి సత్త్వప్రధానమయిన యోగము చేయ వలయును. పరమాత్మను పొందుటకు మార్గము యోగ మని చెప్పఁబడుచున్నది. చక్షురాదిజ్ఞానేంద్రియపంచకము స్వస్వవిషయములనుండి తొలఁగి సంకల్పవికల్పవికారరహితమగు మనస్సుతో నైక్యమునొంది బుద్ధియందు నిలిచి యుండు యుక్తస్థితి యోగమనఁబడును. అదియే పరమగతి. ఇంద్రియములకంటె భిన్నమైన పరమాత్మయందు చున్నది. బాహ్యేంద్రియములను నిగ్రహములను స్థిరముగ ధారణము చేయుటయే యోగము. అప్పుడు బుద్ధిస్థిరత్వ సంయోగమేర్పడును. ఈ యోగము పతంజలి యోగసూత్ర ములయందు వివరింపబడిన చిత్తవృత్తినిరోధరూపమగు యోగము కంటె భిన్నము. చిత్తమును బాహ్యప్రపంచమునుండి మర్ల్చి పరమాత్మయందుంచి నిరోధించుట యోగమని చెప్పబడినది. నిరోధము కలిగినప్పుడు చిత్తము నిర్మలమై యోగము నొందును. అద్వైతదర్శనమునందలి యోగమునం దిట్టి ప్రయో జనము లేదు. బాహ్యప్రపంచమంతయు మిథ్యయని దృఢ జ్ఞానమునొందుటవలన చిత్తవృత్తి నాశించును. ప్రపంచము మిథ్యాజ్ఞానదార్ఢ్యముచే చిత్తము సర్వవృత్తిశూన్య మయి అప్రయత్నముగ నిరాలంబమగునట్టి నిశ్చలముగ నుండును. ఆత్మ సర్వప్రియాతీతము మనోవాగగోచరము

యోగాభ్యంతర్దృష్టిచే నాత్మను సాక్షాత్కారము చేసికొని తమయనుభవమును లోకమునకు తెలియజేయుచున్నారు. బ్రహ్మ మనస్సునకు భావముచేతనే సులభ్యము కాగలదు. వేదవిహితములగు శ్రద్ధాది దైవీసంపత్ప్రయత్నము చేయవలెను. సర్వకామానుష్ఠానముచే హృదయశుద్ధి పొందును. వివిధ కామములు, అభిమానములు హృదయమును నాశ్రయించుకొని నీడవలె వెన్నంటియుండును. వీనిని హృదయమునుండి తొలగించుకొనవలెను. ఇవి బ్రహ్మసాక్షాత్కారమున కవరోధములగు చిత్తవృత్తుల కారణములగు ప్రతిబంధకములు. బ్రహ్మసాక్షాత్కారము హృదయగ్రంథివిచ్ఛేదమగునప్పుడే సంభవించును. బ్రహ్మమును తెలిసికొనినవాడు హృదయమునుండి యూర్ధ్వమునకు బోవు సుషుమ్నానాడీద్వారమున శిరఃకపాలమును భేదించుకొని బ్రహ్మలోకమును చేరును. పరమపురుషుడు అంగుష్ఠమాత్రుడు, సర్వాంతర్యామి. హృదయకమలమునందు సన్నిహితుడుగ నున్నాడు. గడ్డిలోనుండి కాడనువలె దేహమునుండి యాతని ధైర్యాభ్యాసపూర్వకజ్ఞానముచే వేరుపరుపవలెను. అట్టివాని కమృతత్వము సిద్ధించును. ఇదియే నచికేతునకుపదేశించిన రహస్యము. యమునియుపదేశములవలన నచికేతుడు పాపరహితుడయి మృత్యుపాశమును దప్పించుకొని యమృతత్వమును బొందెను. ఇట్టి విద్యను విధివత్ప్రకార మాత్మను తెలిసికొనిన యతరులు కూడ నమృతత్వమును బొందగలరు.

కఠోపనిషద్వ్యాఖ్యాసంగ్రహము

సంపూర్ణము.

కఠోపనిషత్తు

ద్వితీయమయాఖ్యానము

కృష్ణయజుర్వేదీయ చరకశాఖా ప్రవర్తకులగు కఠశాఖా బ్రాహ్మణములకు చెందినవారలగుటచేత ఈ యుపనిషత్తు కాఠకోపనిషత్తనియు కఠోపనిషత్తనియుం గూడ బ్రసిద్ధికెక్కినది. సామవేదాథర్వవేదములలోగూడ నీ యుపనిషత్తు వినబడు చున్నదని వాడుకగలదు. ఇయ్యదియే బ్రహ్మతత్త్వప్రబోధకము

నాచికేతోపాఖ్యాన ప్రశస్తి.

నొందిన కృతార్థతం గాంచిన నచికేతసుని చరిత్రము విద్యాప్రశస్తి మిచట నాఖ్యాయికా రూపమున జెప్పబడినది. ఈ యాఖ్యాయిక తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణమునను మహాభారతము అనుశాసన పర్వమున నానుశాసనిక పర్వమునను గూడ నుదాహరింప బడినది. విషయ విమర్శనమునకు భావకల్పనాశక్తికిని బలమును ప్రసిద్ధికెక్కియుండుటచే నీయుపనిషత్తు పాశ్చాత్య విద్వాంసుల ప్రశంస గాంచినది. ఇందలి యనేక మంత్రములు గీతోపనిషత్తునందు భగవద్గీతయందు నుదహరింపబడినవి. వానిలో కొన్ని బ్రహ్మసూత్రములలో పునరావృతమై యున్నమంత్రములకు విషయవాక్యములుగ గ్రహింపబడినవి.

శాంతిపాఠము

మం॥ సహ నావవతు సహ నౌ భునక్తు సహ వీర్యం కరవావహై తేజస్వినావధీతమస్తు మా విద్విషావహై ॥

ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః

తా॥ గురుశిష్యులగు మాయిద్దరిని బ్రహ్మము రక్షించుగాక! మేమిద్దరము కీర్తిమంతులమై విద్యాఫలము ననుభవింతుముగాక! మనమిద్దరము విద్యార్జనసామర్థ్యము గాక! మేమధ్యయనమున తేజోవంతుల మగుదుముగాక! మేమిద్దరము పరస్పరము ద్వేషించకుందుముగాక!

ఓం శాన్తిః శాన్తిః శాన్తిః.

తా॥ వి॥ విద్యాభ్యాసకాలమునందు గురుశిష్యుల కన్యోన్య మనాదరణమువలనగాని ప్రమాదమువలనతిక్రమించిన చేతలవలనగాని కలుగగల ద్వేషము శాంతించుటకును నధ్యయనమునకు శ్రేష్ఠత్వము నగు బ్రహ్మవిద్య యవిఘ్నముగ సాగుటకును నిర్గుణబ్రహ్మవిద్యాశాన్తిపాఠము శిష్యునిచే పఠింపబడుచున్నది. గురువు కృతకృత్యుడగుటచే నతనికి శాన్తిపాఠ మనవసరముగాదు. ఆచార్యుని యాగ్రహమంతయు ప్రసన్నమగునప్పుడే శిష్యునికి విద్యాపరిపాకము, తద్ద్వారా ఆధ్యాత్మికవిద్యాపరిసమాప్తియు సంభవింపగలదు. కనుకనే గురుప్రసాదమునకు ద్వేషమును తొలగింప శిష్యునిచే నీ శాన్తి పాఠము పఠింపబడుచున్నది. ఆధ్యాత్మికాధిభౌతికాధిదైవికములగు సంభావితానేకవిఘ్నముల ప్రశమనమునకు గూడ త్రివారమీశాన్తి చెప్పబడుచున్నది.

ప్రథమాధ్యాయము

ప్రథమవల్లి:— ఉపనిషత్పదమునకు గర్భజన్మజరామరణాదుఃఖములనుండి తప్పించు నవిద్యను నాశనము చేయునది

పరిశుద్ధాంతఃకరణులైన ఫలబుద్ధినివదలించి ఆత్మసాక్షా-
త్కారమును చేయుటకై యుపదేశము. ఈ జ్ఞానమునకు ఆత్మవి-
విద్యయనియు నుపదేశమనియు పేరుగలదు. ఈ యుపనిషత్తునకు బ్రహ్మ

ఈ యుపనిషత్తు బ్రహ్మవిద్యాప్రశంస

విద్యయను నామము నున్నది.
స్వర్గలోకప్రాప్తికి యిది ఉత్తమము గాక విద్యగాని సంసారదైన్య
కారణములగుటచే యుపనిషత్తు అద్వయము యీ
యుపనిషత్తునందు వివరింపబడినది. ఇట్టి జ్ఞానమునందు
దేశించునట్టి ముముక్షువు గౌతముడు నచికేతుడు ఉపనిషత్తునందు
బరగుచున్నది.

ఉపనిషత్ప్రారంభము

ఓం॥ ఉశన్ హ వై వాజశ్రవసః సర్వవేదసం దదౌ తస్య
హ నచికేతా నామ పుత్ర ఆస 1. తగ్ం హ కుమారగ్ం సంతం
దక్షిణాసు నీయమానాసు శ్రద్ధావివేశ సోఽమన్యత 2. పీతోదకా
జగ్ధతృణా దుగ్ధదోహా నిరింద్రియాః। అనందా నామ తే లోకాస్తా-
న్స గచ్ఛతి తా దదత్ 3. స హోవాచ పితరం తత కస్మై మాం
దాస్యసీతి ద్వితీయం తృతీయం తగ్ం హోవాచ మృత్యవే త్వా
దదామీతి 4. బహూనామేమి ప్రథమో బహూనామేమి మధ్యమః।
కిగ్ం స్విద్యమస్య కర్తవ్యం యన్మయాద్య కరిష్యతి 5.
అనుపశ్య యథా పూర్వే ప్రతిపశ్య తథాఽపరే సస్యమివ
మర్త్యః పచ్యతే సస్యమివాజాయతే పునః॥ 6

టీ॥ ఫలాభిసంధియున్న యాగముచే వాజశ్రవసుడను ఋషిశ్రే-
ష్ఠుడు నామమున బరంగు గౌతముడను వాని కొడుకు నచికేతుడు సర్వస్వ

వాజశ్రవసుడు క్రతువుగ విశ్వజిద్యాగము నొకనాఁడు చేసెం ధించెను. అతనికి నచికేతసుఁడను కుమా

నచికేతసుని యముని దానమిచ్చుట.

రుఁడొకఁడు బాలుడుగ నుండె నొకనాఁడు. యాగాంతమున సదస్యులకును ఋత్వి క్కులకును దాతవ్యములను గోవులను దక్షిణ నొసంగుచు బ్రాహ్మణులకు దక్షిణలుగా నిచ్చుచున్నట్టి దయిన తండ్రికి గలుగుచున్న నరకదుఃఖమునకు ప్రతీకారముంగ తనను వారిలో నెవరికైనను దానముచేసి నచికేతసుడు తండ్రిని పలుమారు ప్రశ్నించెను. తండ్రి కుపితుడయి నిన్ను మృత్యుదేవతకు దానమిచ్చితినని వాక్రుచ్చెను. కాని యట్టి క్రోధవచనమునకు పశ్చాత్తప్తుడయ్యెను. తండ్రిమాట సత్యము చేయుటకై యమలోకమునకు పోయి యముడు లేనందున మూడు దినములు ఉపవాసముండెను. తిరిగి వచ్చిన యముని తన పూర్వవృత్తాంతము చెప్పెను. యముడు నచికేతసుని పూజించి ఆతిథ్యము చేసెను. మృత్యుదేవతయు వరములిచ్చుటకు సమ్మతించెను. నచికేతసుడు తనను యమునికి దానముచేయుమనెను.

మం॥ వైశ్వానరః ప్రవిశత్యతిథిర్బ్రాహ్మణో గృహాన్ తస్యైతాం శాన్తిం కుర్వన్తి హర వైవస్వతోదకమ్ ||7|| ఆశా ప్రతీక్షే సంగతం సూనృతాం చేష్టాపూర్తే పుత్రపశూంశ్చ సర్వాన్ ఏతద్వృఙ్క్తే పురుషస్యాల్పమేధసో యస్యానశ్నన్ వసతి బ్రాహ్మణో గృహే ||8|| తిస్రో రాత్రీర్యదవాత్సీర్గృహే మే ఽనశ్నన్ బ్రహ్మన్నతిథిర్నమస్యః । నమస్తే ఽస్తు బ్రహ్మన్ స్వస్తి మే ఽస్తు తస్మాత్ప్రతి త్రీన్ వరాన్ వృణీష్వ ||9||

టీ॥ యముఁడు బ్రాహ్మణసందర్శనమునకుఁ బోయినసమయమున నచికేతసు అతనిగృహము చేరి యూరక వస్తువులఁడక నిరశనవ్రతమున నచట త్రిరాత్రము నివసించెను. బ్రాహ్మణసందర్శనముచే నొప్పియున్న తనరాకకై యెదురుచూచుచున్న నచికేతసుని వృత్తాంతమును యముఁడు తెలిసికొని పాద్యార్ఘ్యాదిదానములచే నతనిఁ గౌరవించెను. మఱియు నతనితో నిట్లు చెప్పెను.

యమునిచే నచికేతసునకు వరము

"అతిథిగా నింటికి వచ్చిన బ్రాహ్మణుడు సాక్షాత్తు అగ్నిహోత్రుఁడగుచున్నాఁడు. అట్టి యతిథికి నిరాహారుఁడయి యొకగృహమున నివసించునట్టి నిర్భాగ్యుఁడగు యజమాని యొక్క పరలోకసుఖమునకును సత్సంగత్యాగఫలమునకును ఇష్టాపూర్తఫలమునకును సత్పుత్రాదులకును నిర్మూలకుఁడగును. ఓ బ్రాహ్మణోత్తమా! నీవు నిరాహారుఁడవై నా యింట త్రిరాత్రము నివసించితివి. నీవు నాకు నమస్కారార్హుఁడవు. అందుకే నీకు నేను నమస్కరించుచున్నాను. నీవు శాంతింపుము. నాకు స్వస్తియగుఁగాక! నీవు త్రిరాత్ర మనశనుఁడవై నాయింట నివసించితివిగాన నా మూఁడురాత్రులకు మూఁడువరములను కోరుము, ఇచ్చెదను నాకు" అని సత్కారపూర్వకముగ యముఁడు నచికేతసునకు విన్నవించెను. 7-9

మూ౹ శాన్తసంకల్పః సుమనా యథా స్యాద్వీతమన్యుర్గౌతమో మాభి మృత్యో త్వత్ప్రసృష్టం మాభివదేత్ప్రతీత ఏతత్త్రయాణాం ప్రథమం వరం వృణే ॥10॥ యథా పురస్తాద్భవితా ప్రతీత ఔద్దాలకిరారుణిర్మత్ప్రసృష్టః సుఖం రాత్రీః శయితా

వీతమన్యుస్త్వాం దదృశివాన్ మృత్యుముఖాత్ప్రముక్తమ్ ॥ 11.
స్వర్గే లోకే న భయం కించనాస్తి న తత్ర త్వం న జరయా
బిభేతి ఉభే తీర్త్వాఽశనాయాపిపాసే శోకాతిగో మోదతే స్వర్గ
లోకే 12. స త్వమగ్నిం స్వర్గ్యమధ్యేషి మృత్యో ప్రబ్రూ
హి త్వం శ్రద్దధానాయ మహ్యమ్ స్వర్గలోకా అమృతత్వం
భజన్త ఏతద్ద్వితీయేన వృణే వరేణ 13. ప్ర తే బ్రవీమి
తదు మే నిబోధ స్వర్గ్యమగ్నిం నచికేతః ప్రజానన్। అనన్తలోకా
ప్తిమథో ప్రతిష్ఠాం విద్ధి త్వమేతం నిహితం గుహాయామ్ 14.
లోకాదిమగ్నిం తమువాచ తస్మై యా ఇష్టకా యావతీర్వా
యథా వా స చాపి తత్ప్రత్యవదద్యథోక్తమథాస్య మృత్యుః।
పునరేవాహ తుష్టః 15. తమబ్రవీత్ప్రీయమాణో మహాత్మా
వరం తవేహాద్య దదామి భూయః తవైవ నామ్నా భవితాఽయ
మగ్నిః। సృఙ్కాం చేమామనేకరూపాం గృహాణ 16. త్రిణాచి
కేతస్త్రిభిరేత్య సన్ధిం త్రికర్మకృత్తరతి జన్మమృత్యూ బ్రహ్మ
జజ్ఞం దేవమీడ్యం విదిత్వా నిచాయ్యేమాం శాన్తిమత్యన్త
మేతి 17. త్రిణాచికేతస్త్రయమేతద్విదిత్వా య ఏవం విద్వాంశ్చి
నుతే నాచికేతమ్ స మృత్యుపాశాన్ పురతః ప్రణోద్య। శోకా
తిగో మోదతే స్వర్గలోకే 18. ఏష తేఽగ్నిర్నచికేతః। స్వర్గ్యో
యమవృణీథా ద్వితీయేన వరేణ ఏతమగ్నిం తవైవ ప్రవక్ష్యన్తి
జనాసస్తృతీయం వరం నచికేతో వృణీష్వ ॥ 19.

టీ॥ నచికేతసునకుమనస్కరించు ... దయాళువు
గానిండు నేను స్వర్గసాధకమైనయగ్ని నాతండ్రికి నాయందు
గల యాగ్రహము పోయి యుండేటు ...

నన్ను స్తుతించుచు నాకు' అని, నమస్కారమును చేసెను.

నచికేతుని మొదటి రెండు వరములు.

స్వర్గలోకమునందు రోగములుగాని మృత్యుభయముగాని ఆకలిదప్పులుగాని లేవు. అట్టి స్వర్గప్రాప్తిసాధనమగు నగ్నిచయనము నీవు బాగుగా నెఱుఁగుదువు. దానిని శ్రద్ధాళువైన నాకు నుపదేశింపవలయునని రెండవ వరమును కోరెను. యముఁడీరెండువరములను నచికేతసునకు వెంటనే ప్రసాదించెను. అగ్నిచయనవిజ్ఞానము నంతను యముఁడుపదేశించినపిదప నచికేతుఁడు సంపూర్ణముగ గ్రహించి తాను తెలిసికొనినదానిని సుస్థిరము చేసికొనుటకై యమునకు దిరిగి నొప్పగించెను. శిష్యునియొక్క బుద్ధిసూక్ష్మతకు సంతసించి యముఁడగ్నిచయన విధికిఁకమీఁదట నాచికేతచయనమని యతని పేరుతో ప్రసిద్ధిగాంచునట్లు మఱియొక వర మిచ్చెను. మఱియు చిత్రవర్ణయుక్తయు శబ్దమునొనర్చునట్టియు రత్నభూషితమునైన నొకమాలనతనికి యముఁడు ప్రసాదించెను. నాచికేతాగ్నిచయనమాచరించినవాఁడును దాని విజ్ఞానమెఱింగి యాగము త్రిసులు నధ్యయనముచేసినవాఁడును త్రిణాచికేతుఁడనిపించుకొనును. త్రిణాచికేతుఁడు జన్మమృత్యువులను దాటి జ్ఞానకర్మానుష్ఠానముచే వైరాజపదవిని బొందును. ఆత్మస్వరూపమున నీ త్రిణాచికేతాగ్నిత్రయము ననుష్ఠించువాఁడు శరీరపాతమునకుఁబూర్వమే యజ్ఞానరాగద్వేషాదిలక్షణములగు మృత్యుపాశములను దాటి స్వర్గలోకమునందు విరాడాత్మస్వరూపమున నానందించుచుండును. 10-19

అ॥ ఈ రెండవవరము అనాత్మజ్ఞమిత్తమగుటచే క్రియా కారకఫలాధ్యారోపణాత్మకములు నగుటవలన స్వాభావికము సర్వసంసారబీజము నగుటవలన తొలగింపవలెను. అందువలన క్రియాకారకఫలశూన్యము, ఆత్యంతికనిశ్శ్రేయసప్రయోజనము అవిద్యానివారకము నగువిద్యావిషయ మగు నాత్మవిజ్ఞానము నచికేతసునకు తృతీయవరముగ నిచ్చెను.

మూ॥ యేయం ప్రేతే విచికిత్సా మనుష్యే ऽస్తీత్యేకే నాయమస్తీతి చైకే । ఏతద్విద్యామనుశిష్టస్త్వయాహం వరాణామేష వరస్తృతీయః ॥ 20

టీ॥ మనుజుడు మరణించును. ఆతడు చనిపోగా నిట్టి విచారణ కలుగుచున్నది. దేహేంద్రియములకు భిన్నమగు నాత్మయున్నదని యొకకొందరు, అట్టిది లేదని మరి కొందరు చెప్పుచున్నారు. నీచే నుపదేశింపబడినవాడనై దీని యథార్థమును తెలిసికొనెదను. ఇదియే నేను కోరు మూడవ వరము. 20

భా॥ ౨౦ నచికేతుడు పితృప్రసాదప్రాప్తి ననుసరించు పితృభక్తియు సాత్త్వికచిత్తశుద్ధియు గలవాడు. స్వర్గ

వరత్రయ సార్థ క్యము.

మగు కర్మచే స్వర్గలోకమును నిత్యమైనదిగా ప్రాప్తి కలుగనేరదను దృఢజ్ఞానము గలవాడు. పితృ భక్తి గలిగినవాడగుటచే పలుమారు తండ్రి యొక్క యతనికి ప్రశాంతచిత్తము గల్గునట్లు మృత్యువునకు తెలిపెను. కర్మనిష్ఠాగరిష్ఠునకు తండ్రిచేసిన సర్వస్వత్యాగము తెలుపలేదు

క్రతుఫలములకంటె నిరతిశయఫలకత్వము మోక్షమునకుగా క్రి
యజ్ఞాది వైదికకర్మములను బాహ్యులకు సర్వసామాన్యఫలకరములను
నిష్కామవిధానమును గాక్కిన సంసారనరమును నొసగెను.
ఆత్మజ్ఞానముచేతనే మోక్షలబ్ధి సంభవించునను బృహ
జ్ఞానమునకే గలదు. ఆత్మస్వరూపమునుగూర్చి వివిధాభి
ప్రాయములు గలవు. ఆత్మయనునది లేదనువారు కొందఱు.
దేహేంద్రియములే యాత్మయని తలంచి భిన్నము గాదనువారు
కొందఱు. ఇది దేహాదిభిన్నమగు ఆత్మయనువారు మఱికొందఱు.
ఆత్మతత్త్వము ప్రత్యక్షముచేతగాని యనుమానముచేతగాని
గ్రహింపశక్యముగానిది. శ్రుతిజ్ఞానోపదేశము చేయుటకు
యముడు దొరికెను. ఆత్మజ్ఞానమున కర్హుండగునచికేతుడు
ముక్తి సహాయకములైన పదార్థఫలములు గనుక కర్మఫలవిజ్ఞాన
మును పొందనుమదము గాదు జ్ఞానమార్గమును యమునివద్దము
గాదు వచ్చి కోరుకొనెను. ఇట్టి విభిన్నఫలకములగు కర్మ
జ్ఞానమార్గములు తెలుపు క్రమముగా దీర్ఘతమత్వమనుసర
విషయములు లభించున్నవి. 20

ఈ నచికేతుని హృదయము సూక్ష్మతరము మోక్షార్హము నగు
నాత్మతత్త్వమును బోధించుటకు బ్రహ్మచర్య సద్గుణగాను.

ఆత్మజ్ఞానోపదేశము నకు నచికేతుని యోగ్యత.

సంప్రాప్తమగు నచికేతుని ప్రశ్నమును పరిశీలించినము
నైరాశ్యపూర్వకమగు సద్గుణసంపత్తి
నము గలవాడుగాని బ్రహ్మజ్ఞానమున
కర్హుడుగాడు. ఇది కేవలము యుక్తిచేత
నిశ్చయింపకయే. మనస్సునకు తాత్పర్యబోధము తెలియుట

క్ష్మములేక యంతసు యోగ్యతను పరీక్షించుటకై యముడనేక విధములైన విషయభోగసంబంధములగు వరముల నిచ్చెదనని యాశ నిచ్చి ప్రలోభింపజేయ ప్రయత్నించెను.

మం॥ దేవైరత్రాపి విచికిత్సితం పురా న హి సువిజ్ఞేయ
మణురేషధర్మః అన్యం వరం నచికేతో వృణీష్వ మా మోపరో
త్సీరతి మా సృజైనమ్ ॥ 21

టీ॥ "ఈ విషయమునుగూర్చి దేవతలకుగూడ సంశయము గలదు. ఆత్మధర్మము బహుసూక్ష్మమైనట్టిది. ప్రాకృతజనములకు సువిజ్ఞేయము గాదు. అనంతమైన ఫలము నిచ్చు మరియొక వరమును కోరుకొనుము. ఈవరమునుగూర్చి నిర్బంధించక నన్ను వదలిపెట్టుము". 21

అ॥ అని యముడు చెప్పినదానికి నచికేతసుడు ప్రత్యుత్తరము చెప్పుచున్నాడు.

మం॥ దేవైరత్రాపి విచికిత్సితం కిల త్వం చ మృత్యో
యన్న సువిజ్ఞేయమాత్థ వక్తా చాస్య త్వాదృగన్యో న లభ్యో నాన్యో
వరస్తుల్య ఏతస్య కశ్చిత్ ॥ 22

టీ॥ ఆత్మధర్మమును గూర్చి దేవతలకుగూడ సంశయము గలదనియు నది సువిజ్ఞేయముగాదనియు మీరే చెప్పుచున్నారు. మరియెవ్వరుగూడ చెప్పుట తెలిసినవాని యీ యాత్మస్వరూపము నుపదేశించుటకు దొరకువాడు మీకంటె నన్యుడింకెవ్వడును వెదకినను దొరకడు. మీ చెప్పెడి యాత్మోపదేశమునకు సాటి యీ వరము. ఇతరవరములన్నియు ననిత్యఫలము నిచ్చునవి. కనుక నాకీయుపదేశవరము దీనితో సమానముగా నెంచను. 22.

అ॥ ఇట్లు ప్రతివచనము చెప్పిన నచికేతుని ప్రలో భపెట్టుటకై యముడిట్లు పలికెను.

మూ॥ శతాయుషః పుత్రపౌత్రాన్ వృణీష్వ బహూన్ పశూన్ హస్తిహిరణ్యమశ్వాన్ భూమేర్మహదాయతనం వృణీష్వ స్వయం చ జీవ శరదో యావదిచ్ఛసి ౨౩. ఏతత్తుల్యం యది మన్యసే వరం వృణీష్వ విత్తం చిరజీవికాం చ మహాభూమౌ నచికేతస్త్వమేధి కామానాం త్వా కామభాజం కరోమి ౨౪. యే యే కామా దుర్లభా మర్త్యలోకే సర్వాన్ కామాంశ్ఛందతః ప్రార్థయస్వ ఇమా రామాః సరథాః సతూర్యా న హీదృశా లంభనీయా మనుష్యైః। ఆభిర్మత్ప్రత్తాభిః పరిచారయస్వ నచికేతో మరణం మానుప్రాక్షీః॥ ౨౫.

భా॥ శతసంవత్సరజీవులగు పుత్రులను పౌత్రులను, గవాది పశుసామాన్యమును, గజములను అశ్వములను ధనమును, విస్తీర్ణమగు భూమండలసామ్రాజ్యమును వీని ననుభవించు టకు నీకు స్వేచ్ఛముగా శతాయుష్యమును గోరుము. (23). కావలసినయెడల వీనితో సమానమగు విత్తాదివరమును వేడినయెడల గోరుము. హిరణ్యరత్నాదిసర్వధనము, చిరాయుష్యము గోరుము. మహాభూమండలమునకు నీవే రాజవు కమ్ము! మానవులకు దుర్లభములగు నే యే కోరి కలు గలవో వాని నన్నిటిని నీవనుభవించునట్లు నేను జేసె దను. నేను సత్యసంకల్పుడను. (24) దుర్లభములగు కోరికలనన్నియు గోర్కెలున్నంత చిత్తానుసారముగ గోరుము. రథతూర్యవినోదములతోఁగూడిన యప్సరస్త్రీలు మనుష్యు

లకు మధ్య భేదము. నేనుగొప్పవాఁడను నిశ్చయముగ పరస్త్రీల యందు
ఆదరమునుంచెదను. పరలోకసంబంధమగు బ్రహ్మానందా
నుభవము. 25

అ॥ ద్వన్ద్వ ప్రయోగించబడినయు పరిశీలనకు మరియు
ప్రయోగమువలె తెలియజేయుటయు అన్య కార్యాచ్చెను.

సూ॥ [illegible]
29.

టీ॥ ఇహలోకమున భోగములన్నియు చేయుచున్నవి
గాని, అప్పరస్త్రీభోగాదులన్నియు ధర్మశీలత్వమునకు చేటై
యశస్సులను నశింపజేయును. ఏ మానవుడీ ధర్మమును నిలుపు
నని అది యుక్తమే యగుచున్నది. ఇది యన్యాయము నీతి
యుండునుగాక 30. ఎంతధనమునిచ్చినను మనుష్యుడు తృప్తి
నొందనేరడు. విత్తమునందు నాశ గొప్పగల్గినను... ఏమర్త్య
మునకు నది నాశమొందింపగలదు. నిరర్థకమగు లక్షింపనేరని వాని
మనోజ్ఞ దుర్భాగ్యదుఃఖనములు గలవానిగా గానేరడు. [illegible]

నముఖకర్మ చేసు గోరుచున్న నేయుదురు లేదు. 27. పుత్రపౌత్ర
గజాశ్వాదులను నీ సాన్నిధ్యమునుండి యుత్కృష్టములగు
ప్రయోజనములను పొందజాలక పృథివ్యాద్యఖిలలోకముల
పాలించు వృత్తిని దీర్ఘకాలము నివసించు గోరుకొని వద్ద రతి
ప్రమోదములను స్థిరములు అనిత్యములని తెలిసికొనిన యే
మనుష్యుడు దీర్ఘమగు జీవితమునందు నిలుచును కనుక పుత్రపౌత్రా
ద్యాదులచే నేను ప్రలోభింపఁబడుదును కోరకున్నాను. 28.
కనుక అనిత్యములగు నీ కామములచే నన్ను ప్రలోభింప
చేయుటమాని గొప్ప ప్రయోజనమునకు పరలోకవిషయమై
నగు నాత్మను నిర్ణయించు విజ్ఞానమును గలదో దానిని నాకు
తెలియఁజెప్పుము. ఆత్మవిషయము గూఢము దుర్జ్ఞేయము.
అవివేకులచే గోచర దనిత్యవిషయములు నిరసించినను మన
వర్జ్యలోకమునను దలంపను." నచికేతసు మిక్కిలి గంభీరములు
నమునైన తాత్పర్యములు గల ప్రతివచనములచే మృత్యుదేవత్వ
యమునను యమునకీ వెల్లడించెను. 29

ప్రథమాధ్యాయము ప్రథమవల్లి
సమాప్తము.

ప్రథమాధ్యాయము — ద్వితీయవల్లి

అ॥ నచికేతసుడాత్మజ్ఞానమునకర్హుడని యముడు నిశ్చ
యించి ధర్మాధి స్తుతి చేయించుచున్నాడు.

మూ॥ అన్యచ్ఛ్రేయోఽన్యదుతైవ ప్రేయస్తే ఉభే
నానార్థే పురుషగ్ం సినీతః। తయోశ్శ్రేయ ఆదదానస్య సాధు
భవతి హీయతేఽర్థాద్య ఉ ప్రేయో వృణీతే॥

టీ॥ శ్రేయస్సు వేరు ప్రేయస్సు వేరు. వీని ప్రయోజనములు వేరు. ఇవి రెండును పురుషుని బంధించుచున్నవి. శ్రేయోమార్గము నవలంబించువానికి శుభము కల్గును. ప్రేయోమార్గము నాశ్రయించువాడు పరమ పురుషార్థము నుండి విడువబడును. 1

తా. వి. శ్రేయస్సన నిః శ్రేయస్సు లేక పరమపురుషార్థము. పరమపురుషార్థముకంటె శ్రేయస్కరమగునది మరి యొకటి లేదుగనుక నది యతిశయితముగ శ్రేయస్సనుచున్నది. ప్రియమగునది ప్రేయస్సు. ఈ రెండును విభిన్నములు; నిః శ్రేయస్సు జ్ఞానఫలము, ప్రేయస్సు లేక అభ్యుదయము కర్మానుష్ఠాన ఫలము. విరుద్ధములగు ప్రయోజనములతోను సాధనములతోను కూడుకొనిన నిః శ్రేయసాభ్యుదయము లొక్కపురుషుని నెటికి నాలింగనము లగు గానేరవు. అభ్యుదయాభిలాషియగు వ్యక్తికి నిఃశ్రేయస్సాధనమగు పరమపురుషార్థము లభింపనేరదు. వివేకియగువా డవిద్యాసాధనమగు ప్రేయస్సును వదలి శ్రేయోమార్గమునే యవలంబించును. మందబుద్ధి యనాత్మజ్ఞుడు నాకయుడు లేక శరీరాద్యుపచయరక్షణార్థమై పశు పుత్రాదిరూపమగు ప్రేయస్సు నభిలషించుచున్నాడు. 1

శ్రేయః ప్రేయో మార్గములు

అ॥ ఈ శ్రేయః ప్రేయోమార్గములు రెండును పురుషాధీనములగుచుండగా శ్రేయోమార్గమునకే లోకప్రసిద్ధి విస్తారముగా గలుగుటకు కారణము చూపబడుచున్నది.

మూ॥ శ్రేయశ్చ ప్రేయశ్చ మనుష్యమేతస్తౌ సంపరీత్య వివినక్తి ధీరః। శ్రేయో హి ధీరోఽభిప్రేయసో వృణీతే ప్రేయో మన్దో యోగక్షేమాద్ వృణీతే॥ 2

టీ॥ మనుష్యుని శ్రేయఃప్రేయోమార్గములు రెండును మిశ్రమా సిసముతో చేరుచున్నను బుద్ధిమంతుడు వానిని బాగుగా గ్రహించి ప్రత్యేకించగలడు. అతడు ప్రేయస్సుకంటె శ్రేయస్సు శ్రేష్ఠతరమగుటచే మాననీయమని గ్రహించి హంస నీటినుండి పాలను విడదీసి గ్రహించినట్లు ప్రేయస్సు నుండి శ్రేయస్సును విడదీసి గ్రహించును. మందబుద్ధియగు వాడు సదసద్వివేకసామర్థ్యము లేనివాడగుటచేత శరీరా ద్యుపచయరక్షణనిమిత్తములగు యోగక్షేమములకు కారణ ముగ ప్రేయస్సునాశ్రయించుచున్నాడు. లేనిదానిని సంపా దించుకొనుట యోగము. సంపాదించినదానిని సంరక్షించు కొనుట క్షేమము. 2

అ॥ ఇట్టి సదసద్వివేకమునకు నచికేతసుడే యుదా హరణముగా నిరూపించుచున్నాడు.

మూ॥ స త్వం ప్రియాన్ ప్రియరూపాంశ్చ కామానభిధ్యాయన్నచికేతోఽత్యస్రాక్షీః। నైతాం సృఙ్కాం విత్తమయీమవాప్తో యస్యాం మజ్జన్తి బహవో మనుష్యాః॥ 3

టీ॥ ఓ నచికేతస! నీవన్ననో ప్రియములుగు పుత్రా దులు చిరాయువులు నప్సరస్త్రీలు మొదలగువానిని ప్రలోభింపజేసి నను బుద్ధిమంతుడవగుటచే వాని యనిత్యత్వాసారత్వాది దోషములను విచారించి వానిని పరిత్యజించితివి. నేనిచ్చిన

ప్రశంసనీయోత్తమమైనదగు సృంకమును గూడ తిరస్కారముగ త్రో
సిపుచ్చితివి. మహాజనులనేకు లద్దాని సోకుదురు! 3

మూ॥ దూరమేతే విపరీతే విషూచీ అవిద్యా యా చ
విద్యేతి జ్ఞాతా విద్యాభీప్సినం నచికేతసం మన్యే న త్వా కామా
బహవో లోలుపన్త॥ 4

తా॥ శ్రేయఃప్రేయస్సులను నీ రెండుమార్గములకును
నడుమదూరము. ఒకటి వివేకముచే గ్రహించును. మరియొకటి
యవివేకముచే సంభవించును. విరుద్ధము లగుటచే నవి యొక
దాని నొకటి త్రోసిపుచ్చును. తమఃప్రకాశములవలె నీరెండు
నొకచోట నుండశక్యముగాదు. ఒకటి మోక్షకారణము;
రెండవది సంసారహేతువు. శ్రేయోమార్గ మవిద్యాకల్పిత
మనియు ప్రేయోమార్గము విద్యావిషయమనియు పండితులు
దెలిసికొనుచున్నారు. నీవు విద్యనభీప్సించుచున్నావు.
అవిద్యాజనులను ప్రలోభింపజేయు నప్సరఃప్రభృతులగు నానా
కామములు లాత్మప్రబోధాభిలాషాసంపాదకములు శ్రేయో
మార్గమునుండి నిన్ను మరలింపజేయ లేకపోయినవి. కనుక
నీవు జ్ఞానమునే యభిలషించుచున్నావని నేను దలంచు
చున్నాను. 4

ఈ అవిద్యాగ్రస్తులగు మందబుద్ధుల ప్రవృత్తి
వర్ణింపబడుచున్నది.

మూ॥ అవిద్యాయామన్తరే వర్తమానాః స్వయంధీరాః
పణ్డితంమన్యమానాః । దన్ద్రమ్యమాణాః పరియన్తి మూఢా అన్ధే
నైవ నీయమానా యథాన్ధాః ॥ 5

టీ॥ సంసారపతితులగువారు అవిద్యయను దట్టమగు అంధకారమున నడుమనుండి ప్రతిఫలాపేక్షగా పాశబద్ధులగుచున్నారు. మేము పండితులము శాస్త్రకుశలులమని సగర్వముగ తలచుచున్నారు. కుటిలము నానాగతులగు సంసారగతిని పొంది జరామరణరోగాదిదుఃఖములు సహించుచున్నారు. వీరి వృత్తి గ్రుడ్డివానిచే నడిపింపబడు గ్రుడ్డివానికి పోలిక కలిగియున్నది. ౫

అ॥ ఇట్టివారలకు సాంపరాయము దొరకదని చెప్పుచున్నది.

మం॥ న సాంపరాయః ప్రతిభాతి బాలం ప్రమాద్యంతం విత్తమోహేన మూఢమ్ అయం లోకో నాస్తి పర ఇతి మానీ పునః పునర్వశమాపద్యతే మే ॥ ౬

టీ॥ పుత్రపశ్వాదిసంపత్తిమోహజనములకుండగా మూఢుడై యవివేకముచే నావరింపబడి పరమార్థమును తెలియక అవివేకి పరలోకప్రాప్తిహేతువగు శాస్త్రీయసాధనమును పొందలేడు. కాంతాకనకాన్నపానాది సంపన్నముగ నొప్పుచున్న యీ దృశ్యలోకము, పరలోకమనునది లేదని తలంచువారు పలుమారు పుట్టుచు గిట్టుచు మృత్యుదేవతకు స్వాధీనము పొందుచు, సామాన్యజనులందరు నట్టివారే యగుచున్నారు. ౬

అ॥ శ్రేయస్సును కోరువారత్యంత దుర్లభులుగానుందురని చెప్పుచున్నారు.

మూ॥ శ్రవణాయాపి బహుభిర్యో న లభ్యః శృణ్వన్తోఽపి బహవో యం న విద్యుః ఆశ్చర్యో వక్తా కుశలోఽస్య లబ్ధా ఆశ్చర్యో జ్ఞాతా కుశలానుశిష్టః ॥ 7

తా॥ ఆత్మతత్త్వశ్రవణము చేయుట బహుజనములకు లభ్యముగాదు. శ్రవణము చేసినవారనేకు లసంస్కృతాత్ములగుటచే నాత్మతత్త్వమును గ్రహింపలేరు. ఇట్టి యాత్మతత్త్వము నుపదేశము చేయగలవాడు చిక్కుటయు నాశ్చర్యము. దానిని గ్రహించువాడు లభించుటయు నాశ్చర్యమే. కుశలుడగు గురువుచే నుపదిష్టుడయి యాత్మను గ్రహింపగలవాడు చాల యరుదుగనున్నాడు. 7

ఉ॥ ఇట్టి యాశ్చర్యమున కేమి కారణము? సమాధానము చెప్పబడుచున్నది.

మూ॥ న నరేణావరేణ ప్రోక్త ఏష సువిజ్ఞేయో బహుధా చిన్త్యమానః । అనన్యప్రోక్తే గతిరత్ర నాస్తి అణీయాన్ హ్యతర్క్యమణుప్రమాణాత్ ॥ 8

తా॥ ప్రాకృతులగువా రీయాత్మతత్త్వము నుపదేశింపలేరు. ఆత్మస్వరూపమునుగూర్చి యనేకవిధముల నాలోచించువారల కిది సువిజ్ఞేయము గాజాలదు. అద్వైతతత్త్వజ్ఞుడగు నాచార్యునిచే నుపదేశింపబడు నీయాత్మతత్త్వ విషయమున నానాత్వభ్రాంతులు సంభవము గాదు. అణుప్రమాణాదులకన్న నాత్మ బుద్ధ్యగ్రాహ్యమైయుండును.

తా॥ శ్రీ॥ జైన్యులు లాత్మవిషయమునందు విభిన్నమతముల
నుపపాదించుచున్నారు. ఆత్మశూన్యమనువారున్నారని కొందఱు,
లేదని కొందఱు, కర్తయని కొందఱు, అకర్తయని యింకొకరు
చెప్పుదురనియు లేరనియు, అకర్తయని చెప్పెదరు,
జైన్యమత ఖండనము జైన్యులు విభిన్న మతములుంటచే ద్వైతమతా
ంతముల కారణమగుటచే మూర్ఖుల సమ్మ
తము కాదు. ఉపనిషత్ప్రతిపాద్యము నుపపాదించు నద్వైతమ
మున దెలిసికొనవలెను విషయమై యక్కఱలేదు. అద్వితీయాత్మ
సాక్షాత్కారమును గాంచిన బ్రహ్మజ్ఞానులకు నిత్యతృప్తులకును
మాత్రమే పరమరహస్యము నిరుపమానందమగు నందము,
అద్వైత వికల్పరహితమగు సచ్చిదానందస్వరూపము. కనుక
నతడు అస్తి నాస్తి కర్త అకర్త మొదలగు వికల్పముల
కాస్పదము కాడు. అతడు జ్ఞేయవస్తువు కానందున నతనిని
గూర్చి జ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞేయ భేదము లేదు. ఇటులే ఆత్మజ్ఞానము
పొందక మనోనాశ. బ్రహ్మభూతుడగు నాచార్యునిచేత నీ
యాత్మతత్త్వము దేశింపబడినప్పుడది సుగ్రాహ్యమగుచున్నది.
ఉపదేశము నాత్మను దెలిసికొనవలయు నగునిశ్చయము. ఉపదేశ
కుడే బ్రహ్మము, శ్రోతయే బ్రహ్మమని తెలియుటచేత జ్ఞాన
మొప్పుగా సందేహము అవిచ్ఛిన్నముగా నడచుచున్నది.
అప్పుడు మనోబుద్ధ్యాదులు బుద్ధికి పొడగట్టనేరదు. ఈ
విధముగు జ్ఞానము సర్వసంసారనివారకమగుటచే నద్వైతాని
త్యము నిశ్చితమగుచున్నది. శ్రోత్రియబ్రహ్మనిష్ఠుడగు గురువు చెప్పుటచేత
మున నీ పరమరహస్య మందరాదు. తెలిసినది మాత్రమే కొని

బుద్ధిసామర్థ్యములనుబట్టి మారుచుండును. లోకమున కొన్ని పల కడతేరు. వారివారి సామర్థ్యములనుబట్టి వారవారి సామర్థ్యములుండ నేరదు. ఒకడాత్మ జ్ఞానపరమార్థమనియు, మరొకడు కర్మపరమార్థమనియు మరియొకడు భక్తిపరమార్థమనియు పలు విధములు వాదించుచున్నారు. ఇదియుగాక యీ బుద్ధిశ్రేష్ఠతా మాత్రము అనవస్థాదోషము గలుగుచున్నది.

ఆ॥ కనుక నాత్మజ్ఞానము తర్కముచే లభ్యముగాదని చెప్పబడుచున్నది.

మూ॥ నైషా తర్కేణ మతిరాపనేయా ప్రోక్తాన్యేనైవ సుజ్ఞానాయ ప్రేష్ఠ। యాం త్వమాపః సత్యధృతిర్బతాసి త్వాదృఙ్నో భూయాన్నచికేతః ప్రష్టా॥ 9

ఆత్మజ్ఞాన మార్గమైనది ప్రతిపాద్యము. తర్కమాత్రముచే పొందదగినది కాదు. పొందతగినదికూడ కాదు. తార్కికుడు వాదనము తెలిసినవాడు కాదు. బుద్ధిసామర్థ్యముచే నేదియో కల్పించును. అనభిజ్ఞుడగు నాత్మజ్ఞాన మార్గమార్గజ్ఞుడగు నాచార్యునిచే నుపదేశింపబడినప్పుడే పరిశుద్ధమగుజ్ఞానమగు చున్నది. నాయనా ప్రసాదముచే సద్విజ్ఞానమును నీవు పొందు చున్నావు గనుక నీవు సత్యధృతి వగుచున్నావు. నీవంటి ప్రష్టకుడు మఱియొకడు నాకు లభింపడు. 9

ఆ॥ అందువలన నచికేతసుని ఘనత్వంబును శ్రేష్ఠతను ఈ నాల్గుమంత్రములచే స్తోత్రము చేయుచున్నారు.

మూ|| జానామ్యహం శేవధిరిత్యనిత్యం న హ్యధ్రువైః
ప్రాప్యతే హి ధ్రువం తత్ తతో మయా నాచికేతశ్చితోఽగ్ని
రనిత్యైర్ద్రవ్యైః ప్రాప్తవానస్మి నిత్యమ్ || 10

తా|| కర్మఫలరాశి యనిత్యము; అనిత్యములగు ద్రవ్య
ములవలన పొందఁబడునది. నిత్యమగు నాకనశ్వరము అనిత్య
ములగు ద్రవ్యములచే లభ్యముగాదు. ఈవిషయమును తెలిసిన
వాఁడనయినను పశ్చాదనిత్యసాధనములగు ద్రవ్యములచే
స్వర్గసుఖకారణమగు నాచికేతాగ్ని యనుకొనను నాచే సమ
ర్పింపఁబడుచున్నది. అందువలన నీయధికారస్థానమును పొంది
యాపేక్షికనిత్యమగు స్వర్గమును పొందితిని గాని పరమమును
నిత్యమునగు నాత్మజ్ఞానమును పొందలేక పోతిని. 10

మూ|| కామస్యాప్తిం జగతః ప్రతిష్ఠాం క్రతోరానన్త్య
మభయస్య పారమ్ స్తోమమహదురుగాయం ప్రతిష్ఠాం దృష్ట్వా
ధృత్యా ధీరో నచికేతోఽత్యస్రాక్షీః || 11

తా|| కామములన్నియు నాశ్రయించే పరిసమాప్తి
నొందుటయు, అది సమస్తజగత్తున కాశ్రయమగుటయు, ఉపా
సనాఫలమగు హిరణ్యగర్భపదమన స్థానమగుటయు, అభయమునకు
నత్యంతప్రాప్తియు స్తుతియగుటయు స్తోత్రపాత్రమగుటయు
అణిమాద్యైశ్వర్యములు మున్నగు పలుగుణములు గలి
యుండుటయు విస్తీర్ణగతిగలిగియుండుటను గమనించి యుక్తి
యాత్మప్రతిష్ఠయనుకొని ధైర్యముచే నీవు సర్వసంసారభోగజాత
మును సంపూర్ణముగ పరిత్యజించితివి. నీవెంతయు సత్తమ
గుణోపేతుఁడవు. 11

అ॥ నచికేతసు కీ యాత్మను తెలిసికొనఁ గోరెనో యని శ్రేయోమార్గముగ నాత్మదర్శనముయొక్క ఫలము వర్ణింప బడుచున్నది.

మూ॥ తం దుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టం గుహాహితం గహ్వరేష్ఠం పురాణమ్ అధ్యాత్మయోగాధిగమేన దేవం మత్వా ధీరో హర్షశోకౌ జహాతి ॥ 12

టీ॥ ఆత్మదర్శనము కష్టసాధ్యము; ఆత్మ సూక్ష్మము; ప్రాకృతవిషయవికారవిజ్ఞానములచేఁ బుద్ధిగుహయందు గప్పఁ బడియున్నది; అనేకానర్థసంకులమగు విషయస్థానమునం దున్నది; అది పురాతనము. మనస్సును విషయములనుండి మరల్చి దానియందు సమాధానము చేయుటచే నయ్యది లభించును. ధీరుఁడగువా డిట్టియాత్మను దెలిసికొని హర్షశోకములను వదలును.

భా॥ వి॥ జ్ఞానిచే నతికష్టముగ తెలియఁదగిన యాత్మ యతిసూక్ష్మమగుటచే దుర్దర్శము; బుద్ధిగుహయందున్నను నిగూఢము; అనేకానర్థసంకటమగు నీ శరీరమే యునికి యగు లభింపనిదగుటచే మూర్తిమత్స్థానమునం దున్నటులను ప్రవేశ మార్గము కానటులను భాసించుచున్నాఁడు. ప్రాకృతమగు విషయవిజ్ఞానజాలముచే నావరింపఁబడియుండుటచే దుర్జ్ఞేయుఁడగుచున్నాఁడు. ధీరుఁడగువాఁడు మనస్సును విషయముల నుండి మరల్చి యాత్మయందు ప్రవేశపెట్టి హర్షశోకములకు దూరుఁడగుచున్నాఁడు. 12

అ॥ సర్వవిషయవ్యావృత్తిచే మనస్సు నాత్మయందు ప్రవేశపెట్టగలవానికి ఆత్మజ్ఞానము తెలియబడుచున్నదని చెప్పుచున్నారు.

మూ॥ ఏత చ్ఛ్రుత్వా సంపరిగృహ్య మర్త్యః। ప్రవృహ్య ధర్మ్యమణు మేతమాప్య స మోదతే మోదనీయగ్ం హి లబ్ధ్వా వివృతగ్ం సద్మ నచికేతసం మన్యే ॥ 13

టీ॥ నేను వచించినట్టి ఆత్మతత్త్వమును శ్రవణముచేసి యథార్థ ఆత్మభావముచే పరిగ్రహించి (సర్వము) శరీరాదులనుండి దానిని (ధర్మాధర్మములకంటె) వేరుచేసి (శరీరాదులకంటె) సూక్ష్మమగు నాత్మను పొందిన మర్త్యుఁడు ఆనందించి మోదమును పొందును. ఆత్మోపలబ్ధియుల్లప్పుడు మోదనీయముకదా! అట్టి జ్ఞానమును పొందిన నచికేతసునకు బ్రహ్మభవనద్వారము తెరవబడియున్నదని నేను తలంచుచున్నాను. 13

అ॥ శిష్యానుగ్రహముయొక్క బుద్ధిని యమాత్మయందు ముముక్షువుగా చేసి సంలగ్నము చేయుటకై యమాత్మయొక్క మృత్యో పుత్రత్వము, దౌర్భాగ్యము, భోగ్యములగు గుణవిశిష్టులయొక్క వైరస్యము ప్రదర్శింపబడినది. ఇక విషయభోగముల్లసంపన్ను నగు శ్రోతనుగూర్చి యమాత్మతత్త్వోపదేశము చేయుచున్నది. సర్వవిధములు నుపదేశార్హుడు సముచితుడగు నచికేతసుని ప్రార్థనాయామమున నాయుపదేశము ప్రవేశపెట్టబడుచున్నది.

మం॥ అన్యత్ర ధర్మాదన్యత్రాధర్మాదన్యత్రాస్మాత్ కృతా కృతాత్ అన్యత్ర భూతాచ్చ భవ్యాచ్చ యత్తత్ పశ్యసి తద్వద॥ 14

తా॥ నేను నీయుపదేశమునకర్హుడనని తలంచి నాయెడల నీవు ప్రసన్నుడవైయున్నచో, శాస్త్రీయమగు ధర్మానుష్ఠానము దానిఫలము దానిసాధనములు కంటెభిన్నము, శాస్త్రవిహిత ధర్మము ననుష్ఠించకపోవుటచే కలుగు పాపముకంటె భిన్నము, కార్యకారణములకంటె భిన్నము, కాలత్రయాబాధితము, వ్యవహారగోచరము కానిది యేది కలదో దానిని నీవెఱుఁగు దువుగావున తద్దాని నాకు చెప్పవలయునని నచికేతసుడు యముని ప్రార్థించెను.

భా॥ వి॥ మానవప్రవృత్తివిషయమంతయు శ్రేయః ప్రేయస్సులను రెండు తెరంగుల నున్నదనియు ప్రేయస్సనిత్యము, శ్రేయస్సు నిత్యముగనుక ధీరుడు దానినే గోరుననియు, నచికేతసు డట్టిధీరుడనియు వివరింప బడినది. ఈమంత్రమున నచికేతుడు నిరూపించిన విశేషణములన్నియు ప్రేయోలక్షణములు. కృతకము అనిత్యమునగు ప్రేయస్సుకంటె నిత్యమగు శ్రేయస్సును తెలిసికొనుటకై తనయొక్క నిశ్చయమును యమునికి మరొకపర్యాయము మొఱుంగ చెప్పి నిత్యమగు శ్రేయస్సునే తనకుపదేశింపుమని నచికేతసుడు యముని తిరిగి ప్రార్థించెను. 14

అ॥ ఇట్లు ప్రార్థితుడయి యముడు ధీమంతులచే నాశింపబడిన సర్వోత్కృష్టమగు శ్రేయఃస్వరూపమును సంగ్రహముగ నుపదేశించుచున్నాడు.

మం॥ సర్వే వేదా యత్పదమామనన్తి తపాంసి
సర్వాణి చ యద్వదన్తి యదిచ్ఛన్తో బ్రహ్మచర్యం చరన్తి తత్తే
పదం సంగ్రహేణ బ్రవీమ్యోమిత్యేతత్ ॥ 15

టీ॥ వేదాన్తములన్నియు నే పరమార్థము పొందదగిన దని నైశ్చల్యముగ నుద్ఘోషించుచున్నవో, దేనిని పొందుట కొరకు తపములగు శ్రమలన్ని యాచరింపబడుచున్నవో, దేనికొరకై నైష్ఠిక బ్రహ్మచర్యాది బ్రహ్మప్రాప్తి మార్గములు ముముక్షువు లచే నాశ్రయింపబడుచున్నవో, దేనిని తెలిసికొనుటకు నీవు మిక్కిలి యాసక్తుడవగుచున్నావో అట్టి పరమార్థ వస్తువు 'ఓం' అను శబ్దముచే చెప్పబడునదియు, 'ఓం' అను పదమే ప్రతీకముగాఁ గలదియు నగుచున్నదని నీకు సంగ్రహ ముగఁ జెప్పుచున్నాను. 16

అ॥ ఓంకారము పరాపరబ్రహ్మములరెంటికిని ప్రతీక మగుటచే నవి రెండును దానియుపాసనముచే లభ్యములగు చున్నవని చెప్పబడుచున్నది.

మం॥ ఏతద్ధ్యేవాక్షరం బ్రహ్మ ఏతద్ధ్యేవాక్షరం పరమ్
ఏతద్ధ్యేవాక్షరం జ్ఞాత్వా యో యదిచ్ఛతి తస్య తత్ ॥ 16

టీ॥ ఓంకారమను నీయక్షరము అపరబ్రహ్మమునకును పరబ్రహ్మమునకును ప్రతీకమగుచున్నది. ప్రణవము నీ ప్రకారము తెలిసికొని యుపాసించు నుపాసకుడు తన యిష్టానుసారముగ ముద్దాని నేయావిధమున నుపాసించునో వాని కదియ్యది యభీష్టసిద్ధించును.

భా॥ వి॥ ఇచట పరశబ్దముచేత నిర్విశేషము నిష్ప్రపంచము నిరవద్యము సర్వాతీతగోచరము నగు నిర్గుణబ్రహ్మము అపరశబ్దముచే హిరణ్యగర్భాత్మకమగు సగుణబ్రహ్మము చెప్పఁబడుచున్నవి. వేదాంతశాస్త్రమునందు పరబ్రహ్మశబ్దము నిర్గుణబ్రహ్మపరముగ వాడబడుచున్నది. నిర్గుణబ్రహ్మ మపరోక్షముగ జ్ఞేయము. సగుణబ్రహ్మ ముపాసనాప్రాప్యము. నిర్గుణబ్రహ్మజ్ఞానమునకును సగుణమగు హిరణ్యగర్భప్రాప్తికిని గూడ నోంకారము సాధనమగుచున్నది. ఓంకారము శబ్దస్వరూపము. కనుక నది శుద్ధసత్త్వప్రధానమగు మాయచే పరిచ్ఛిన్నమగుచున్నది. ఏశబ్దము నుచ్చరించునపు డేది బుద్ధిగోచరమగునో అది యాశబ్దముచే చెప్పబడుచున్నది. సమాహితచిత్తములో నోంకారము నుచ్చరించినపుడు సర్వసాక్షియగు నిర్గుణబ్రహ్మము బుద్ధి స్ఫురించుచున్నది. అందువలన నిర్గుణబ్రహ్మమోంకారముచే బోధింపబడుచున్నదని చెప్పబడినది. సమాహితచిత్తమున కలవడని మందాధికారి యోంకారమునందున హిరణ్యగర్భు నుపాసించి నాతనిఁ బొందుచున్నాడు. అనఁగా ప్రతీకోపాసనముచే నిర్గుణబ్రహ్మసాక్షాత్కారము జేసికొనలేనివాడు బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానమును బొందుటకు సగుణబ్రహ్మను తెలిసికొన గోరినవాడు హిరణ్యగర్భలోకమున కరుగునని భావము. 16

ఓంకారము పరాపర బ్రహ్మప్రతీకము

అ॥ ఉపాస్యబ్రహ్మమునకు నోంకారము ప్రతీకమగు నాలంబనమని స్తుతింపబడుచున్నది.

మూ॥ ఏతదాలంబనగ్ం శ్రేష్ఠమేతదాలంబనం పరమ్ ।
ఏతదాలంబనం జ్ఞాత్వా బ్రహ్మలోకే మహీయతే ॥ 17

టీ॥ బ్రహ్మప్రాప్త్యాలంబనములలో నోంకారము ప్రశస్తతమము. పరాపరబ్రహ్మలరెంటికి నదియే యాలంబన మగుచున్నది. ఇట్టియాలంబనమును తెలిసికొనినవాడు బ్రహ్మలోకమందు బ్రహ్మమువలెనే యుపాస్యుడగుచున్నాడు.

మూ॥ న జాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిన్నాయం కుతశ్చిన్న బభూవ కశ్చిత్ ।
అజో నిత్యః శాశ్వతోఽయం పురాణో
న హన్యతే హన్యమానే శరీరే ॥ 18

టీ॥ ఆత్మ పుట్టదు చావదు; అది జ్ఞానమయ చైతన్యస్వరూపము. మరియొక కారణమువలన నది కలుగదు. దానివలన మరియొక టేదియు కలుగదు. ఆత్మ పుట్టుకలేనిది నిత్యమయినది శాశ్వతమయినది పురాతనమయినది. శరీరము నశించుచుండగా నది నశింపనేరదు.

భా॥ వి॥ ఆత్మ ధర్మాధర్మరూపములకంటె విలక్షణ మగుటచేసి దానికి ఉత్పత్తివినాశములు లేవు. ధర్మాధర్మములు క్రియారూపములు గనుక నవి యుత్పన్నములగుచున్నవి. వానిఫలములుగూడ నుత్పన్నములే యగుచున్నవి. ఫలదానానంతరము ధర్మాధర్మములు, అనుభవానంతరము ఫలములు నశించుచున్నవి. ఆత్మకు జననమరణములులేకుండుటచే పరిణామములకు వికారములకుగూడ నద్దానికి లేవు. ఆత్మ జన్మము

ఆత్మస్వరూప నిరూపణము

తేనిదగుటచే కార్యము గానేరదు. దానివలన నేదియు పుట్టదు గనుక నది కారణము గానేరదు. సర్వాధారమై నిరహంకారమైన ఆత్మయందారోపింపబడినదిగాని యది వాస్తవము గాదు. నిత్యముగుటచే నది భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలత్రయముచే నబాధితమగుచున్నది. సర్వవికారవిధురమగుటచే దానికి వినాశము లేదు గనుక శాశ్వతమగుచున్నది. శాశ్వతముగనుక పురాణమగుచున్నది. ఆత్మ అజము నిత్యము శాశ్వతము పురాణమగుటచే శస్త్రాదులు దానిని హింసింపలేవు. జననమరణాదిధర్మములున్నయు శరీరమునకుండుటచే నదియే శస్త్రములచే హింసింపబడునదిగాని యాత్మగాదు. ఈ మంత్రము గీత 2-20 శ్లోకముగ స్మరింపబడుచున్నది. 18

అ॥ శరీరమే యాత్మయని భావించువారలు తత్త్వము నెఱుంగనివారని చెప్పుచున్నారు.

మం॥ హన్తా చేన్మన్యతే హన్తుం హతశ్చేన్మన్యతే హతమ్ ।
ఉభౌ తౌ న విజానీతో నాయం హన్తి న హన్యతే ॥ 19

తా॥ శరీరముకంటె భిన్నము అసంగస్వభావమునగు నాత్మను శరీరమాత్రదృష్టిచే దానిని నేను చంపెదను అనిగాని నేను చంపబడుచున్నాననిగాని యెవడు తలచునో యతడు ఆత్మతత్త్వము నెఱుంగనివాడే యగుచున్నాడు. ఆత్మ చంపునదికాదు; చంపబడునదియు కాదు. ధర్మాధర్మాదిలక్షణమగు సంసారమునందు ప్రవిష్టులగు ననాత్మజ్ఞులిట్లు తలచుచున్నారుగాని బ్రహ్మజ్ఞులట్లు తలంపరు. బ్రహ్మజ్ఞులు ధర్మాధర్మరహితులై యుందురు. 19

అ॥ ఇట్టి యాత్మనెట్లుగుఱుతింపవలెను? అను ప్రశ్నకు సమాధానమును చెప్పుచున్నారు.

మం॥ అణోరణీయాన్మహతో మహీయానాత్మాస్య జన్తో ర్నిహితో గుహాయామ్ । తమక్రతుః పశ్యతి వీతశోకో ధాతుః ప్రసాదాన్మహిమానమాత్మనః ॥ 20

టీ॥ ఆత్మ అత్యంతసూక్ష్మమగు పరమాణువుకంటెను సూక్ష్మతరము. మహత్పరిమాణముగల పృథివ్యాదుల కంటెను మహత్తరము. బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంతమగు జీవకోటి యొక్క బుద్ధిగుహాభ్యంతరమున నిగూఢముగ నున్నది. దృష్టాదృష్టములగు భోగ్యవిషయములయందలి యాసక్తి విడిచినవాడు మనస్సునకు ప్రసన్నతగలుగుటచే విరక్తుడగువాడు గలవాడై సర్వశోకరహితుడై యాత్మయొక్క మహిమను జూడగలడు.

తా॥ వి॥ బుద్ధికనిపడుటచే నాత్మయొక్క పరిమాణమింతయని చెప్పనలవి కాదు. జనసామాన్యమునకు తెలిసినంతవరకు మహత్పరిమాణమునకవధి పృథివి. సూక్ష్మపరిమాణమునకు పోల్చదగిన మొదలుగునది పరమాణువు. ఆత్మయొక్క పరిమాణ మీరెండుపార్శ్వములను దాటినదగుటచే నది సూక్ష్మము కంటె సూక్ష్మతరము మహత్తుకంటె మహత్తరమని చెప్పబడినది. అనగా దాని కొలత యింతయని చెప్పశక్యముగాదని భావము. బ్రహ్మాత్మజ్ఞానమునకు వృద్ధియని యర్థము. వృద్ధియను శబ్దమున కరణింపదగినది పోగలది యంతర్యామి యాత్మ వ్యాపించియున్నదని పర్యవసానము. అందుచే నాత్మ సర్వ

ఆత్మ పరిమాణ రహితము.

వ్యాపించియున్నది. అట్లే సూక్ష్మముకంటె సూక్ష్మతరము మహత్తుకంటె మహత్తరము నగుటచే దేవమొదలగు సర్వప్రాణులయందు నరకాదిసూక్ష్మశరీరాధారులయందును మహత్తత్త్వాధారులగు పంచభూతాదులయందును గూడ వ్యాపించియున్నది. సూక్ష్మభావమహత్త్వభావములేనట్టి యింటి సంకోచము చేయుటయు నీయాత్మ వ్యాపించి తన్మహిమను ప్రకాశింపజేయుచున్నది. అందుచేత నర్వాది కల్పనాన్ని పరిమాణావ్యవహారము కల్పింపబడుచున్నను నిజముగా దానికట్టి పరిమాణము లేదు. సర్వవ్యాపియైనను సర్వాశ్రయమైనగుటంజేసి యజ్ఞానికి నత్యాత్మత్వము సంభవనుగుచున్నది.

ఆత్మదర్శన మెట్లు కలుగును?

నిర్గుణము ఆవాచ్యమునగు నీ పరమాత్మ సర్వప్రాణిజాతముల కాత్మభూతమై హృదయస్థానమునందు నివిష్టమగుటంజేసి యధికారులగువా రద్దానిని సులభముగ సందర్శింపగలరు. శోభ్యామిషయములయందు సంపూర్ణముగ సేవగింపుచే వారియందు వైరాగ్యము, సర్వప్రాణులయందు సమబుద్ధియు చిత్తనైర్మల్యము, కలిగి శ్రవణమనననిదిధ్యాసనాసక్తులగువారాత్మను హృదయకమలమునందే దర్శింపగలరు. అప్పుడతనికి నేనే బ్రహ్మమునయితిననే సాక్షాత్కారము కలుగును. ఇదియే యాత్మసందర్శనము. ఆత్మసందర్శనము చేసినవాడు కృతకృత్యుడగును. 20

ఉ॥ ఇట్టియాత్మ పూర్వపురుషులకు తెలియంగ శక్యము గాదని చూపుచున్నారు.

మూ॥ ఆసీనో దూరం వ్రజతి శయానో యాతి సర్వతః
కస్తం మదామదం దేవం మదన్యో జ్ఞాతుమర్హతి ॥ 21

టీ॥ ఆత్మ అచలుడయ్యును దూరగామి యగు చున్నాడు. అతడు సంతోషవిషాదాదివిరుద్ధధర్మములు గలవాడు. అట్టి దేవుని నాకంటె నితరు లెవరును తెలిసికొనలేరు.

తా॥ ఆత్మస్వరూపమునా నిర్గుణము. విషయశక్తిరో పాధులవలన సగుణుడై యుపాధిధర్మములు గలవాడుగ తోచుచున్నాడు గాని వాస్తవముగా నట్టి ధర్మములచే నసంస్పృష్టుఁ డగుచున్నాడు. సూర్యప్రతిబింబ ముపాధిభూతమగు జలము యొక్క చలనముచే సంక్షోభితమయినటుల తోచినను సూర్యబింబ ముపాధిధర్మముచే నసంస్పృష్టమయి వానియొక్క స్థితిని గమనించునెడల నాకాశమునందే సాక్షిమాత్రముగ భాసించుచున్నది. అటువలెనే ఆత్మకూడ ఉపాధిచలనముల అసంస్పృష్టము. జాగ్రత్స్వప్నములందు దేహ భూయమానమగు శ్రోత్రాదులైనవి సాక్షిమాత్ర మగుచున్నది. స్వప్నావస్థయందు నతని కాంతి మనస్సున ప్రతిఫలించుటచే నీ మనస్సు విషయగ్రహణ సమర్థ మగుచున్నది. ఆత్మప్రతిబింబసమన్వితమగు మనస్సు దూరమున నున్న వస్తువులను గ్రహించుట కింద్రియముల ద్వారా బహిర్గతమగునప్పుడు మనస్సుతో నాత్మగూడ దూర దేశము పోవునట్లగుపడుచున్నది. సుషుప్తియందు సర్వేంద్రి

ఆత్మ ఉపాధిధర్మములచే నస్పృష్టము గాదు.

ధర్మములతో సహితముగా నిరసించుచున్నాడు. నిర్గుణుడగు నాత్మ మనస్సుచే పరిచ్ఛిన్నుడగుచున్నందున ఆత్మయను మన స్సునకు విషయముచేయ లేరక యోగులు మనస్సుయొక్క సంతోషమనువాదము లాత్మగా భావించుచున్నారు. అందుచే మహాధికతమును దూరమైనదగుటచే సంసారులతో మహిమాది

ఆత్మనిర్ధారణము

ధర్మములు లేనియట్టి కాలోచితమగుచున్నది, చింతామణి స్వరూపముగా నిర్ధర్మమైయుండెడి మనము తలంచిన రూపమున నతి దాన్నిందును. కనుక ఆత్మ స్వరూపము దుర్విజ్ఞేయము. యమునిపోలు సూక్ష్మబుద్ధి మాత్రము సువిజ్ఞేయ మగుచున్నది. 21

అ॥ ఆత్మను తెలిసికొనినవానికి శోకము దూరమగు నని చెప్పుచున్నాడు.

మం॥ అశరీరగ్ం శరీరేష్వనవస్థేష్వవస్థితమ్ మహాన్తం విభుమాత్మానం మత్వా ధీరో న శోచతి ॥ 22

టీ॥ ఆత్మ స్వరూపముగా శరీరము లేనిది, అనిత్యము లగు శరీరములయం దుపస్థితమగుచున్నది నిర్వికారము, సర్వవ్యాపి గనుక మహత్తమము. కానే యట్టి యాత్మ యని గ్రహించువానికి శోకము తగులదు. 22

అ॥ దుర్విజ్ఞేయమగు నాత్మ సువిజ్ఞేయమగు నుపాయ మును జెప్పుచున్నాడు.

మం॥ నాయమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యో న మేధయా న బహునా శ్రుతేన యమేవైష వృణుతే తేన లభ్యస్తస్యైష ఆత్మా వివృణుతే తనూగ్ం స్వామ్ ॥ 23

టీ॥ ఈ ఆత్మ బహువేదాధ్యయనముచే లభించునది గాదు. అనేకగ్రంథార్థధారణాసామర్థ్యముచే పొందఁదగినది గాదు. అత్యద్భుతప్రతిపాదకములగు వేదాంతములు గాని తచ్ఛాస్త్రశ్రవణముచే గాని గురూపదేశరహితమగు శాస్త్రశ్రవణముచే గాని బుద్ధిసామర్థ్యము గాదు. ఏకాగ్రమనస్కుఁడగు నే సాధకుడు స్వాత్మస్వరూపముగ నాత్మను పొందఁదలఁచునని శ్రీశంకరాచార్యులవారిభాష్యమునందు గలదు. అట్టివాని కది లభ్యమగుచున్నది. పరమాత్మ తన పారమార్థికస్వరూపము నాత్మకాముఁడగు వానికి ప్రకాశింపఁజేయును. ఆచార్యపరమేశ్వరానుగ్రహాపాదకమయిన శ్రవణమనననిదిధ్యాసనముల చేతను మాత్రమే యాత్మప్రాప్తి గలుగునని తాత్పర్యము. 23

అ॥ ఈ యర్థమునే వివరించుచున్నాఁడు.

మం॥ నావిరతో దుశ్చరితాన్నాశాంతో నాసమాహితః।
నాశాంతమానసో వాపి ప్రజ్ఞానేనైనమాప్నుయాత్॥ 24

టీ॥ దుశ్చరిత్రప్రత్యవాయహేతువులైనట్టియు ప్రతిషిద్ధములైనట్టియు పాపకర్మములనుండి తొలఁగనివాఁడును, ధనాదివిషయలౌల్యముచే అశాంతచిత్తుఁడైనవాఁడును, చిత్తైకాగ్ర్యము లేనియట్టి సమాహితచిత్తుఁడు గానియట్టివాఁడు నాత్మప్రాప్తికర్హుఁడు గాఁడు. బ్రహ్మజ్ఞానముచేతనే యద్దాని పొందఁదగును. 24

అ॥ అట్టిపరమాత్మను ప్రాకృతపురుషుఁడు తెలిసికొనఁజాలఁడని చెప్పుచున్నాఁడు.

మం॥ ఋతం పిబన్తౌ సుకృతస్య లోకే గుహాం ప్రవిష్టౌ పరమే పరార్ధే ఛాయాతపౌ బ్రహ్మవిదో వదన్తి పఞ్చాగ్నయో యే చ త్రిణాచికేతాః ॥ 1

టీ॥ స్వయముగకృతమగు కర్మఫలము ననుభవించునట్టి జీవాత్మ, శరీరమునందలి శ్రేష్ఠమయిన బ్రహ్మస్థానమగు బుద్ధిగుహను ప్రవేశించునట్టి పరమాత్మ, ఈ యాత్మలు రెండును ఛాయాతపములవలె విలక్షణములగుచున్నవి. ఈ విషయమును బ్రహ్మవిదులగు జ్ఞానులు పంచాగ్నివిద్యోపాసకులగు కర్మకాండపరులుగూడ తెలియజేయుచున్నారు.

భా॥ వి॥ జీవుడు పూర్వకృత స్వవాసనానురూపముగ సుకృతదుష్కృతముల నాచరించుచున్నాడు. తదనురూపము అనివార్యముగ ఫలానుభవముజేయుట కొరకు జన్మము నెత్తుచున్నాడు. పరమాత్మయందుండి 'ఇదం' అని యనుభవగోచరింపబడు పదార్థములన్నియు నాత్మకంటె భిన్నములయినను నవియే యాత్మయని భ్రమపడి జీవుడు వానియందు తాదాత్మ్యభావము నొందుచున్నాడు. అనాత్మవస్తువులయం దాత్మభావమును బొందుటయే జీవత్వ లక్షణము. జీవత్వమంతయు నజ్ఞానవిలసితము. బాహ్యప్రపంచము అంతరంగములగు నన్నమయాదిపంచకోశములుగూడ నాత్మలు గావని సత్యమగుజ్ఞానముతో వానిని త్రోసిపుచ్చి బుద్ధిగుహయందు స్వయంప్రకాశమై వెలుగుచున్నదియే పరమాత్మయని గ్రహింపగలవా డాత్మదర్శి యగుచున్నాడు. (ఆత్మదర్శన

ఆత్మద్వైవిధ్యము సహావస్థానము.

నముచే నజ్ఞానకల్పితమగు జీవత్వము పోయి స్వస్వరూపము భాసించును. ఓ దేవర్షీ! అజ్ఞానకల్పితమగు జీవభావముచే కర్మఫలమును, జ్ఞానముచే స్వస్వరూపానందస్థితిని ననుభవించు చున్నారు. సహజమగు స్వస్వరూపము దాగియుండజ్ఞానముచే నారోపితమగు జీవత్వముగూడ నొక్కమారుగ ననుభవించు చున్నవి. స్వస్వరూపము జీవత్వభావముచే గప్పబడియుండు టచే నాస్వరూపానుభవము మాత్రము గలుగుటలేదు. జీవుని స్వస్వరూపమునేని మఱచిపెట్టలేదు. మన్యంత పాత్రను ధరించిన నటుని స్వస్వరూపము మఱచిపోదు. నటుడావతంసు డొకప్పుడు పాత్రతాదాత్మ్యమును బొంది స్వస్వరూపమును మఱువవచ్చును. వేషమును దొలగించి యథార్థస్థితిని బొందినప్పుడు తనపాత్రతాదాత్మ్యమును స్మరించుచు సిగ్గు పడును. దృష్టాంతార్థముగ నొకచోట గలిసియున్న జీవత్వ స్వస్వరూపములను తెలియజేయుటకొఱకు ఆత్మలు రెండు న్నట్లుగా నిర్దేశింపబడినది. కాని నిజముగా నాత్మలు రెండు లేవు. అవస్థలు మాత్రము రెండు గలవు. నిర్వికారము సహ జము నగు స్వస్వరూప మొకటి. దాగియుండజ్ఞానముచే నారోపితమగు జీవత్వస్థితి మఱియొకటి. 'ఆరోపితమగు జీవుడు, ఆరోపణమున కాధారమగు నాత్మయు వేఱుగానియొక్క—

ఆరూపాత్మోప నాశము.

స్వస్వరూపారోపితరూపములవలె నన పాఠములు. ఒకదానితెచ్చినప్పుడు రెండవది స్ఫురించుచు న్నది.' ప్రాక్ప్రతమంత్రమునందలి కర్మఫలాను భవిత యనుపదముచే జీవుడు తనజ్ఞానారోపణకర్తృత్వభావ

మగు స్వస్వరూపముకంటె వేఱుగ తోచుచున్నవి. అధిష్ఠానము
నసంసారియగు పరమాత్మయు, అవివేకులకు సంసారియగు జీవు
డును ఎండనీడలవలె విలక్షణులగుచున్నారు. సూర్యా
తపము స్వభావముచేత ప్రకాశస్వరూపము. మఱియొకవస్తువు ప్ర
దాని ప్రసారమునకు అడ్డుపడు వస్తుస్వరూపానుసారముగ
ఛాయ యేర్పడుచున్నది. సూర్యాతపమునకును ఛాయకు
నెట్టియు సంబంధము లేదు. మధ్యనున్న వస్తువుచే ఛాయ
కల్పితమగుచున్నది. ఛాయ కేవల మసత్స్వరూపము.
సూర్యకాంతి మధ్యనున్న వస్తువుచేతగాని దానిచే గల్పిత
మగు ఛాయచేతగాని యసంస్పృష్టమై సూర్యమునుండి యా
రించిన సాక్షిమాత్రముగ నుండును. ఛాయలేక సూర్యా
తపముండవచ్చునుగాని సూర్యాతపములేని ఛాయ సంభవముగాదు.
అటులనే బుద్ధియందు ప్రతిఫలించిన యాత్మప్రతిబింబము
బుద్ధిధర్మములనుబొంది వానితో నైక్యము నొందుచున్నది.
ఆభాసమాత్రమగు నీయుపాధిగతచైతన్యమే జీవశబ్దవాచ్య
మగుచున్నది. ఇదియే కర్మఫలానుభవకర్త. ఆత్మ
ప్రకాశమునందది లేనిచో జీవత్వము సంభవముగాదు. జీవుని
యొక్క బుద్ధ్యుపాధినిమిత్తములగు ధర్మములు వివేకము
లయమగునప్పుడు జీవత్వము పోయి స్వస్వరూపము మిగులు
చున్నది. పరాకాశమున బాహ్యధర్మములచే నసంస్పృష్ట
మయి స్వస్వరూపమున నాత్మ ప్రకాశించుచున్నది. అదియే
బాహ్యోపాధిధర్మసంస్పృష్ట మయినప్పుడు జీవరూపమున
భాసించుచున్నది. జీవుడు ఛాయవలె నసత్యము. ఆత్మసూర్యా

తపనమునట్టి బ్రహ్మోపాంతము. ఇదియే మంత్రమున జెప్పఁ
బడిన పూర్వోత్తరభాగములందుగల వైలక్షణ్యము. ఇదియే
భావాభావోపమానదృష్టాంతము. అద్వైతమునకు పరమా
త్మను అవస్థాత్రయోపపన్నముగా తత్త్వమును సంయోజనము చేసి
కొనుటకు ఉదాహరించబడినది. బుద్ధి తాదాత్మ్య భావము
నొందుటచే జీవుడును, బుద్ధియు ననుభోక్తృమానమునకు లో
నాత్మయు బుద్ధిప్రవిష్టులని చెప్పఁబడినారు. 1

అ॥ కర్మనిష్ఠులగు బ్రహ్మవిదులకు నాశ్రయములగు
పరాపరబ్రహ్మములు రెండును వేద్యములే యనుచున్న
దని చెప్పుచున్నారు.

మూ॥ యః సేతురీజానానామక్షరం బ్రహ్మ యత్పరమ్
అభయం తితీర్షతాం పారం నాచికేతగ్ం శకేమహి ॥ 2

టీ॥ కర్మనిరతులగు యజమానులకు సుఖసంతరణో
పాయము సేతువువలెనున్న నచికేతాగ్నిని తెలిసికొనుటకును
ఉపాసించుటకును మేము శక్తిమంతులమగుచున్నాము. అట్లే
గనే నిర్భయముగా సంసారసాగరమును దాటుటకు కోరిన
బ్రహ్మవేత్తల కాశ్రయము అక్షరమునగు పరబ్రహ్మమును
తెలిసికొనుటకుగూడ మేము సమర్థులము.

తా॥ వి॥ కేవలమీమంత్రమున పరాపరబ్రహ్మములు
తెలిసికొనగల యధికారులతోగూడ తద్జ్ఞానఫలము సాధ్య
ముగ నుదాహరించబడెను. అక్షరమే

పరాపరబ్రహ్మ ములు వేద్యములు

ముందట సృష్టిని చేయబడుచున్నది. కర్మ
నిరతులగువారు సగుణబ్రహ్మము నాశ్ర

యుంచి యుత్కృష్టమగు ప్రాప్తిచే దుఃఖమును దాటుదురు. సంసారసాగరమును దాటదలచినవా రక్షయమైన బ్రహ్మమును నగు నిర్గుణబ్రహ్మము నాశ్రయించి కృతకృత్యులు కాగలరు. సగుణనిర్గుణములను సుఖప్రదముగను నిరోధించిచే సత్త్వాది వృత్తులను గనుక నది యనిత్యము. దానిచే సంసారనాశనము గాదు. సంసారనాశనమునకు బ్రహ్మజ్ఞానమొక్కటియే మార్గము. ఇట్లు పరాపరబ్రహ్మ లధికారానుసారముగ సంసేవ్యము లగుచున్నవి. 2

అ॥ ఆత్మకు శరీరము సంభవించుచున్న విధానము హృదయంగమమగు రూపకాలంకారముచే వర్ణింపబడు చున్నది.

మూ॥ ఆత్మానం రథినం విద్ధి శరీరం రథమేవ తు
బుద్ధిం తు సారథిం విద్ధి మనః ప్రగ్రహమేవ చ ॥ 3
ఇన్ద్రియాణి హయానాహుర్విషయాంస్తేషు గోచరాన్ ఆత్మే
న్ద్రియ మనోయుక్తం భోక్తేత్యాహుర్మనీషిణః ॥ 4

టీ॥ శరీరము రథము; ఆత్మ రథము నధిష్ఠించువాడు; బుద్ధి సారథి; మనస్సు పగ్గము; చక్షురాదీన్ద్రియములు గుఱ్ఱములు; వానికి విషయములగు రూపాదులు గమనమార్గములు; శరీరేన్ద్రియమనస్సులతో గూడుకొనియున్న యాత్మ భోక్త యనియు వివేకులగు పెద్దలు చెప్పుదురు.

తా॥ వి॥ అవిద్యకమగు సంసారమును విద్యాఫలమగు స్వస్వరూపమును గూడ జీవుడే యనుభవించుచున్నాడు.

శరీరమునందలి యుపాధిరూపమగు యుభయవిధఫలానుభవము నకు సాధనమగుచున్నది. కనుక శరీరము రథమనియు దాని నుపాధినాశ్రయించి ప్రవర్తించుచున్న జీవుడు రథికుడనియు విచారింప

విద్యావిద్యాఫల ములకీప్పుక శ్లో. 3-

వలెనని. ఆ ప్రకరణముయొక్క రూపాన్తర ముగు మనస్సు ఇంద్రియములద్వారా ప్రత్యక్షవిషయములగు రూపాదులను గ్రహించి తనవలె ప్రకరణముయొక్క రూపాన్తరమగు బుద్ధికి సమ ర్పించును. అప్పుడు బుద్ధి యాత్మానాత్మనిర్ధారణము చేయును. తదనన్తరముగ మనుజుడు ప్రవర్తించుచున్నాడు. జీవుడీ ప్రవృత్తిఫలము ననుభవించుచున్నాడు. బుద్ధీన్ద్రియమన స్సంఘాతరూపమగు శరీరమును నుపాధిగలదగుటచే నాత్మకు జీవ రూపమున కర్మఫలానుభవము సిద్ధమగుచున్నది. ఉపాధిసం బంధము లేని యాత్మ కేవలముగ భోక్తృత్వమాపాదింప శక్య ముగాదు. ఆత్మ కేవలచేతనస్వరూపము నిర్ధర్మకము. బుద్ధి జడము ధర్మవము చేయును. ఆత్మచైతన్యమును బుద్ధియందా రోపించి బుద్ధిచే యాత్మయనియు బుద్ధిధర్మముల నాత్మయం దారోపించి యాత్మ భోక్తృకర్తృత్వాదిధర్మవిశిష్టమనియు భావింపబడుచున్నది. ఆత్మయొక్కయు నుపాధియొక్కయు ధర్మముల యన్యోన్యాధ్యాసముచే నాత్మకు జీవత్వము సంప్రాప్తమగుచున్నది. దేహేన్ద్రియసంఘాతఫలము జీవునిచే ననుభవింపబడు భోక్తృకర్తృత్వరూపమగు సంసారము. శరీరరథమును రూపాదివిషయగ్రసిత యుపమార్గమున నడిపించుటచే నిన్ద్రియములు యశ్వములగును గమ్యమగుచిరమయుమార్గమును

నిర్ణయించుటచే బుద్ధిసారథిగను బుద్ధీంద్రియసంఘాతకర్తృత్వము మనస్సు పగ్గముగను నగరముగ నిర్దేశింపబడినది. ౪

అ॥ ఇంద్రియములను వశపరచుకొన్నవాఁడు ఉత్కృష్ట మగుపదమును బొందుననియు ఇంద్రియములకు వశుఁడైన వాని కదిసాధ్యముగాదనియు కన్నయున్నతిలేశము చెప్పుచు న్నాఁడు.

మం॥ యస్త్వవిజ్ఞానవాన్ భవత్యయుక్తేన మనసా సదా తస్యేన్ద్రియాణ్యవశ్యాని దుష్టాశ్వా ఇవ సారథేః. ౫. యస్తు విజ్ఞానవాన్ భవతి యుక్తేన మనసా సదా తస్యేన్ద్రియాణి వశ్యాని సదశ్వా ఇవ సారథేః ౬. యస్త్వవిజ్ఞానవాన్ భవత్యమనస్కః సదాశుచిః న స తత్పదమాప్నోతి సంసారం చాధిగచ్ఛతి ౭. యస్తు విజ్ఞానవాన్ భవతి సమనస్కః సదా శుచిః స తు తత్పదమాప్నోతి యస్మాద్భూయో న జాయతే॥ ౮

టీ॥ ప్రవృత్తినివృత్తిమార్గములదెలియఁజాలనందున బుద్ధియను సారథి నిపుణుఁడు గాకపోయినచో సమాహితచిత్తమున్ను లభ్యముగాదు. అటువంటి యింద్రియములు దుష్టాశ్వములవలె నవశములగును.

బుద్ధిసారథి నిపుణుఁడయినచో సమాహితచిత్తము లభ్యమగును. అట్టివాని యింద్రియములు సదశ్వములవలె వశములగుచుండును.

సమాహితచిత్తుఁడు గానివాఁడపవిత్రుఁడు నశుచియై యుత్కృష్టపదమును బొందలేఁడు. పైఁగా మఱల జన్మమరణ లక్షణమగు సంసారమును బొందును.

సమాహితచిత్తుడగువాడు శుచియును సంసారమార్గమునుదాటి బ్రహ్మపదమును బొందును. అపవిత్రుండై పవిత్రుడుకానివాడు సంసారమున జన్మించును.

తా॥ ఏ బుద్ధి సుశిక్షితము కానిదియోయేల ఇంద్రియములను కామ్యోపభోగవిషయములందు ప్రవృత్తిమార్గమున నడిపించును. ఈ ప్రవృత్తిమార్గము ధర్మచేతమయిన స్వర్గాదిసాధనమగును. అధర్మచేతమయిన నరకాదిదుఃఖకారణమగును. బుద్ధి సుశిక్షితమయినచో ఇంద్రియములను భోగ్యజాలమునుండి కామనలనుండియు మరల్చి నివృత్తిమార్గమున వానిని నడిపించును. బ్రహ్మపదము నివృత్తిమార్గఫలము. అపనమును చేసినవానికి ఈ శేషసంసారనాశనము, కైవల్యశ్రీమాహాత్మ్యము సంప్రాప్తమగును. 6–8

బుద్ధియే ప్రవృత్తి నివృత్తులకారణము.

అ॥ ఇట్టి ఉత్కృష్టమగు పదవి యేదియో నిరూపించుచున్నారు.

మూ॥ విజ్ఞానసారథిర్యస్తు మనఃప్రగ్రహవాన్నరః। సోఽధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదమ్ ॥ 9

టీ॥ సుశిక్షితమగు బుద్ధియు నిగ్రహితమగు మనస్సును గలవాడు సంసారసాగరముదాటి ఉత్కృష్టమగు వాసుదేవపదము నొందును. అనగా సర్వవ్యాపకశీలుడగు బ్రహ్మ

అ॥ సూక్ష్మతమమగు బుద్ధిచే ఇన్ద్రియములు నివృత్తి మార్గమున తీసికొనబడునని చెప్పబడినది. ఈ నివృత్తి మార్గక్రమము వివరింపబడుచున్నది.

మూ॥ ఇన్ద్రియేభ్యః పరా హ్యర్థా అర్థేభ్యశ్చ పరం మనః
మనసస్తు పరా బుద్ధిర్బుద్ధేరాత్మా మహాన్ పరః ॥ [ ]
మహతః పరమవ్యక్తమవ్యక్తాత్ పురుషః పరః పురుషాన్న
పరం కించిత్సా కాష్ఠా సా పరా గతిః ॥ [ ]

తా॥ ఇన్ద్రియములు, ఆకాశాదిపంచభూతములు, మనస్సు, బుద్ధి, హిరణ్యగర్భుడు— ఇవి పూర్వపూర్వముకంటె నుత్తరోత్తరము సూక్ష్మతరము మహత్తరమును. అట్లే పూర్వపూర్వముకంటె నుత్తరోత్తరము ప్రత్యగాత్మభూతము నగుచున్నది. అవ్యక్తస్వరూపమగు ప్రకృతి హిరణ్యగర్భుని కంటెను సూక్ష్మతరము మహత్తరము. పురుషుడు ప్రకృతి కంటెను సూక్ష్మతరము మహత్తరము. పురుషుడు ప్రత్యగాత్మభూతుడు. పురుషునికంటె సూక్ష్మతరము మహత్తరము నగునదియొక వస్తువేదియు లేదు. సూక్ష్మత్వమహత్త్వప్రత్యగాత్మత్వములకది పరమావధి.

వ్యా॥ 1॥ శరీరము పంచభూతాత్మకమగు వస్తువు వలన బుట్టినదగుటచే నదియు పంచభూతాత్మకమే యగుచున్నది. తద్గతములగు చక్షురాదీన్ద్రియములు నా పాంచభౌతికములే యగుచున్నవి. విషయములింద్రియములచే గ్రహింపబడుచుండుటచే నవి యింద్రియములకంటె సూక్ష్మతరములు,

ఇంద్రియములకంటె పర వ్యాపకము లగుటచే మహత్త
రములని చెప్ప బడుచున్నవి. ఇంద్రియములు విషయము
లను గ్రహించుటకేకదా గనుక నవి ఇంద్రియములకు
ప్రత్యగాత్మస్థానములగుచున్నవి. మనస్సు విషయములను
గ్రహించుటచే నది సూక్ష్మతరమైనదియు, సర్వవిషయవ్యాపి
యగుటచే మహత్తరమైనదియు విషయవిషయాకారాకారితమయి
వాని నభివ్యక్తము చేయుటచే వానికి
ప్రత్యగాత్మయైనదియు నగుచున్నది.
మనస్సు కేవలవిషయగ్రాహకముచే
చరితార్థత నొందుచున్నది. మానసిక

పరమాత్మ సూక్ష్మత్వ మహత్త్వ ప్రత్యగాత్మత్వ ములకు ఉపపాదన.

ములగు సంకల్పవికల్పములను బుద్ధినిశ్చయించి సర్వప్రవృత్తి
హేతువగుచున్నది. అందువలన బుద్ధి మనస్సుకంటె సూక్ష్మ
తరము మహత్తరము ప్రత్యగాత్మభూతముగాను నగుచున్నది.
సర్వప్రాణిబుద్ధులను హిరణ్యగర్భుఁ డాత్మభూతుఁడగుటచేసి
యతడు బుద్ధికంటె సూక్ష్మతరుడు మహత్తరుడు నగు
చున్నాడు. సూక్ష్మశరీరగాదిబుద్ధుల కన్నిటికి నతడు సమష్టి
స్వరూపుడు జ్ఞానక్రియాశక్త్యాత్మకుడు నగుటవలన వానికి
ప్రత్యగాత్మయగువాడు స్వశరీరము గలడు. ఇతడే సృష్టికం
టకుడు ప్రథమజీవి. హిరణ్యగర్భాత్మకు డంతయు ప్రకృతి
వలన గల్గుచున్నది. అది సర్వజగద్బీజభూతము. అవ్య
క్తాకాశాదినామరూపములై పడుచుండెను పరమాత్మ నధి
ష్ఠించియున్నది. వటవృక్షకోశ్యాదశక్తి వటబీజము
నందువలె పరమాత్మయందుఁ బ్రకృతిశక్తి సమాహితమగుచున్నది.

అవ్యక్తమునకు ప్రకృతికంటెను సూక్ష్మతరుడును మహత్తరము నయినవాడు పురుషుడు. ఇతడు సర్వకారణకారణుడగుట ప్రకృతికి గారణభూతుడును. నను స్వప్రకాశస్వరూపుడును ప్రత్యగాత్ముడును సర్వవ్యాపియు నగుచున్నాడు. ఇతనికంటెను సూక్ష్మతరముగను మహత్తరముగ. సూక్ష్మత్వమహత్వప్రత్యగాత్మత్వములకిదే పరమావధి. సర్వాంతర్యామిత్వ నిరతిశయ గతియు నగుచున్నాడు. అతనిని పొందినవానికి పునరావృత్తి యుండదు సూచింపబడెను. ఇంద్రియములు మొదలు ప్రకృతి పర్యంతము గల పూర్వపూర్వముల కుత్తరోత్తరముల సూక్ష్మత్వమహత్వప్రత్యగాత్మత్వము లాపేక్షికములు. ఇంద్రియములతో విషయములు వరిత్యగాత్మ యనిభావించుటచే నింద్రియములాత్మకావని తోచిపుచ్చుచున్నది. అయినను ప్రకృత్యంతములగువానియన్నిటిని ననాత్మబుద్ధితో త్రోసిపుచ్చి తుట్టతుదకు సర్వకారణము సర్వవ్యాపకము సర్వాత్మకము నగుపరమపురుషునియందు బుద్ధిని లగ్నము చేయుట ముఖ్యము. యోగము నీమంత్రమునందు సూచింపబడినది. ఉపనిషత్తు తైత్తిరీయబృహదారణ్యకాదులందు సవిస్తరముగ వివరింపబడినది. 11

ఆ పురుషుడు హృదయమునందున్నను యోగయుక్తులకే తప్ప కనుపడుటలేదు. సూక్ష్మబుద్ధులగువారికే గోచరమగునని చెప్పుచున్నాడు.

మం॥ ఏష సర్వేషు భూతేషు గూఢోత్మా న ప్రకాశతే
దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభిః ॥ 12

టీ॥ పరమపురుషుడు సమస్త ప్రాణుల బుద్ధిగుహాశయుడు నిగూఢముగ నుండుటచే తెలియబడుటలేదు. ఏకాగ్రమై సూక్ష్మమగు తన బుద్ధిగుహాశయముచే సూక్ష్మదర్శనశీలురగు పండితులచే సతతాలోకింపబడగలడు.

తా॥ ఏ పరమపురుషుడు సంసారులకంతకును పురుషార్థ ప్రతిపాదకమగు గమ్యస్థానమని నిర్దేశింపబడెనది, ఆ పర గమనశబ్దమునకు స్థలాంతరగమనము అర్థముగాదు. అందు బుద్ధిగుహాశయుండే యున్నటుల నిర్దేశింపబడుటచే గమనశబ్దమునకు జ్ఞాన మర్థము చెప్పవలెను. అనగ సత్త్వగుణము తెలిసికొనిన వారు బుద్ధిగుహాశయుండే యతనని సాక్షాత్కారము చేసికొన గలరని తాత్పర్యము. ఇచట సామాన్యము మాయావిమోహిత మగుటచే సర్వాంతర్యామిని పరమాత్మను నతనిని గుర్తింపలే కున్నది. మాయ అతిగంభీరము దురవగాహము

పండితులకు దాన మాత్ర గ్రాహ్యము

విచిత్రము. దానివలనమునేర్పడిన జనులు నీ వాక్యమును [illegible] శాస్త్రముచే బోధింపబడుచున్నను ఆ విషయమును గ్రహింపలేకున్నారు. ఎవరు చెప్పినప్పటికిని పరాత్పరభూతమగు దేహేంద్రియాదిసంఘాత మాత్రమని తలంచుచున్నారు. మాయామోహితులగు ప్రజలే దీనికి కారణము. మాయచే నావరింపబడిన సామాన్యబుద్ధికి సుగ్రాహ్యముగా నుండుటచే పరమాత్మబుద్ధిగుహాశయుడు నిగూఢముగ నున్నటుల వర్ణింపబడినాడు. సూక్ష్మబుద్ధులు ఏకాగ్రచిత్తులు సూక్ష్మ వస్తుస్వరూపనిష్ఠులు నగుచుండెడు లతని నవలోకింపగలరు.

విదితార్థపరమార్థమగు గంభీరము సంస్కృతబుద్ధిగమ్యము. చిత్తశుద్ధిచే నైర్మల్యమును బుద్ధియందుంచుట చిత్తైకాగ్ర్యము. సాధనములగు నిత్యానిత్యవస్తువివేక హిరణ్యగర్భాద్యుపాసనాదులు పారలౌకికములు ఆముష్మికములు సగుణసాక్షాత్కారములు ప్రత్యగాత్మతత్త్వముల గ్రహింపజేయు సర్వకారణకారణము సర్వవ్యాపి సర్వాంతర్యామియగు పరమాత్మ ప్రత్యగాత్మస్వరూపమని తెలియగల బుద్ధి సూక్ష్మబుద్ధి. సూక్ష్మగ్రాహకమగు బుద్ధి సూక్ష్మమును గ్రహింపగలవాడు పండితుడనబడుచున్నాడు. 12

అ॥ సూక్ష్మదర్శిత్వలాభసాధనమగు ఉపాయమును చెప్పుచున్నారు.

మం॥ యచ్ఛేద్వాఙ్మనసీ ప్రాజ్ఞస్తద్యచ్ఛేద్ జ్ఞాన ఆత్మని
జ్ఞానమాత్మని మహతి నియచ్ఛేత్తద్యచ్ఛేచ్ఛాన్త ఆత్మని ॥ 13

తా॥ ప్రాజ్ఞుడైనవాడు వాగాదీంద్రియములను మనస్సునందు ఉపసంహరింపవలెను. ఆమనస్సును ప్రకాశస్వరూపమగు బుద్ధియందు నియమింపవలెను. ఆబుద్ధిని ప్రథమజుడగు హిరణ్యగర్భునియందు నియమింపవలెను. ఆహిరణ్యగర్భబుద్ధిని సర్వవికారశూన్యమగు ముఖ్యాత్మయందు నిలుపవలెను.

భా। వి॥ ఇచట వాక్కనుటచే సర్వేంద్రియములు ఉపలక్షితములగుచున్నవి. ఆవిషయము సమగ్ర ప్రకృతివలన ఉపాదానింపబడిన వస్తువు అనాత్మస్వరూపములయి ఆత్మస్వరూపదర్శనమున ఉపాధిభూతములగుచున్నవని చెప్పబడినది. అవి యెట్లుపాధులగుచున్నవో యిచట వివరింపబడుచు

స్తది. వాగాదీంద్రియముల ననాత్మభావనముచే సంత్యజించి ప్రోసిపుచ్చి వానిని మనస్సునం దుపసంహరింపవలయును.

ఆత్మదర్శనము సర్వేంద్రియోపసంహారమునపేక్షించును

ఇట్టి మనస్సును బుద్ధియందును, బుద్ధిని హిరణ్యగర్భునియందును హిరణ్యగర్భుని యందలి బుద్ధిని నిర్విశేషస్వరూపమును అవిక్రియమును సర్వాన్తరమును సర్వబుద్ధిప్రత్యయసాక్షియు నగునాత్మయందు నుపసంహరింపవలయును. సమస్తప్రపంచమును పరమాత్మయందు ప్రవిలాపనము చేసి నిర్వికల్పసమాధియందు స్వస్వరూపమగు పరమాత్మయందే బుద్ధిని నిలుపవలెను. ఈవిధముగ వేదాన్తార్థమును విచారణచేతను నిదిధ్యాసనముచేతను జ్ఞానియగువా డాత్మదర్శనము చేయగలడని తాత్పర్యము. ఇంద్రియముల నన్నిటిని తనయందుపసంహరించుకొని యున్న ప్రకృతిచే స్వస్వరూపావస్థానము నొందుటయే నివృత్తిమార్గము. అదియే జ్ఞానహేతువగును. పంచకోశముల ననాత్మభావముచే నిరసించుమార్గము తైత్తిరీయభృగువల్లియందు నిరూపింపబడినది. ఆప్రకరణము నిచట జూడవలెను. 10-11 వ శ్లోకములలో నుదాహరింపబడిన నుపసంహారక్రమమంతయు నీమంత్రములో ప్రతిపాదింపబడకపోయినను నారెండు మంత్రముల నీమంత్రము వ్యాఖ్యానించునదిగుట వానిచే యిచట చెప్పబడిన యుపసంహారక్రమముగ భావింపవలెను. 13

అ॥ ఉక్తయుపాయము నవలంబించి యాత్మదర్శనము చేయుమని యజ్ఞానమునందు నిద్రించుచున్నవారిని శ్రుతిమాత మేల్కొలుపుచున్నది.

మూ॥ ఉత్తిష్ఠత జాగ్రత ప్రాప్య వరాన్నిబోధత క్షురస్య ధారా నిశితా దురత్యయా దుర్గంపథస్తత్కవయో వదంతి. ॥

టీ॥ అజ్ఞానమునందు నిద్రించుచున్న ఓ మానవులారా! మీరు లెండు; అజ్ఞాననిద్రనుండి మేల్కొండు, ని జాగరూకులు కండు; శ్రేష్ఠులగు గురువులనుపొంది తెలిసికొనుడు; మనుజులకు కత్తివాదరి దాటుట కష్టసాధ్యముగాదో అట్లనే యాత్మమార్గము దుస్సాధమని విద్వాంసులు చెప్పుచున్నారు.

తా॥ సర్వప్రపంచము మిథ్యాజ్ఞానవిజృంభితము, కర్తృక్రియాఫలబంధములు నామరూపకల్పితములు. ఆత్మస్వరూపమును తెలిసికొని దానియందు సర్వమును లయింపజేసినవారు స్వస్థమతి నిరాస్తమనస్కుడు కృతకృత్యుడును నగుచున్నాడు. ఎంతవారైన నిత్యనిద్రితులు రజ్జువునందలి సర్పభ్రమయు యథార్థస్వరూపజ్ఞానముచే తొలగిపోవునట్లు. అటువంటి ఆత్మతత్త్వసాక్షాత్కారము పొందుటకు సద్గురు యుండగా నాశ్రయించినవారికి సిద్ధమైనను కుదురుట యాత్మజ్ఞానాభిముఖులుగా చేయుచున్నది. అజ్ఞాననిద్ర సర్వానర్థబీజము. శ్రేష్ఠులగు నాచార్యు నాశ్రయించి యాతని యనుగ్రహముచే నేనే యాత్మనని తెలిసికొనవలెను. ఆత్మజ్ఞాన మతిసూక్ష్మబుద్ధి విషయము. అనాత్మభూతమగు సర్వప్రపంచము సంకల్పసృష్టమై కత్తివాదరివలె దాటరానిదగును. శరీరము లనిత్యములు గనుక నాత్మజ్ఞానసంపాదనమునకై

ఆత్మజ్ఞానమునకుగూర్చి త్వరగా ప్రయత్నించుము.

కాలమున్నను చేయుటకై మూఢులగు వారలకు హెచ్చరిక
చేయుచున్నది. 14

ఆ॥ దుర్గ్రాహ్యమైన హెచ్చరిక చేయబడిన యాత్మ
స్వరూపమును సాక్షాత్కారముగ తెలుపబడినది. ఆ యాత్మ
తత్త్వమువలన ప్రయోజనము చెప్పుచున్నది.

మం॥ అశబ్దమస్పర్శమరూపమవ్యయం తథాఽరసం
నిత్యమగన్ధవచ్చ యత్ అనాద్యనన్తం మహతః పరం ధ్రువం
నిచాయ్య తన్మృత్యుముఖాత్ ప్రముచ్యతే ॥ 15

టీ॥ ఆత్మ శబ్దరహితము, స్పర్శరహితము, రూపరహితము, నాశరహితము, రసరహితము, గంధరహితము, నిత్యము, అనాది, అనంతము, బుద్ధికంటె శ్రేష్ఠము, అట్టి యాత్మతత్త్వమును శాస్త్రాచార్యోపదేశమువలన నెరిగినవాడవిద్యాకామకర్మఫలమగు మృత్యుముఖమునుండి ముక్తుడగును.

తా॥ 15. పృథివియందు గంధరసరూపస్పర్శశబ్దములను నైదుగుణములుండుటచే నతిస్థూలమైనదగుచు చక్షురాదిపంచేంద్రియములకు విషయమగుచున్నది. జలమునందు రసాదిచతుర్గుణములుండుటచే నది శ్రోత్రత్వక్చక్షుర్జిహ్వేంద్రియములకు విషయమగుచున్నది. అందుచే పృథివికంటె జలము సూక్ష్మతరమగుచున్నది. అటులనే తేజోవాయ్వాకాశములు పైగుణములలో క్రమముగా మూడు రెండు ఒకటి గుణములను మాత్రమే కలవగుటచే మూడు రెండు ఒక యింద్రియములకు మాత్రము విషయములగుచున్నవి. ఒక దానికంటె నొకటి

తక్కువ గుణములు గలదగుటచే నాకాశమునకంటె మరియెక్కువ సూక్ష్మతరమగుచున్నది. గుణములున్నచో సూక్ష్మత్వము యొక్క తరతమభావ మేర్పడుచున్నది. సర్వగుణరహితమగు పదార్థమునకున్న యట్టి సూక్ష్మత్వమునొక్క దాని

ఆత్మస్వరూపము.

మహత్త్వము చెప్పశక్యముకాదు. కనుక నాశ రహితము నిర్వికారము సూక్ష్మతమమగు చున్నది. అందుచేతనే నిరతిశయమాహాత్మ్యము గానేరదు. శబ్దాదిగుణములుగల పదార్థములు పరిణామమునకు లోనగుచుండు టచే నవి యనిత్యములు. ఆత్మ గుణరహితమగుటచే వికారము లేనిది. పృథివ్యాదులు కార్యములగుటచే నాది గలవు. కారణమునందవి లయమునొందును. ఆత్మ సర్వ కారణములకు నది యాదిభూతమగుచున్నది. దానికి కారణము లేకుండుటచే నది కార్యము గానేరదు. కార్యము కాకుండుటచే దానికి నాశము లేదు. దానికొక కారణ ముండెనేని నశించుటగూడ సంభవించును. అది యనంతము నిత్యవిజ్ఞానస్వరూపమగుటచే బుద్ధికందదు. విలక్షణము. సర్వభూతముల యాత్మస్వరూపమగుటచే నదియు సర్వ సాక్షియగుచున్నది. నిత్యమగుటచే ధ్రువమగుచున్నది. ఈ విధముగ బ్రహ్మస్వరూపమును తెలిసికొనినవాడు అవిద్యా కామకర్మలక్షణమగు మృత్యుముఖమునుండి తప్పించు కొనును. 15

ఇక నాచికేతోపాఖ్యానఫలశ్రుతికథనముతో మూడవ వల్లి యుపసంహరింపబడుచున్నది.

మూ॥ నాచికేతముపాఖ్యానం మృత్యుప్రోక్తం సనాత
నమ్ ఉక్త్వా శ్రుత్వా చ మేధావీ బ్రహ్మలోకే మహీయతే॥ 16
య ఇమం పరమం గుహ్యం శ్రావయేత్ బ్రహ్మసంసది ప్రయతః
శ్రాద్ధకాలే వా తదానన్త్యాయ కల్పతే తదానన్త్యాయ కల్పత
ఇతి॥ 17

తా॥ యమునిచే నుపదేశింపబడినట్టియు నచికేతునిచే గ్రహింపబడినట్టియు వైదికమగుటచే చిరంతనమైనట్టియు నీయుపాఖ్యానమును బ్రాహ్మణులకుపదేశించియు నాచార్యుని వలన శ్రవణము చేసియు బుద్ధిమంతుడు బ్రహ్మలోకమునందాత్మభూతుడై యుపాస్యుడగుచున్నాడు. శ్రేష్ఠమైనట్టియు గోప్యమైనట్టియు నీయుపాఖ్యానము నెవడు "శుచియై బ్రాహ్మణసభయందును, శ్రాద్ధకాలమునందును బ్రాహ్మణులకు వినిపించునో" యట్టివాని కానన్త్యమను ఫలప్రదమగును. ద్విరుక్తము. 16-17

ప్రథమాధ్యాయము - తృతీయవల్లి
సమాప్తము.

ద్వితీయాధ్యాయము - ప్రథమవల్లి

అ॥ ఆత్మ బుద్ధిగుహయందున్నను అవిద్యావరణముచే నావృతమై బుద్ధికగోచరముగానున్నదని 1-3-12 మంత్రమున నుపదేశింపబడినది. ఇందుకు కేవలావిద్యావరణమేగాక యింకొకటి కలదు. ఇంద్రియప్రతిబంధకముకూడ కారణముగానున్నదని బోధించుట కీవల్లి యారంభింపబడుచున్నది. ప్రతిబంధజ్ఞానము వలన ప్రతీకారజ్ఞానము కలుగును.

మూ॥ పరాచః కామాననుయన్తి బాలాస్తే మృత్యోర్యన్తి
వితతస్య పాశమ్। అథ ధీరా అమృతత్వం విదిత్వా ధ్రువమధ్రు
వేష్విహ న ప్రార్థయన్తే॥ 2

తా॥ అల్పప్రజ్ఞకలవారు దృష్టాదృష్టములగు భోగాసక్తులై
పరికల్పబడిన మృత్యుదర్శనము కలవారయి బాహ్యములగు
కామ్యవిషయముల ననుసరించెదరు. మృత్యుకృత్యపాశములవలని
యాతనపరంపరలను జన్మమరణజరారోగాద్యనేకానర్థవ్రాతమును
పొందెదరు. ధీమంతులగువారు ప్రత్యగాత్మస్వరూపావస్థానస్వరూ
పమగు నమృతత్వము నిశ్చితముగా తెలిసికొని యనర్థప్రాప్తి
మగు సంసారమును కోరరు. ప్రతినివృత్తిమార్గములనుండి
మార్గములకు పోరు ధీరులు.

అ॥ ఆత్మవిజ్ఞానము సర్వానర్థపరిహారసాధనమని మూడు
మహామంత్రములచే తెలుపబడుచున్నవి.

మూ॥ యేన రూపం రసం గన్ధం శబ్దాన్ స్పర్శాంశ్చ మైథునాన్।
ఏతేనైవ విజానాతి కిమత్ర పరిశిష్యతే॥ ఏతద్వై తత్॥ 3
స్వప్నాన్తం జాగరితాన్తం చోభౌ యేనానుపశ్యతి। మహాన్తం
విభుమాత్మానం మత్వా ధీరో న శోచతి. 4. య ఇమం
మధ్వదం వేద ఆత్మానం జీవమన్తికాత్। ఈశానం భూతభవ్యస్య
న తతో విజుగుప్సతే॥ ఏతద్వై తత్॥ 5

తా॥ దేహాదివ్యతిరిక్తము విజ్ఞానస్వభావము నగు నీ
యాత్మయొక్క సాధనముచేతనే ప్రాణిమాత్రము రూప
మును గంధమును రసమును శబ్దమును స్పర్శమును దాంపత్య
సౌఖ్యములను సంపూర్ణముగ తెలిసికొనుచున్నది. ఆత్మసాధ

నము నే 'తెలియుటకని' విషయము మీరుగూడ లేదు. ఇదియే నచికేత
నుడు తెలిసికొనఁగోరిన యాత్మ. 3

స్వప్నాంతమును జాగరితాంతమును ఏ యా
త్మయొక్క జ్ఞానసాధనముచేత లోకము తెలిసికొనుచున్నదో
అట్టియాత్మ మహాత్మునిగను సర్వవ్యాపకునిగను జ్ఞానియగువాఁడు
భావించి దుఃఖింపఁడు. 4

కర్మఫలము ననుభవించువాఁడును కాలత్రయనియామకు
డును అత్యన్తసమీపవర్తియు నగునాత్మ నెవఁడు ప్రత్యక్షముగాఁదెలి
యునో తెలిసికొనునో యట్టివాఁడు ఈశ్వరునికంటె నానాత్వ
మనుజ్ఞానము గల్గియుండుటవలన తనను దాను రక్షించుకొన
నేరఁడు. ఇదియే నచికేతనుడు తెలిసికొనఁగోరిన యాత్మ. 5

భా॥ ఏ జ్ఞానియగువాఁడు తెలిసికొనఁగోరఁదగిన యాత్మ
నష్టుక్త వేదసుడు దేహమునకు భిన్నుఁడనుచున్నది. సర్వేన్ద్రియ
ములు వ్యాపారవంతములుగనున్న జాగ్ర
దవస్థయందును మనస్సుదక్క నితరేంద్రి
యములన్నియు ఉపరమావస్థ చెందిన
స్వప్నావస్థయందును మనుజుడు శబ్దాదిబాహ్యవిషయములను
తెలిసికొనుచున్నాడు. సర్వేన్ద్రియములు మనస్సు సూక్ష్మస్వర
ూపమును పొందిన సుషుప్త్యవస్థయందును గాఢనిద్రాసుఖ
మును సర్వజీవులు జ్ఞానము ననుభవించుచున్నారు. సుఖ
ముగా నిద్రించితిని, నాకేమియు తెలియలేదని నిద్రలేచి
చెప్పుచున్నాడు. ఇట్టియనుభవము మనఇంద్రియములకుఁగల

ఆత్మ సర్వవ్యవహార
సాధనము

భిన్నముగు చేతనస్తుతిసహితమున గలుగుచున్నది. అచేతన ముగు ప్రకృత్యాదిదేహసంఘాతమునకు జ్ఞాతృత్వస్వాతన్త్ర్యము లేదు. దేహాదులకే యట్టిసామర్థ్యమున్నచో రూపము మఱి యొకరూపమును శబ్దము మఱియొకశబ్దమును గ్రహింపవలసి యుండును. అట్లు జరుగుటలేదు. కనుక సర్వమానసికవృత్తి పరిశోధకముగు సాక్షిచైతన్య దేహాదివ్యతిరిక్తమగుచు మఱి యొకటి యుండితీరవలయును. కాని యజ్ఞానముచేత జనసా మాన్యము మానసికవృత్తులను వానినధిష్ఠించియున్న ఆత్మ చైతన్యము భిన్నముగ నెంచుటచేత మనస్సుచేతనే జ్ఞానము కలుగు చున్నదని భ్రమించుచున్నారు. మనోవృత్తులను ప్రకాశింప జేయుటచే సాక్షిచైతన్య జ్ఞానసాధనముగుచున్నది. ఈయాత్మ చైతన్యమే అంతఃకరణోపాధిచే జ్ఞానకర్త యగుచున్నది. ఆత్మ క్రియావిహీనము గనుక నిజముగా దానికి కర్తృత్వమును చెప్పవీలులేదు. అంతఃకరణోపాధివశముచే కర్తాదిగ కర్తృత్వ మాపాదింపబడుచున్నది. జ్ఞానసాధనములగు మానసికవృ త్తులుగూడ సాక్షిచైతన్యచేతనే సద్దీపితములగుటచే నుపాధి కృతముగు జ్ఞానసాధనత్వముగూడ సాక్షికారోపింపబడుచు న్నది. బుద్ధ్యుపాధివశమున నాత్మకు జ్ఞానకర్తృత్వభోక్తృత్వములు ప్రాప్తించుచున్నవి. ఆత్మచైతన్య సర్వావభాసకము. దానిచే తెలియబడనిదేదియును లేదు. ఆత్మ సర్వజ్ఞము; సర్వావభా సకము; సర్వాధ్యక్షభూతము; సర్వద్రష్టృభూతము; ఇట్టియాత్మనే నచికేతసుడు యమునివలన తెలిసికొనగోరెను. అట్టి ధర్మాత్మయే తత్పదమని తెలిసికొనదలచినాడు. సర్వదుఃఖ నివారణ

పగును. అతఁడును నైర్భయమును పొందును. ధాతువులచే సంపత్తులును పరతను సాధనసంపదము లేదు. ఇందువలనే వాక్యమ్ము సర్వజ్ఞ భావమునకు సంపత్తులనుఁ అవసరము కలుగును. ఇట్టి పరిశుద్ధాత్మ సర్వవ్యాపకము యథార్థమునని చెప్పుటచే పరిశుద్ధపరమాత్మల కథనము చెప్పుచున్నది. 3-5

అ॥ పరిశుద్ధాత్మయే సర్వాత్మయని దీనివలెను మంత్రములతో సిద్ధము చేయబడుచున్నది.

మూ॥ యః పూర్వం తపసో జాతమద్భ్యః పూర్వమజాయత। గుహాం ప్రవిశ్య తిష్ఠన్తం యో భూతేభిర్వ్యపశ్యత॥
ఏతద్వైతత్॥ 6
యా ప్రాణేన సంభవత్యదితిర్దేవతామయీ। గుహాం ప్రవిశ్య తిష్ఠన్తీం యా భూతేభిర్వ్యజాయత॥ ఏతద్వైతత్॥ 7

టీ॥ ఏ ముముక్షువు జలములు మొదలగు పంచీకృత పంచభూతములకంటె పూర్వమే జ్ఞానాత్మకమగు బ్రహ్మము వలన జన్మించెనో, ఏకరూపమైయుండినతరువాత సర్వలోకములందు భూతములతోఁగూడ హృదయాకాశమును ప్రవేశించెనో ఆ హిరణ్యగర్భుడే నచికేతునకు తెలియఁదగినట్టి బ్రహ్మము. 6

సర్వకర్మఫలానుభవిత యగుటచే నదితియని పిలువ బడుచు హిరణ్యగర్భరూపమున భూతములతోఁగూడ పర బ్రహ్మమునుండి యావిర్భవించి బుద్ధిగుహాయందు ప్రవేశించినట్టి చిచ్ఛక్తి గలదో అదే నచికేతునకు తెలియఁదగినట్టి బ్రహ్మము. 7

తా॥ 7॥ మహాభూతసృష్టికంటె ముందే పుట్టినట్టి హిరణ్యగర్భుడు ప్రథముడగును. ఇతడు సర్వప్రాణులయొక్క సమష్టిస్వరూపుడు. ఇతడే వివిధదేహములయందు ప్రవేశించి జీవుడను పేర వ్యవహరింపబడుచున్నాడు.

సర్వభూతములయొక్క సర్వాత్మత్వము.

జీవుడనగ వ్యష్టిరూపము. ఈ మంత్రములయందు సర్వసృష్టికారణమగు పరబ్రహ్మమునకును, సమస్తప్రాణులసమష్టిరూపుడగు హిరణ్యగర్భునకును, కర్మఫలభోక్తయు వ్యష్టిరూపుడునగు జీవునకు, గుహానిహితుడగు ప్రత్యగాత్మకును ఐక్యము చెప్పబడుచున్నది. ఒకే పరమాత్మయే ఉపాధిభేదముచే నింద్రియము సంబంధము నరుడు పశుపక్ష్యాదులుగ భిన్నవ్యవహారము బొందుచు ఈ ఉపాధి సహాయముగ కర్మఫలానుభవము సంపాదించుచున్నది. ఉపాధివశముచే జీవులనేకులుగా గాన్పించుచున్నారు. అసలు విధముగా చూచినచో, ప్రత్యగాత్మకంటె వేఱుగాదు. 6-7

అ॥ హిరణ్యగర్భునియొక్క సర్వాత్మత్వము సోదాహరణముగ వివరింపబడుచున్నది.

మూ॥ అరణ్యోర్నిహితో జాతవేదా గర్భ ఇవ సుభృతో గర్భిణీభిః। దివే దివ ఈడ్యో జాగృవద్భిర్హవిష్మద్భిర్మనుష్యేభిరగ్నిః॥ ఏతద్వై తత్ 8. యతశ్చోదేతి సూర్యోఽస్తం యత్ర చ గచ్ఛతి। తం దేవాః సర్వే అర్పితాస్తదు నాత్యేతి కశ్చన। ఏతద్వై తత్ 9. యదేవేహ తదముత్ర యదముత్ర తదన్విహ। మృత్యోః స మృత్యుమాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి॥ 10

టీ॥ తనువీతిశాఖాధరముచే గర్భిణీస్త్రీలచే రక్షింపబడు గర్భమువలె ఉత్తరాధరారణులయందు దాగియున్న యజ్ఞాధిష్ఠితమగు వహ్ని సర్వహవిర్భోక్తృవులచే ఋత్విక్కులు జాగరూకులుగూడ నప్రమత్తులయి వ్యక్తిగా గానిం చున్నారు. స్తోత్రము చేయుచున్నారు. అగ్నిహోత్రులు ధ్యానభావనములచే హృదయాకాశమందున్న యగ్నిని నిత్యము యుపాసించుచున్నారు. హిరణ్యగర్భు డీతడగ్నిస్వరూపుడై యగుచున్నాడు. ఈ యగ్ని యా బ్రహ్మమే 8

ప్రాణాత్మకుడగు నీ హిరణ్యగర్భునివలనను సూర్యునికి ఉదయాస్తమయములు గలుగుచున్నవో రథచక్రమునం దాకులవలె సర్వదేవతలందరు వానియందుగూడ నెవ్వాని యందు సంధానము చేయబడుచున్నారో యట్టి హిరణ్యగర్భుడు సర్వాత్మకుడగు బ్రహ్మమే యగుచున్నాడు. పర బ్రహ్మమునకు మించి యెవడును తదన్యుడు గాలేడు. ఇట్టి పర బ్రహ్మమునే నచికేతసుడు తెలిసికొన గోరెను. 9

ఈలోకమున నేదిగలదో అదియే పరమున గలదు. పరమున నేదిగలదో అదియే ఈలోకమునకూడ గలదు. ఎవ్వడిచట నానాత్వమును జూచుచున్నాడో యతడు మరణ పరంపరను పొందును. 10

తా॥ వి॥ సమష్టిస్వరూపుడగు హిరణ్యగర్భుని సర్వాత్మత్వము అగ్నిదృష్టాంతముచే వివరింపబడుచున్నది. మోక్షసాధనమగు పరబ్రహ్మము సర్వాత్మభావమని చెప్పు

వలెనే వివిధశరీరోపాధులననుసరించి వివిధములుగా బ్రకాశింపబడినాడు. ఆ దేవుడనే, నగ్ని వాయునాదిరూపా ములుగను మనుష్యులుగను నగ్ని దేవతలు

నానాత్వభావము నశ్వత్వభావము

వరుణుడని తెలియగ నితర దేవతలుగాను బ్రహ్మ స్వరూపులై యున్నారు. ఏకంబగు బ్రహ్మవస్తువలయినను ఉపాధిభేదముచే విభిన్నులుగ గోచరించు చున్నారు. అజ్ఞానముచే నేను వేరు బ్రహ్మము వేరని భావించుటన నానాత్వమును చూచుచూ జననమరణపరంపరను పొందును. విజ్ఞానదీపితమగు పరిపూర్ణమగు నగు బ్రహ్మము నేనే యని తెలిసికొనువాడే ముక్తుడై బ్రహ్మత్వమునొందును. 8-9-10

అ॥ అజ్ఞానజన్యమగు నీనానాత్వబుద్ధి నశించు నుపాయము తెలుపబడుచున్నది.

మూ॥ మనసైవేదమాప్తవ్యం నేహ నానాస్తి కించన।
మృత్యోః స మృత్యుం గచ్ఛతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి॥ 11

టీ॥ ఏకరసాత్మకమగు నీపరబ్రహ్మ మాచార్యశాస్త్ర సంస్కృతమగు మనస్సుచేత పొందదగియున్నది. అద్వితీయమగు బ్రహ్మమొక్కటియే గలదు, తదన్యమేదియు లేదను జ్ఞానము గలుగుచుండగా నవిద్యయు తత్కృతమగు నానాత్వబుద్ధియు నశించును. అజ్ఞానతిమిరముచే గప్పబడిన దృష్టి గలవానికి బ్రహ్మమునందు నానాత్వము గనుపడును. బ్రహ్మమునకును జగత్తునకు భేదమున్నదను భావమంతయు స్వప్నముగానున్నను

అది వ్యర్థపరంపరకు కారణమగును. ఫలత్యాగపూర్వకముతోని మనస్సుచే బ్రహ్మము తెలియబడుచున్నది. ఈ విషయము మాండూక్యమునబడిన పంచదశీ తృప్తి దీపము 90 శ్లోకము ఈ సంక్షిప్తము 36 వ పుటన సంక్షిప్తముగ వివరింపబడినది. చదువరులీవిషయము నచట చూడగలరు. 11

ఆ పరమాత్మ హృదాకాశమున దర్శనయోగ్యుడగు చున్నాడనువిషయము వివరింపబడుచున్నది.

మూ॥ అఙ్గుష్ఠమాత్రః పురుషో మధ్య ఆత్మని తిష్ఠతి।
ఈశానో భూతభవ్యస్య న తతో విజుగుప్సతే ॥ 12

టీ॥ అద్వితీయ మాఙ్గుష్ఠమాత్రుడను అంగుష్ఠమాత్ర పరిమాణము గలిగి శరీరమధ్యమునందున్న హృదాకాశమునందుం డును. అతీతానాగత కాలత్రయనియామకుడై యుండి యొకటిగా చూచుచున్నదనుట రక్షింపబడవలెనో. ఇతనిని తెలిసి కొనదగిన దేహాత్మభావము.

తా॥ వి॥ హృదయాకాశమందంగుష్ఠపరిమాణమున బ్రహ్మము ప్రత్యక్షము. సర్వవ్యాపి యగుటచేత అంతటనున్న శివము దేహమందు నియమిత నప్రత్యక్షమైయున్న బ్రహ్మము హృదాకాశ మున సాక్షాత్కారమగును. హృదాకాశము సాక్షాత్కార స్థానమని చూపించుచున్నది మాత్రమే. శ్రుతివాక్యములు అంగుష్ఠపరిమాణమగు హృదాకాశమందుండుటచే నరుడు సిద్ధి పొందునని చెప్పబడెను. సర్వవ్యాపకత్వము నిత్యత్వము మొదలునవి. బ్రహ్మమునకు స్వభావముగ పరిమాణము లేదు.

హృదయమధ్యస్థానమున హృద్గాకాశముయొక్క అంగుష్ఠపరి
మాణ మాత్రస్థానమందు ఆరోపింపబడుచున్నది. అట్టియున్న ఈ పూర్ణ
పురుషునిమహత్త్వరిమాణములుగల మనోవృత్త్యవస్థల
యందెల పరిచ్ఛిన్నమయ్యుండుటచే బ్రహ్మముకాదా నా
యనాపరిమాణముగల కలిగియున్నట్లు 1-3-30 సూత్రమున
వర్ణింపబడినది. కావున గాని సృష్టిలోని సర్వాంగములవలన
బ్రహ్మము వారికిగాక పరిమితము కాదని నిరూపింపబడు
చున్నది. 12

అ: బ్రహ్మముయొక్క యుక్తిస్వరూప సందేహస్థిత
మగుటవలన వర్ణింప వలసియుండునని నచికేతసుడు యముని
కోరెను. అందువలన బ్రహ్మముయొక్క యుక్తిస్వరూపము నిర్ణ
యము చేయబడినది. నచికేతసుని ప్రశ్నముయొక్క రెండవ
భాగమున కిది సమాధానము చెప్పబడుచున్నది.

మూ॥ అంగుష్ఠమాత్రః పురుషో జ్యోతిరివాధూమకః।
ఈశానో భూతభవ్యస్య స ఏవాద్య స ఉ శ్వః॥ ఏతద్వై తత్॥ 13

టీ॥ అంగుష్ఠమాత్రుడగు నీపురుషుడు ధూమములే
కప్పబడని జ్యోతిస్సువలె వెలుగుచున్నాడు. భూతభవ్యాదు
ములయందిట్లు నిరూపింపబడిన సర్వకాలములయందుండువాడు నా
పురుషుడు ఈనాడు ఉన్నవాడు నిన్నటివాడు నిత్యుడగుచు
న్నాడు. ఆతడు కాలత్రయమునందున్నవాడు. అతనితో
సమానుడెవ్వడు లేడు.

తా॥ వి॥ బ్రహ్మము నిత్యమునుచే ప్రకాశత్వరూపము నరసించబడుచున్నది. అగ్ని తేజస్సూర్యాదితరములు స్వయము ప్రకాశించుచున్నదని భావము. 13

అ॥ నానాత్వమును జూచువానికి గలుగునష్టము హెచ్చరింపబడుచున్నది.

మూ॥ యథోదకం దుర్గే వృష్టం పర్వతేషు విధావతి।
ఏవం ధర్మాన్ పృథక్ పశ్యంస్తానేవానువిధావతి ॥ 14

టీ॥ ఎత్తగు పర్వతములమీద గురిసినవర్షము పల్లపు ప్రదేశములకు నానాముఖములు బ్రవహించి చెల్లుబడియున్న ప్రవాహములుగా చెదరిపోవునట్లు, అట్లనే వివిధధర్మములను తన కంటె భిన్నముగా భావించునతడు తనయందైక్యతనుండక పృథక్ప్రవృత్తి వివిధమార్గముల నడుచుచున్నాడు. 14

ఆ। జ్ఞానియొక్క విశుద్ధమగు మనస్సుచే నాత్మయొక్క పారిశుద్ధ్యమును తెలిసికొనదగునని చెప్పుచున్నారు.

మూ॥ యథోదకం శుద్ధే శుద్ధమాసిక్తం తాదృగేవ భవతి।
ఏవం మునేర్విజానత ఆత్మా భవతి గౌతమ॥ 15

టీ॥ శుద్ధోదక మెట్టిసాధనముచే నెంతభాగము చేర చేయబడినను మలినాశుద్ధోదకమునందు పోయబడినప్పుడంతయు కలిసిపోవును. ఆ విధముగ మననశీలుడగు జ్ఞానియొక్క యాత్మనిర్మలమగును.

తా॥ వి॥ పర్వతశిఖరమునందు కురిసిననీరు పలు మార్గములను పట్టును. దుర్గమములగుటచే తనలోని క్షుద్రజంతువులకు దూరమగుచు నేకరకస్వరూపములగుచున్నది. స్వస్థానమునుండి భ్రంశమును పొందినప్పుడది నానామయములు యథార్థధర్మములను నొంది కేవలకష్టతర్కవాదులను గాంచును. ఇట్టివారే పరమాత్మ యథార్థతత్త్వమునకు దూరమైయుండు స్వార్థము నేకరకము లగుచున్నది. అశేషార్థవస్తువిస్తారము పరాప్రముగు యోగిచిత్తమునకు మాత్రమే సువిదితము. ఇదియే దుర్గశిఖరము. అద్వితీయమగు నిత్యముక్తస్వరూపమంది ప్రపంచమగుచు ద్వైతవిశిష్టము నానామయమునగు సర్వపరసమునొంది నానాశరీరములు మాత్రమే కానుగానిందు తన స్వరూప మైక్య ప్రకటింపలేదని తాత్పర్యము. పర్వతమునుండి నుండి జలము క్రిందికి దిగునట్లుగా బోధకుని వలన బ్రహ్మ తత్త్వముగ సుశిక్షితముగాని మానసచిత్తము పశుపతన స్థితు ప్రలగు వివిధవిషయములనూడి ప్రసరించును. ఇది పర్వతవర్ష జలోపమానస్వారస్యము. మననశీలుడగు జ్ఞాని కుతర్కవాదాసక్తము నాస్తికభావవిస్మృతము నగునట్టినుండి మరలి శాస్త్రోపదిష్టమగు సన్మార్గమున నడచి ప్రత్యక్పరమాత్మల యేకత్వము గ్రహింపగలడు. అప్పుడు శుద్ధోదకము శుద్ధోదకముతో కలిసి స్వస్వరూపమును పొందునట్లు జీవుడునూడ స్వస్వరూపమును పొందును. ఇదియే శుద్ధోదకోపమానము యొక్క అర్థము. 15

ద్వితీయాధ్యాయము - ప్రథమవల్లి

సమాప్తము.

ద్వితీయాధ్యాయము - ద్వితీయవల్లి

అ॥ బ్రహ్మతత్త్వము దుర్విజ్ఞేయమగుటచే దర్శనాది ప్రకారాంతరమున వివరించుటకు ద్వితీయవల్లి ప్రారంభింప బడుచున్నది.

మూ॥ పురమేకాదశద్వారమజస్యావక్రచేతసః। అనుష్ఠాయ న శోచతి విముక్తశ్చ విముచ్యతే,॥ ఏతద్వై తత్ ॥ 1

టీ॥ పదునొకండు ద్వారములతో గూడిన నగరమువలె నొప్పుచున్న యీశరీరము జన్మాదివిక్రియారహితము అకుటిలము విజ్ఞానస్వరూపము నగునేయాత్మకుఁ బురమై యున్నదో యట్టి యాత్మను విజ్ఞానపూర్వకముగ ధ్యానించువాఁడు శోకమునొందఁడు. అతఁడు సమస్తబంధములనుండి విముక్తుఁడయి యవిద్యాదిరూపము కామకర్మబంధములనుండి తొలఁగి ముక్తి ప్రాప్తినొందును. ఇదియే నచికేతుఁడు తెలిసికొనఁగోరు యాత్మ.

తా॥ వి॥ వాక్చక్షుశ్శ్రోత్రఘ్రాణములను నేడు, నాభి యొకటి, మూత్రపురీషద్వారములురెండు, బ్రహ్మరంధ్ర మొకటి మొత్తము పదునొకండుద్వారములతో శరీర మలరారుచున్నది. ఏకాదశద్వారవిశోభితమగు శరీరనగర మును రాజగువాఁడు స్వతంత్రుఁడయి యధిష్ఠించియున్నాఁడు. అట్టి నిశ్చలనుండునట్టియు నుండకుండునట్టియు స్వతంత్రుఁడు. తనికి స్వామియు లేఁడు సూర్యప్రకాశమువలె నిత్యము విజ్ఞానస్వరూపము. ఇట్టిపరమేశ్వరుని విజ్ఞానపూర్వకముగ

తెలిసికొని జ్ఞానులైనవారు సముక్తులై జన్మము తొలఁగి ముక్తి పొందఁగలరు. పరమేశ్వరస్వరూపజ్ఞానముచే సకలదుఃఖనివృత్తియు, భయకారణములేనివాడగుటచే నవిద్యాకృతములగు కామకర్మబంధములు వీడి తిరిగి జన్మము నొందరు. 1

అ॥ ఆత్మ సర్వశరీరవర్తియని చెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ హంసః శుచిషద్వసురన్తరిక్షసద్ధోతా వేదిషదతిథిర్దురోణసత్। నృషద్వరసదృతసద్వ్యోమసదబ్జా గోజా ఋతజా అద్రిజా ఋతం బృహత్॥ 2

శ్రీ॥ ఈ యాత్మ సర్వశరీరవర్తియగుచున్నాఁడు. నిర్మల ప్రకాశమునగు ఆకాశమునందును, సూర్యునియందును, అగ్నిహోత్రవేదియందును, పృథివియందును, అగ్నియందును, యజ్ఞమునందలి సోమపాత్రమందును, అతిథియందును, మనుష్యులందును, దేవతలయందును, సత్యమునందును నున్నాఁడు. శంఖశుక్తిమకరాదిరూపమున జలమున యుద్భవించును. భూమియందు వ్రీహియవాది రూపమున జనించును. యజ్ఞాంగరూపముగాను న్నాఁడు. పర్వతములనుండి నద్యాదిరూపమున జనించును. ఆతఁడు సర్వాత్ముఁడు, మార్పులేని స్వభావముగలవాఁడు, అనంతశక్తికలిగిన మహాత్ముఁడు. ఇట్టితఁడు సర్వాత్మస్వరూపుఁడు సర్వవ్యాపియని నగుచున్నాఁడు. 2

అ॥ ఆత్మనే ప్రాణాపానాదివృత్తులకు కారణమని చెప్పుచున్నారు.

మూ॥ ఊర్ధ్వం ప్రాణమున్నయత్యపానం ప్రత్యగస్యతి। మధ్యే వామనమాసీనం విశ్వేదేవా ఉపాసతే॥ 3

టీ॥ ఆత్మ ప్రాణవృత్తిని యూర్ధ్వభాగమును బొందిం చుచున్నది. అపానవృత్తిని యధోభాగమును బొందించుచు న్నది. హృదయపద్మమధ్యమునందున్న బ్రహ్మము వందనీయతచే నుపాస్యమగు చున్నది. వానికే దేవతలందరు ఉపాసించుచున్నారు. చక్షురా దీన్ద్రియములు రూపాదివిషయవిజ్ఞానార్పణమును బలిమర్ప ణచే నతనిని సేవించుచున్నవి.

భా॥ వి॥ ముఖ్యప్రాణవాయువే శరీరమునందు ప్రాణా పానవ్యానసమానోదానములను నైదువృత్తుల వ్యవహరించు చున్నది. ప్రాణవాయురూపమున ముఖనాసాగ్రముల బయల్పడుచు న్నది. అపానరూపమున నధోగామియై పతనముచేసి శరీర స్థితికి హేతువగుచున్నది. వ్యానము నరములను పుష్టినిచ్చు చున్నది. సమాన మాహారమును జీర్ణముచేయును. ఉదాన ముచే మాటలాడుచున్నాము. వివిధవాయువు లాత్మబలము చేతనే తమతమ విధులను నిర్వర్తించుచున్నవి. స్వయముగా నవి జడములు. అవి వ్యాపారవంతములగుటచే వానిని నడిపిం చునది యాత్మ యొకటి యున్నదని యూహించుచున్నాము. రథికుని ప్రేరణముచేత రథచలనము గలుగును. చక్షురాదీన్ద్రి యములు రూపాదివ్యాపారవిషయజ్ఞానము నాత్మకు సమర్పిం చుటచే నతనిని సేవించుచున్నవని యుత్ప్రేక్షింపబడుచున్నది. ౩

అ॥ ఆత్మసన్నిధిచేతనే శరీరము వ్యాపారవంతమగు చున్నదని చెప్పుచున్నారు.

మూ॥ అస్య విస్రంసమానస్య శరీరస్థస్య దేహినః। దేహా ద్విముచ్యమానస్య కిమత్ర పరిశిష్యతే, ఏతద్వైతత్॥ ౪

టీ॥ దేహియగునాత్మ దేహమునుండి జారిపోవుచుం డగా విస్రంసమానుడగుచుండ రాజు నగరమునుండి వదలిపోయిన పుడు ప్రజలందఱు వెడలిపోయినట్లు శరీరమునందలి కార్యకరణ కలాపరూపమగు ప్రాణాదిసమూహమంతయు నిస్సత్త్వమయి కూలి పోవును. రాజు లేనిపోయిన నగరమువలె నిస్సత్త్వమగుటచే శరీ రము భోగసాధనములగుటచే నాత్మ శరీరముకంటె వేరని సిద్ధ మగుచున్నది. ఈ మంత్రమున ఆత్మ జననహేతువగు ప్రాణ ముకంటె వేరని చూపబడినది. ఈమంత్రమునందు కార్యమగు శరీరముకంటె నతడు వేరని చెప్పబడుచున్నది. శరీరాద్యాశ్ర యమగు నభివ్యక్తరూపములచే నతడు శరీరి యగుచున్నాడు. 4

అ॥ ప్రాణాదులచేతనే శరీరము జీవించుచున్నది. ప్రాణాదులు లేనప్పుడు శరీరము పడిపోవుచున్నది. వీనికంటె భిన్నముగా నాత్మయనునది యొకటియున్నదను పూర్వపక్షము నకు సమాధానము చెప్పబడుచున్నది.

మూ॥ న ప్రాణేన నాపానేన మర్త్యో జీవతి కశ్చన।
ఇతరేణ తు జీవన్తి యస్మిన్నేతావుపాశ్రితౌ ॥ 5

టీ॥ కేవలప్రాణాపానాదిసంఘముచేతగాని చక్షురా దీంద్రియములచేతగాని యే ప్రాణియు జీవించుటలేదు. సంఘా తములయిన ప్రాణాపానాదులుగాని చక్షురాదీంద్రియములు గాని యాత్మకు శేషములుగాక జీవింపలేవు. వీనికంటె భిన్ను డగు నాత్మయనువాని యాశ్రయముచేతనే వానికి సంఘాత మేర్పడి స్వస్వవ్యాపారములను చేయుచున్నవి. 5

అ॥ బ్రహ్మజ్ఞానముచే సర్వసంసారోపశమము, తదజ్ఞానముచే మరణము సంప్రాప్తియును ఈవిధానము రాబోవు మంత్రములో వర్ణింపబడుచున్నది.

మం॥ హన్త త ఇదం ప్రవక్ష్యామి గుహ్యం బ్రహ్మ సనాతనమ్। యథా చ మరణం ప్రాప్య ఆత్మా భవతి గౌతమ॥ 6

టీ॥ సనాతనము పరమరహస్యము నగు బ్రహ్మమును నీకు చెప్పుచున్నాను. బ్రహ్మజ్ఞానముచే సర్వసంసారోపరతియు అది తెలియకపోవుటచే సంసారసంగతియు నను మరణమును కలుగుచున్నది. ఆవిధానమును నీకు తెలియచెప్పుచున్నాను వినుము. 6

అ॥ జననమరణములు అజ్ఞానముచే సంభవించుచున్నవని చూపుచున్నాడు.

మం॥ యోనిమన్యే ప్రపద్యన్తే శరీరత్వాయ దేహినః। స్థాణుమన్యేఽనుసంయన్తి యథాకర్మ యథాశ్రుతమ్॥ 7

టీ॥ మూఢులగు కొందరు శరీరోత్పాదనమునకై యోనులయందు మాతృగర్భమును ప్రవేశించి శరీరధారులగుచున్నారు. మరి కొందరు తాము చేసిన కర్మములకు విజ్ఞానమునకు అనురూపముగ వృక్షాదిస్థావరభావమును పొందుచున్నారు. 7

అ॥ స్వప్నదృష్టాంతముచే ప్రతిజ్ఞాతమగు బ్రహ్మమును బోధించుచున్నాడు.

మూ॥ య ఏష సుప్తేషు జాగర్తి కామం కామం పురుషో నిర్మిమాణః। తదేవ శుక్రం తద్బ్రహ్మ తదేవామృతముచ్యతే। తస్మింల్లోకాః శ్రితాః సర్వే తదు నాత్యేతి కశ్చన। ఏతద్వై తత్॥ 8

తా॥ స్వప్నమునందు ప్రాణాదు లుపరతమైయుండగా నీయాత్మ కామభోగాదికామములను సృష్టించుకొనుచు మేల్కొనియుండును. దీనికవిద్యయే కారణము. స్వభావముగా నాత్మ శుద్ధము, అమృతము. సమస్తలోకము లాతనినాశ్రయించియున్నవి. ఆతడు సర్వలోకాధారుడు. ఆతని నేదియు నతిక్రమింపజాలదు. ఇదియే నచికేతసునకు తెలుపగోరిన బ్రహ్మము.

శాం॥ వి॥ స్వప్నకాలమునందు సర్వేంద్రియములు నిర్వ్యాపారములయి నిద్రించుచుండగా చైతన్యమాత్రముగా నాత్మతానుండి యవిద్యాకల్పితములగు ననేక కామములను కామ్యపదార్థములను సృష్టించుకొని యనుభవించుచున్నది. అనుభవకాలమున స్వాప్నికానుభవములును యథార్థముగానే కనుపించుచున్నది. ప్రాణాదులాత్మకావని నిరూపణ సేయుటకై యీవి నిర్వ్యాపారములగునందు స్వప్నమునుదాహరింపబడుచున్నది. స్వప్నప్రపంచమునందెట్లు నాత్మ చైతన్యమే కారణము. అతని నతిక్రమించియున్నవి. అతనిని దాటి యెవరు పోలేరు. స్వభావముగా నద్వయ శుద్ధము. 8

అ॥ శుద్ధిసమ్మతమునను శుద్ధతర్కముచే బుద్ధి చలించిన జిజ్ఞాసువులు కుతర్కవాదులచే తరచుగానుపదే

శింపబడినను ప్రమాణసిద్ధముగు నాత్మతత్త్వమును గ్రహింప లేకుండుటచే వారి నముగ్రహింపుటకయి శ్రుతిమాత యనే కోదాహరణపూర్వకముగ సప్రమాణముగ బోధించుచున్నది.

మం॥ అగ్నిర్యథైకో భువనం ప్రవిష్టో రూపం రూపం
ప్రతిరూపో బభూవ। ఏకస్తథా సర్వభూతాన్తరాత్మా రూపం
రూపం ప్రతిరూపో బహిశ్చ॥ 9

టీ॥ ఆకృతిరహితము తేజస్స్వరూపము నగునగ్ని యొక్కటియే యైనను నీలోకమున బ్రవేశించి సమిధలింధన కాష్ఠాదిరూపమున యాయావస్తువులనాశ్రయించి బహురూపములు భాసించుచున్నది. అట్లనే పరమాత్మ యొకటే యైనను వివిధ దేహములు బ్రవేశించి యనేకరూపములు భాసించుచున్నదిగాని స్వయముగా నిర్వికారమే యగుచున్నది. 9

మం॥ వాయుర్యథైకో భువనం ప్రవిష్టో రూపం రూపం
ప్రతిరూపో బభూవ। ఏకస్తథా సర్వభూతాన్తరాత్మా రూపం
రూపం ప్రతిరూపో బహిశ్చ॥ 10

టీ॥ రూపరహితము స్పర్శలక్షణము నగు వాయువొక్కటి యైనను ప్రాణాపానాదిరూపమున సకలదేహములయందు ప్రవేశించి యాయారూపములను బొందుచున్నది. అట్లనే యద్వితీయుడగు పరమాత్మ సకలశరీరములను ప్రవేశించి యనేకరూపముల భాసించుచున్నది కావున స్వయముగ నిర్వికారము. 10

మూ॥ సూర్యో యథా సర్వలోకస్య చక్షుః న లిప్యతే చాక్షుషైర్బాహ్యదోషైః। ఏకస్తథా సర్వభూతాన్తరాత్మా న లిప్యతే లోకదుఃఖేన బాహ్యః॥ 11

టీ॥ సూర్యుడు అలోకమునవుగ్రహించుటచే సకల ప్రాణులకు నేత్రభూతుడయ్యును నశుచిపదార్థదర్శనాదిజన్యములగు బాహ్యదోషములచే స్వల్పముగా నసంస్పృష్టుడై యున్నాడు. అదేవిధముగా సకలభూతముల యందంతర్యామిరూపమున ప్రకాశించుచున్న యద్వితీయుడగు పరమాత్మ లోకసంబంధమగు దుఃఖముచే నసంస్పృష్టుడగుచున్నది.

తా॥ 11॥ సమస్తవస్తువులను చూచుటలో సూర్యుడు తనకాంతిచేత మూత్రపురీషాద్యశుచివస్తువులను ప్రకాశింపచేయుచు మనకు నేత్రప్రాయుడగుచున్నాడు. అయినను నతడు వానిచే లిప్తుడగుటలేదు. అదేవిధమున వివిధజీవుల యందు ప్రకాశించుచున్న యద్వితీయుడగు నాత్మ వానియొక్క దుఃఖములచే సంస్పృష్టము కాదు. అట్లగుటకు లోకదుఃఖమునకు బాహ్యుడు. దుఃఖమవిద్యాకృతమగు కామకర్మజాలమువలె సంభావితము యాత్మయందారోపిత మగుచున్నది. పరమార్థమున నదియాత్మను స్పృశింపదు. త్రాటియందు గాన్పించు సర్పము త్రాటిని స్పృశింపదు. అది భ్రాంతిసిద్ధమువారి ధర్మమైనకముకల్పితము. సర్పముగు నాత్మయందజ్ఞానముచే అస్తమయకారాదిదుఃఖానుభవ మారోపితమగుచున్నది. సకల భూతాన్తర్యామియై నిజతేజోవభాసనముచే నీ యాత్మ సర్వ

స్వభావరహితుడై యుండుటచేత సర్వాతీతుడుగా యుండు
చున్నది. 9-11

అ॥ ఆత్మకంటె నధికుఁడుగాని సమానుఁడుగాని మఱి యొకఁడెవఁడును లేఁడని చెప్పుచున్నాడు.

మూ॥ ఏకో వశీ సర్వభూతాన్తరాత్మా ఏకం రూపం బహుధా యః కరోతి। తమాత్మస్థం యేऽనుపశ్యన్తి ధీరా స్తేషాం సుఖం శాశ్వతం నేతరేషామ్। 12

టీ॥ ఆత్మ అద్వితీయము. సమస్తజగత్తును తనవశ మునందుంచుకొన్నది. సర్వభూతములకు అంతరాత్మయగు చున్నది. శుద్ధవిజ్ఞానమాత్రమై యుండి దేశకాలములచే నానా ప్రకారములు నున్నట్లగపడుచున్నది. దేహస్థుఁడైన ఆత్మను బుద్ధిమంతులు దృష్టియాత్మను దర్శించువారికి శాశ్వత సుఖముకలుగును. తక్కినవారికి కలుగదు.

తా॥ ఏ పరమేశ్వరుఁడు సర్వవ్యాపకుఁడగుటచే సర్వ జగత్తును స్వాధీనపఱచుకొనెనో, అతనితో సమానుఁడుగాని యధికుఁడు గాని ఎవఁడు లేఁడు. సర్వాంతర్యామియగుటచే జగత్తంతయు తనవశ మునందుంచుకొనును. అచింత్యశక్తిసమన్వితుఁడగుటచే నానా రూపభేదములను వివిధాకారముల బొందినట్లగపడును. బుద్ధిమంతుఁడున్నను అది అనేకాకారముగాను, దర్పణము నందు నానావిధప్రతిబింబములనకట్టి ఏకాకారము గానేరదు. శాస్త్రప్రవృత్తిలేనివారును తమంతట తమ యాత్మనుగూర్చి నానా త్మకమైనదేహముల సమస్తరించి బుద్ధిమంతుఁడైనను

దర్శించి పరబ్రహ్మమే యగుచున్నారు. అందువలన నిత్యా నందస్వరూపులగుచున్నారు. ఇట్టిభాగ్యమితరులకు లభ్యము గాదు. 12

మూ॥ నిత్యోఽనిత్యానాం చేతనశ్చేతనానా మేకో బహూనాం యో విదధాతి కామాన్। తమాత్మస్థం యేఽనుపశ్యన్తి ధీరా స్తేషాం శాన్తిః శాశ్వతీ నేతరేషాం। 13

టీ॥ నశ్వరస్వభావములగు పదార్థములలో నాత్మ యొక్కడే నిత్యుడుగ నున్నాడు. చేతనములుగ గన్పించుచున్న బ్రహ్మాదిపిపీలికాంతప్రాణిజాతమున కతడే చేతనము. అగ్నిసంగమునకు నుదకాదుల కగ్నిచేతనే నుష్ణత్వముకలుగుచున్న ట్లాత్మతేజస్సుచేతనే యివి చేతనవంతములగుచున్నవి. అతడొక్కడు సర్వజ్ఞుడు సర్వేశ్వరుడు. అనేకములగు ప్రాణికోట్ల కంతకును బూర్వకర్మానుసారముగ నాయాఫలము సమర్పించుచున్నాడు. స్వశరీరమునందే యున్నవాని దర్శనము చేయు గలవానికి శాశ్వతమగు శాంతి లభించును. అది యితరులకు లభింపదు. 13

అ॥ ముముక్షువులగు నాత్మతత్త్వమును పొందుట కుపదేశించిన యాత్మస్వరూపమును వర్ణించుచున్నారు.

మూ॥ తదేతదితి మన్యన్తేఽనిర్దేశ్యం పరమం సుఖమ్। కథం ను తద్విజానీయాం కిము భాతి విభాతి వా ॥ 14

టీ॥ ప్రత్యక్షము సుఖస్వరూపము నగు నాత్మ యిట్టిదని నిర్దేశింప నశక్యము. అట్టిది ప్రాకృతపురుషుల

కగోచరము. అయినను నిష్క్రియములగు బ్రహ్మనిష్ఠు లట్టానిని బ్రత్యక్షముగ ననుభవానందముగానే భావించుచున్నారు. నిష్క్రియములగు ఉత్కృష్టమునకు గోచరమగు నాత్మతత్త్వము నాయుక్తిక గోచరమగునటుల నెట్లు చేసికొనగలవను యుత్తరార్థ ఉత్తరమంత్రము వ్యాఖ్యానించినను జెప్పవలెను. 14

ఆ॥ ఆత్మతేజస్సు సర్వప్రకాశకమని చెప్పుచున్నారు.

మూ॥ న తత్ర సూర్యో భాతి న చంద్రతారకం నేమా విద్యుతో భాంతి కుతోఽయమగ్నిః॥ తమేవ భాంతమనుభాతి సర్వం తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి॥ 15

టీ॥ సర్వప్రకాశకుఁడగు సూర్యుడు స్వాత్మభూతమగు నాపరమాత్మను బ్రకాశింపఁజేయఁజాలఁడు. ఆరీతినే చంద్రుఁడు నక్షత్రములు మెఱపులు గూడ భాసింపఁజేయ లేవు. ఇక నల్పమైన యగ్ని యేమి చేయఁగలదు! ఇవలు బ్రకాశించునదంతయు నిత్యప్రకాశుఁడగు నతని ననుసరించియే ప్రకాశించుచున్నది. ప్రజ్వలించుచున్న యగ్ని ననుసరించియే యింధనములు జ్వలించుచున్నవి. అతని ప్రకాశముచేతనే నీ సూర్యాదికము ప్రకాశించుచున్నది. స్వయముగా నతఁడు స్వప్రకాశస్వరూపుఁడు గావున నొకఘటము మఱొక ఘటమును ప్రకాశింపఁజేయఁజాలనట్లు యితరములును ప్రకాశింపఁజేయలేవు. పరమాత్మను ప్రకాశింపఁజేయు మఱియొక వస్తువేది యని ప్రశ్నించిన దాని బ్రకాశింపఁజేయునదేదియని మఱియుఁ ప్రశ్నకలిగి యనవస్థ సంభవించును. అతనిచే ప్రకాశింపఁజేయు

బడు సూర్యాదులకును బ్రకాశింపజేయుచేప్పు. సూర్యునిచే
బ్రకాశింపజేయబడునవస్తువులు సూర్యుని బ్రకాశింపజేయుచేప్పు
గదా! 14

ద్వితీయాధ్యాయము - ద్వితీయవల్లి
సమాప్తము.

ద్వితీయాధ్యాయము - తృతీయవల్లి

అ॥ తృతీయవల్లియందు స్వోర్ధ్వ భూమునందున్న వృక్షో కేతములవలు బ్రహ్మోపదేశమునను కార్యరూపమగు వృక్షా దికముచే నదినిర్దేశింపబడుచున్నది. వైరాగ్యపరవశము కీలనవాలునే నది ప్రత్యక్షముగా గాన్పించును. అటులనే సర్వ జనవిదితమగు సంసారవృక్షమువలన దానిమూలమగు బ్రహ్మ మును నిర్ధారణచేయుటకుగాను తృతీయవల్లి యారంభింపబడు చున్నది.

మూ॥ ఊర్ధ్వమూలో ఽవాక్శాఖ ఏషో ఽశ్వత్థః సనాతనః।
తదేవ శుక్రం తద్బ్రహ్మ తదేవామృతముచ్యతే। తస్మింల్లోకాః
శ్రితాః సర్వే తదు నాత్యేతి కశ్చన॥ ఏతద్వై తత్ ॥ 1

టీ॥ సంసారవృక్షము పతనస్వభావము గలదియగు టచే నిత్యుడు సర్వవ్యాపియగు పరబ్రహ్మమే మొదలుగా గలిగినట్టిదియు స్వర్గనరకాదిరూపములగు లోకములే యుద్ధ ముగా వ్యాపించిన శాఖలుగా గలిగినట్టిదియు గావున నిర్ధారణ జేర్పమును యాబ్రహ్మమే మూలము. అట్టి బ్రహ్మ మమృత స్వరూపము. దానియందే లోకములన్నియు నాధారపడి

యున్నవి. ఏవియు దాని నతిక్రమింపజాలవు. ఇదియే నచికే తసు అడిగిన బ్రహ్మము.

తా: ఈ సర్వాంగసుందరమగు రూపకముచే సంసార వృక్షస్వరూపముగ నిరూపింపబడినది. సర్వాంతర్యామియగు

సంసార వృక్షము: బ్రహ్మమునుండి మాయావిద్యలచే సంసార వృక్షము ప్రసరింపజేయుచుండెను దాని వేళ్ళు ఊర్ధ్వ మునందున్నవని చెప్పబడినది. ఇక్షమును ఛేదింపదగినదని వృక్షశబ్దార్థము. జ్ఞానఖడ్గముచే నేక వైరాగ్య మగుటచే సంసారమును వృక్షమని చెప్పబడినది. ఈసంసారవృక్ష మున కజ్ఞానము మూలకందము. స్థావరాదులంతము. దాని మొదలు అవ్యక్తమాయాగుణత్రయాత్మకమును సన్నివేశములతో కూడుకొనియున్నది. అది శుభాశుభము పీఠాళము నొందును. సంసారవృక్ష మింద్రజాలము. ఎండమావులు గంధర్వనగరములవలె వైచిత్ర్యము కాన్పించుచున్నదే ఘటములచే ధరాధరముగాదు. వేదవిద్యలు ఉపనిషత్తు మును ననుసరించి చిదాభాసమునకు కొలువులు కాన్పించు చున్నది. తత్త్వజ్ఞానమువలన దగ్గాతత్త్వము నిర్ధారణచేయు శక్యమునకున్నది. దానియొక్క మూలసారమగు పర బ్రహ్మము వేదాంతములచే నిరూపింపబడుచున్నది. సంసార వృక్ష మవిద్యాకామకర్మములను బీజములనుండి యుత్పన్న మగుచున్నది. జ్ఞానక్రియాశక్త్యాత్మకుడగు హిరణ్యగర్భుడు దానియంకురము. ప్రాణులయొక్క లింగశరీరము దాని స్కంధము. తృష్ణాజలసేచనముచే నది వృద్ధిగా పెరుగును.

బుద్ధిసిద్ధియును లబ్ధానిపించునుగాకలు. శ్రుతిస్మృతివిహిత నిత్యోపదేశము లభ్యానియాగకలు. యజ్ఞదాన తపస్సులు మొదలగుసత్కర్మములు సుకృతములగు దానివృష్టమువలన సుఖమును వేదనలు దానివలనను. పాపకర్మ నిత్యమనోజ్ఞాన ఫలమునసుభవించుచున్నది. ఫలభోక్తలచే ప్రత్యక్షముగా నానావిధములగు సాత్త్వికాదిభావనాసంస్కారము లచున కర్మవాసనలు దానివెంబడివచ్చును. కర్మానుసారలోకముల యందలి భోగములను పొందుటకై యాతాయాతనము. ప్రాణి జాతములు సంతోషానుభవమును పలుపు స్పర్శ గీతాదివస్తువులచేతను దుఃఖమును క్రూరములగు ఆత్మా నిమిత్తములగు దీనాలాపవినాశములచేతను నడి సంసారా రావమునుధరించును. సర్వోపనిషదుపదిష్టమగు జీవబ్రహ్మైక్య జ్ఞానమే దీనిని భేదింపగల సమర్థమైనది యగునుగాని. ఇట్టి సంసారవృక్షము కామకర్మాదిచేరితమయి యనాదిమై సంచలించుచున్నది. కర్మయైనవిశ్వముచే భిన్నమార్గప్రవృత్తి ములగు స్వర్గనరకాదిస్థిరస్థాన మనేకములువిస్తృతములుగా దానివలనవచ్చును. అనాదియగుటచే నీసంసారవృక్షము చిరకాలప్రవృత్తము. అనిత్యము క్షణభంగురమునగు నీసంసా రమునకు శుద్ధమయిన పరబ్రహ్మమధిష్ఠానముగాయున్నది. పర బ్రహ్మము నిత్యనిరంతరము. అన్నిటికంటె నది మహత్తమ మగుటచే సద్గురు బ్రహ్మమును చెప్పబడెను. బ్రహ్మోపదిష్టము నకు బ్రహ్మత్వమగుచున్నది యుక్తము. ఉపనిషన్మార్గసత్యమును జనులు తెలిసికొనలేకపోవుటచే లోకములన్నియు దానిచుట్టుతి

స్థితిలయములను గల్గియున్నట్లు కాన్పించుచున్నది. కార్యము లున్నదియు సర్వకారణమగు బ్రహ్మము వదలియుండజాలదు. మృత్తికాకార్యమగు ఘటము మృత్తికను వీడఁగాదు. సర్వ సృష్టికారణమగు నీపరబ్రహ్మమునే నచికేతునకు యముని వలన తెలిసికొనఁగోరెను. ఇదట్టి భగవద్గీత మొదలగునవియందున యథార్థ్యముయుండలి మొదటినాలుగుశ్లోకములు లవలీలయై నవి. 1

ఆ పరబ్రహ్మమే సమస్తప్రపంచమునకును కారణము నియామకము నగుచున్నదని చెప్పఁబడుచున్నది.

మూ॥ యదిదం కించ జగత్సర్వం ప్రాణ ఏజతి నిఃసృతమ్।
మహద్భయం వజ్రముద్యతం య ఏతద్విదురమృతాస్తే భవన్తి॥2

టీ॥ పరమాత్మస్వరూపమగు నీజగత్తునందలి సర్వ వస్తువులును పరబ్రహ్మముచేతనే వ్యాపింపబడినవై యున్నవి. దానినుండియే బయలుదేరి దానిచే నియమింపబడుచున్నది. పరబ్రహ్మము వజ్రమును ధరించినవానివలె భయపెట్టుచున్నది. అట్టి భయమువలన సూర్య చంద్రులు అగ్నివాయువులు నీజగత్తంతయు విశ్రాంతిలేక స్వస్వవ్యాపారముల జాగరూకతతో నిర్వహించుచున్నది. నిత్యమునియామకుడగు జగత్తునకంతకు నొక నియామకకర్త యుండి తీరవలయును. అటులకానిచో జీవిత మనుభవమగునను. సూర్యచంద్రాదులు ప్రకృతివ్యాదిగ్రహములు నిర్ణీతనియమాను వర్తులుగాకపోవుటచే వానికి పరస్పరసంఘట్టనము కలుగుచుండవ లసియుండును. సర్వభూతము లచేతనవస్తువులుగుండుటచేతనే

దుష్టభయుక్తులు లోకమునందు జీవితము సురక్షితముగనున్నది. ఆ రీతిగ జగత్కారణభూతమైన బ్రహ్మవస్తువు సర్వజ్ఞము సర్వశక్తిమంతము నియామకము త్రిగుణాతీతము పరబ్రహ్మమే కావలయును. ఇట్టి పరబ్రహ్మమున్నదని యెఱింగినవారు ముక్తులు అమరణధర్ములు నగుదురు. 2

అ॥ పరబ్రహ్మముయొక్క జగన్నియంతృత్వమును నిరూపించుచున్నారు.

మూ॥ భయాదస్యాగ్నిస్తపతి భయాత్తపతి సూర్యః।
భయాదింద్రశ్చ వాయుశ్చ మృత్యుర్ధావతి పంచమః ॥ 3

టీ॥ ఇతని భయమువలననే యగ్ని దహించుచున్నది. సూర్యుడు ప్రకాశించుచున్నాడు. వాయువు, యింద్రుడు మరణకారణమగు మృత్యుదేవత స్వస్వవ్యాపార నిర్వహణమునందు ప్రవృత్తులయి ప్రవర్తించుచున్నారు. ఇచట శ్రీ తైత్తిరీయోపనిషత్తు 2-8 మంత్రము చూడదగును. 3

అ॥ ఇట్టిపరబ్రహ్మమును జీవితముండగానే తెలిసికొనుటకు ప్రయత్నపడవలయునని చెప్పుచున్నారు.

మూ॥ ఇహ చేదశకద్బోద్ధుం ప్రాక్శరీరస్య విస్రసః। తతః।
సర్గేషు లోకేషు శరీరత్వాయ కల్పతే ॥ 4

టీ॥ ఇట్టిపరబ్రహ్మమును శరీరపతనమునకుపూర్వమే తెలిసికొనుటచే బద్ధుడయిన వాఁడు సంసారమునుండి విముక్తుడగును. అట్లు తెలిసికొనజాలనివాఁడు సృష్టములగు స్వర్గాది

లోకములు పొందును. కనుక శరీరము రాలిపోవుటకుమున్నే ఆత్మజ్ఞానము సంపాదింపవలెను. 4

అ॥ ఆత్మదర్శన మీదేహమునందువలెనంత స్పష్టముగా బ్రహ్మలోకేతరములగు లోకములందును గానరాదనుట యీమంత్రము సోదాహరణముగ స్పష్టము చేయుచున్నారు.

మూ॥ యథాదర్శే తథాత్మని యథా స్వప్నే తథా పితృలోకే। యథాప్సు పరీవ దదృశే తథా గన్ధర్వలోకే ఛాయాతపయోరివ బ్రహ్మలోకే॥ 5

టీ॥ దర్పణమునందు ప్రతిబింబము స్పష్టముగా గనుపడినట్లు నిర్మలబుద్ధిగలవాని దేహమునందే యాత్మదర్శనము కలుగును. జాగ్రదవస్థనతే స్వప్నదశయందు సుస్పష్టములగునట్లే స్వప్నానుభవ మంతయు స్పష్టముగాదు. పితృలోకమునందు చేసిన కర్మఫలభోగాసక్తుడై యుండును గనుక నచట నాత్మదర్శనము కనబడుటలేదు. జలములయందలి ప్రతిబింబమువలెనే అవయవములు విభక్తములై స్పష్టముగా కనబడనట్లే గంధర్వలోకమునందును గూడ నాత్మదర్శనము స్పష్టముగాదు. బ్రహ్మలోకమునం దాత్మదర్శనము సుస్పష్టమైయుండును. ఆలోకము కర్మజ్ఞాన సాధ్యమగుటచే సామాన్యులకది దుర్లభము. కనుక ఆత్మదర్శనమున దేహమునందే దృఢముగ ప్రయత్నము చేయవలెను. మానవజన్మగూడ సుదుర్లభము. 5

అ॥ మానవజన్మ మాత్మదర్శనమున కుత్తమకాలమని మరల ఆత్మదర్శనోపాయమును జెప్పుచున్నాడు.

మూ॥ ఇంద్రియాణాం పృథగ్భావముదయాస్తమయౌ చ యత్। పృథగుత్పద్యమానానాం మత్వా ధీరో న శోచతి॥ 6

టీ॥ ఆకాశవాయ్వగ్నిజలపృథివీభూతములయొక్క సత్త్వాంశములయందే వరుసగా శ్రోత్రత్వక్చక్షుర్జిహ్వాఘ్రాణములు ప్రత్యేకప్రత్యేకముగా పుట్టుచున్నవి. ఇవి యున్నియు జాగ్రదవస్థయందు వ్యాపారవంతములు. స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలయందు నిర్వ్యాపారములు. మనస్సు జాగ్రత్స్వప్నములయందు జాగరూకత్వము నొందినను సుషుప్తియందు నిర్వ్యాపారమగుచున్నది. ఈమూడవస్థలయందును నాత్మ సాక్షిమాత్రము ప్రకాశించుచుండును. అందువలన ఆత్మ యింద్రియములకంటె భిన్నము. ఆత్మ తేజస్సుచే నవభాసితములగు యింద్రియములు వ్యవహరించుచున్నవి. ఆత్మ తేజస్సుచేత నవభాసితములు జడములు అప్రకాశములు. ఆత్మ తేజస్సు ప్రకాశము ఆననము. ఈవిషయమును గ్రహించిన యోగాత్మజ్ఞు లెవరు దుఃఖము నొందరు. 6

అ॥ ఆత్మ సర్వమునకు పరత్వగాత్మ యగుటను దానిని జ్ఞానముచే తెలిసికొనసాధ్యముగాదని చెప్పబడిన యర్థము వివరింపబడుచున్నది.

మూ॥ ఇంద్రియేభ్యః పరం మనో మనసః సత్త్వముత్తమమ్। సత్త్వాదధి మహానాత్మా మహతోఽవ్యక్తముత్తమమ్॥ 7
అవ్యక్తాత్తు పరః పురుషో వ్యాపకోఽలింగ ఏవ చ। యం జ్ఞాత్వా ముచ్యతే జన్తురమృతత్వం చ గచ్ఛతి॥ 8

టీ॥ ఇన్ద్రియములు మనస్సు బుద్ధి మహత్తత్త్వము అవ్యక్తము అవిద్య పరాత్పరుడగు పురుషుడు అని క్రమముగా, పూర్వపూర్వముకంటె ఉత్తరోత్తరము శ్రేష్ఠతరము. పురుషుడు సర్వోత్తముడు, సర్వవ్యాపకుడు; అతని నూహింప గల చిహ్నమేదియును లేదు. అట్టి పరమపురుషుని తెలిసికొను వాడు జీవన్ముక్తుడై సంసారబంధమునుండి ముక్తు డగును. మరియు నమృతత్వమును బొందును. ఇచట 1-3-10 మంత్రము సమన్వయము చేసికొనవలెను. ఇంద్రియములకన్న ముచే తర్పణయములు కర్తలుగూడ నిచట నుపలక్షితము లగుచున్నవి. 7-8

పరమాత్మ యింద్రియాతీతుడు గనుక ప్రత్యక్షగోచరము గాదు; అట్టివాని బుద్ధిచే నూహించుటకు చిహ్నమేదియును లేదు. అట్టివాని నెట్లు తెలిసికొనవలయునను ప్రశ్నకు సమాధానమును చెప్పుచున్నారు.

మూ॥ న సన్దృశే తిష్ఠతి రూపమస్య న చక్షుషా పశ్యతి కశ్చనైనమ్। హృదా మనీషా మనసాభిక్లృప్తో య ఏతద్విదు రమృతాస్తే భవన్తి॥ 9

టీ॥ ప్రత్యగాత్మ చక్షురాదీన్ద్రియగోచరము కానేరదు. వికల్పరహితము నిశ్చయమునగు బుద్ధిచే సద్భావనారూపము మననము చేయుటచే నద్వయ సాక్షాత్కారమగును. ఇట్లాత్మను తెలిసికొనిన వారమృతత్వమును బొందుదురు.

అ॥ పరమాత్మను మననము చేయు విధానము యోగ మని పిలువబడుచున్నదని చెప్పుచున్నారు.

మూ॥ యదా పఞ్చావతిష్ఠన్తే జ్ఞానాని మనసా సహ ।
బుద్ధిశ్చ న విచేష్టతి తామాహుః పరమాం గతిమ్ ॥ ౧౦

టీ॥ ఎప్పుడు శ్రోత్రాదిజ్ఞానేన్ద్రియపఞ్చకము శబ్దాదిస్వవిషయములనుండి మరలి సంకల్పవికల్పరూపమగు మనస్సుతోఁగూడ ఆత్మప్రవిష్టమయి యాత్మయందే నిలిచియుండునో, ఎప్పుడు బుద్ధి స్వవ్యాపారమునందు చలింపక నిశ్చలితముగనుండునో యట్టియవస్థయే పరమగతి యని విద్వాంసులు చెప్పుదురు.

తా॥ టీ॥ ఈస్థితి జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యతీతంబై విలక్షణము సమాధ్యవస్థయగును. స్వప్నమునందింద్రియములన్నియు నుపశాంతములై మనస్సుమాత్రము జాగరూకమైయుండును. జాగ్రదవస్థయం దింద్రియములన్నియు వ్యాపారవంతము లయినను స్వవిషయములు బాహ్యములగు శబ్దాదులయందు వ్యాపృతములగుటచే నవి యాత్మను గ్రహింపనేరవు. మనస్సింద్రియసహాయముచే బాహ్యవిషయములను గ్రహించును. మనస్సుచే గ్రహింపబడినవిషయముల కార్యాకార్యములను బుద్ధివిచారించి తదనుకూలముగ నిశ్చయప్రవృత్తమును నిర్ణయించుచున్నది. బుద్ధీంద్రియమనస్సంయోగఫలముగ ప్రవృత్తిమార్గము లభించుచున్నది. ఇంద్రియములు మనస్సుగూడ బాహ్యవిషయవ్యాపారము మాని ఆత్మప్రవిష్టములయి యాత్మచింతనమునందుమాత్రము లగ్నమగు స్థితి సమాధి యనంబడును. ధ్యానమున జ్ఞానేంద్రియములు మనస్సుగూడ నిర్వ్యాపారములుమాత్రముగ నుండునుగాని

యుండక పూర్ణావస్థను పొందును. అవిద్యాప్రయుక్తము నవ్వను ప్రపంచము లయము పొందుచుండును. మనస్సుకు విషయగ్రహణము లేదు గనుక బుద్ధికూడ వ్యాపారవిహీనమయి నిశ్చలస్థితియందు నిశ్చేష్టితముగ నుండును. యోగశాస్త్రమును దీర్ఘ్రుచ సర్వమునకు స్థితి లక్ష్యము కాగలదని సర్వేశ్వరుడు చెప్పుచున్నాడు. అభ్యాసవైరాగ్యముల నిదిధ్యాసన మనస్సునిరోధమునకు క్రమముగాను. ఇంద్రియనిరోధముచే లభించును సర్వవృత్తి నిరోధమునకు యమ నియమాదుల యొక్క సాధనమువలె కావ్య స్మృతిగ చూపును. చిరంతనముగ నభ్యాసపాటవముచే ఇంద్రియములు మనోబుద్ధులుగాను బాహ్యప్రచారమును మాని నిరోధము చేసి నిస్తరంగస్థితులను యుక్తమైన నాత్మైకలక్ష్యములగు స్థితి సమాధి యనబడును. ఇట్టి యాత్మైకలక్ష్యమే నిదిధ్యాసనము. యోగమహోపదిష్టమగు సమాధికిని వేదాంతోపదిష్టము నిదిధ్యాసనోక్తయోగమునకు భేదమున్నదను నిదిచేయు భేదము. ఆ స్వాత్మసాక్షాత్కారము బ్రహ్మాత్మైక్యమువలె నచంచలముగనున్న యోగీశ్వరుని హృదయా కాశమున స్వప్రకాశముచే నిత్యముగ వెలుంగుచున్న యాత్మతేజస్సు స్వరూపముగా బుద్ధిభాసించును. ఇదియే గీత 2-54 శ్లోకములోని స్థితప్రజ్ఞలక్షణము. 10

అ॥ నిదిధ్యాసనాభ్యాసమును యోగమనిన నిరూపించుచున్నారు.

మూ॥ తాం యోగమితి మన్యన్తే స్థిరామిన్ద్రియధారణామ్।
అప్రమత్తస్తదా భవతి యోగో హి ప్రభవాప్యయౌ ॥ 11

శ్రీ॥ బాహ్యాభ్యంతరములగు ఇంద్రియములయొక్క స్థిరమయినధారణము యోగమని చెప్పబడుచున్నది. అప్పుడు ప్రమాదరహితుడగును. ఇంద్రియములను బుద్ధిని నిలిపి ఆత్మను తెలియుటయే యోగమనబడును.

తా॥ వి॥ యోగకాలమున సర్వేంద్రియనిరోధయోగమనెడు యోగము కలుగును. అవిద్యాకల్పితమగు ప్రపంచ మసత్యమను నిశ్చయజ్ఞానముచే చిత్తవిక్షేపము కలుగకయుండును. ఇట్టి ప్రత్యాహారమునకుగాక ప్రమాణమునకు సాధ్యమేమి. సాధ్యేంద్రియములు తెలుసుకొనుటచే చిత్తము నిశ్చలముగనుండును. నిద్రలో మనసువలె నిశ్చలముగనున్న బుద్ధి పరమాత్మతత్త్వస్ఫూర్తికి సాధనముగాగలదు. అందువలననే ఇది పరమగతియని ఉపనిషద్వాక్యమున చెప్పబడినది. ప్రకృతమునకు మనస్సు బ్రహ్మమునందు లగ్నమగునట్లు అభ్యాసమునకు మనస్సు శబ్దాదులనుండి నివర్తింపజేయుట యోగమనబడును. 11

శ్రీ॥ మన అతీంద్రియములు వ్యాపారరహితములైయున్న సమయమున ప్రత్యాహారము చేసినప్పుడు 'ఇది యిది' అని విషయజ్ఞానము కలుగుచున్నది. యోగమునందు ఇంద్రియములన్నియు నిర్వ్యాపారములయి విషయములు గ్రహింపకుండుటవలన యోగమునందు ప్రమాదమేర్పడి కలుగనేరదు. జాగ్రతయందు నందుగూడ సర్వేంద్రియములు గ్రహింపచేయు. కనుక నిషేధమునకు బ్రహ్మము దేనివలనలేదు. అందుచే నది

లేదని చెప్పబడిన పూర్వపక్షమునకు సమాధానము చెప్పుచున్నారు.

మూ॥ [illegible] 12

టీ॥ అత్ర [illegible] మనస్సు చేతనాని [illegible] నామ [illegible] సిద్ధము [illegible] 12

తా॥ మీ ఘనమున్న మొదలగు సన్నివేశముల [illegible] రము గానేరదు. దానికి విషయములగు నామరూపాత్మక స్వరూపములుగాగల [illegible] ప్రత్యక్షముగ గాన్పించుచున్నది. అది లేదన వీలులేదు. జగత్తంతయు సత్కార్యమగు కార్యరూపము. దానికి కారణము కల్పింపవలయును. కారణము లేక కార్యము పుట్టనేరదు. బ్రహ్మమే యుపాదానము. అట్టి మహా [illegible] వలయునని 1-1-20 సూత్రమున సిద్ధము చేయబడినది. అందువలన బ్రహ్మమున్నదను జ్ఞానము కలుగుచున్నది. ప్రపంచమంతయు సత్యమని యుక్తానుభవముచే తెలిసినవారుగాడ [illegible] జ్ఞానము బుద్ధినుంచి తొలగిపోనేరదు. కారణము లేక కార్యము ప్రసిద్ధము. కార్యము ప్రత్యక్షముగ గాన్పించుచున్నది. కనుక కారణమున్నదను జ్ఞానము స్థిరముగ

సాధారణముగను. కార్యమసత్యమను జ్ఞానముచే నది బుద్ధి నుండి తొలగిపోయినను కారణాస్తిత్వజ్ఞానమాత్రము బుద్ధి నుండి తొలగిపోదు. కార్యములు సర్వమసత్యమను జ్ఞానముచే సర్వశూన్యత్వజ్ఞానము పోయినతరువాత రక్షచేయుచున్నదను జ్ఞానము బుద్ధియందు స్థిరమగుచున్నది. సమాధియందు నిర్వికారమునగునట్టి సమయమున బాహ్యవిషయగ్రహణ వ్యాపారముమాత్రము లేదుగాని సర్వకారణమగు బ్రహ్మాస్తిత్వజ్ఞానము బుద్ధిని వదలిపోదు. సమాధియందుగూడ కారణాస్తిత్వజ్ఞానము చేతమయియుండే బుద్ధి వినాశహీనమునకె యందదలపగుచున్నది. శాస్త్రములయందు విశ్వాసముగలిగి యుండు సత్పురుషులగు యోగులు సమాధియందా పరతత్త్వమును సాక్షాత్కారము చేసికొని తమయనుభవమును లోకమునకు వెల్లడిచేయుచున్నారు. ఇట్టివారి యనుభవము విశ్వాసపాత్రముగాని వేరే నాస్తిక్యవాదించు నాస్తికుని మతమెట్లు విశ్వాసయోగ్యము కాగలదు। 12

అ॥ కనుక బ్రహ్మాస్తిత్వబుద్ధిచే ప్రవర్తించువానికే యాత్మసాక్షాత్కారము కాగలదని చెప్పుచున్నాడు.

మూ॥ అస్తీత్యేవోపలబ్ధవ్యస్తత్త్వభావేన చోభయోః।
అస్తీత్యేవోపలబ్ధస్య తత్త్వభావః ప్రసీదతి॥ 13

టీ॥ సోపాధికనిరుపాధికములగు బ్రహ్మము గలదను భావమున్నప్పుడే యాత్మోపలబ్ధి కాగలదు. అస్తిత్వభావనా బుద్ధిచే నిరుపాధికమగు బ్రహ్మము వెలసిన్నదగును.

తా॥ జ్యోతిష్యుండు సర్వమునకు బ్రహ్మమునందు మాయచే జగత్తు కల్పింపబడుచున్నది. అందువలన బ్రహ్మము మాయాసాధకమగుచున్నది. బ్రహ్మసాక్షాత్కారమును బ్రహ్మము నిరుపాధికము. సోపాధికనిరుపాధిక బ్రహ్మల రెండింటిలో జగత్కార్యకారణభూతమైన సోపాధికబ్రహ్మస్థితి మాయోపాధిక మాయాశబలమగుచున్నది. అట్టిమాయోపాధిచే నిరుపాధిక బ్రహ్మస్థితిజ్ఞానము ఎట్లు సిద్ధమగుననుచు పూర్వోక్తమును శ్లోకమున సమాధానము చెప్పబడుచున్నది.

నిర్గుణ బ్రహ్మ జ్ఞానము

మాయాకల్పితమగు జగత్కార్యమును ఆశ్రయకారణమగు సోపాధికబ్రహ్మస్థితిజ్ఞానము నిర్విఘ్నముగ కలుగుచున్నది. జ్ఞానమునకు మాయాకల్పితములు ఆరోపితములగు నామరూపములుకూడ భాసించుచున్నవి. ఆరోపితములగు నామరూపాద్యుపాధులు నాశమాత్రముచే తుని సాక్షిగ తెలిసినప్పుడు ఆయుపాధులు బుద్ధినుండితొలగి నిరుపాధికమగు బ్రహ్మస్థితిజ్ఞానముమాత్రము బుద్ధియందు నిలుచును. ఘటశరావాదికార్యములను జూచినపుడే వానికారణమగుమృత్తికయొక్క ఆస్థితిజ్ఞానము ముందుగ కలుగుచున్నది. కాని యాజ్ఞానము ఘటశరావాదిరూపమున నున్న మృత్తికజ్ఞానముగాని కేవలమృత్తికయొక్క జ్ఞానము గాదు. మృద్ఘటావాద్యాకారములు వికారములు అనిత్యములు నామమాత్రములని స్పష్టముగ తెలిసినపుడు మృద్ఘటాద్యాకారములు బుద్ధినుండి తొలగి కేవలమృత్తికాజ్ఞానముమాత్రము బుద్ధియందు నిలుచును. అట్లు ఘటాదిరూపము లనిత్యములు

వ్యాప్తికమాత్రము సత్యమును ప్రత్యక్షజ్ఞానము గల్గును. అట్టి [illegible] [illegible] జ్ఞానమునకు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఇట్లు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఉత్తమాధికారులు [illegible] [illegible] వారికి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] చేయుదురు. ఇట్లు నచికేతునకు ప్రశ్నకు ఉత్తరము చెప్పుచు యున్నది. 13

అనగా సర్వకామనాశ్రయుల మయినప్పు డమృతత్వము సిద్ధించునని చెప్పుచున్నారు.

మూ॥ యదా సర్వే ప్రముచ్యన్తే కామా యేఽస్య హృది శ్రితాః। అథ మర్త్యోఽమృతో భవత్యత్ర బ్రహ్మ సమశ్నుతే॥ 14

తా॥ హృదయమును నాశ్రయించియున్న సర్వకామములు విడువబడినప్పుడు మనుష్యుడు మరణరహితు డై బ్రహ్మత్వము నొందును.

వ్యా॥ ఓ! మానవబుద్ధి అనేకములగు కోర్కెల కాకర మగుచున్నది. పుత్రాపేక్ష [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible],

[illegible] తెలియవచ్చునట్టి బుద్ధి [illegible] చేసికొని [illegible] ఉండు
[illegible] వలననే [illegible]
[illegible] అని [illegible]
బుద్ధిగాని [illegible] అత్మ
[illegible] కనుక [illegible]
[illegible] బుద్ధి [illegible] చున్నది.
[illegible] కనుక
[illegible]
[illegible] అందువలన [illegible] చున్నారు. [illegible]
[illegible] చున్నారు.

ఈ: [illegible] వల్లీయొక్క ప్రథమమంత్రమునందు [illegible] యొక్క [illegible], 2-3 మంత్రములందు [illegible] 4-5 మంత్రములలో [illegible], 6-7-8 మంత్రములలో [illegible], 9-14 మంత్రములలో [illegible] బుద్ధితో [illegible] 15 వ మంత్రమున [illegible] తెలుపబడుచున్నది.

మం॥ యథోదకం శుద్ధే శుద్ధమాసిక్తం తాదృగేవ భవతి।
ఏవం మునేర్విజానత ఆత్మా భవతి గౌతమ॥ 15

టీ॥ అవిద్యాకల్పితములగు హృదయగ్రంథులు నశించిన వెంటనే ఆశ్రయించిన కామములుకూడ నశించును. కారణనాశనముతో పాటు కార్యనాశము జరుగును. కామనాశనముచే మనుజుని మరణాపత్తియు వీడిపోవును. అమృతత్వము సిద్ధించును. ఉపనిషద్వాక్యము సర్వోపనిషత్తులకు ననుశాసించుచున్నది.

తా॥ అవిద్యాజన్యములగు కామముల సమూలనాశనముచే హృదయగ్రంథులు తెగిపోయిన మనుజుడు జీవన్ముక్తి బొందును. సుఖాదులు వీడిపోవును. ఇదే అమృతత్వము నొందుటయని సర్వశాస్త్రములు సదుపదేశముగా చూపుచున్నవి.

మూ॥ శతం చైకా చ హృదయస్య నాడ్య స్తాసాం మూర్ధాన మభినిస్సృతైకా। తయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతి విష్వఙ్ఙన్యా ఉత్క్రమణే భవన్తి॥ 16

టీ॥ హృదయమునందు నాడులు నూటయొకటి గలవు. వానిలో ఒక్కనాడి మూర్ధస్థానమునకు పోవుచున్నది. దానిని సుషుమ్నానాడి యందురు. సుషుమ్నానాడీద్వారమున ప్రాణోత్క్రమణము జేసినవాడమృతత్వమునొందును. ఇతరములగు నూరునాడులు ప్రాణోత్క్రమణద్వారములు గావు. అట్టియెడ ఉత్క్రమణము నానాగతులం గలుగ జేయును.

తా॥ 16 జీవన్ముక్తి పర్యవసానము సర్వశాస్త్రసిద్ధాంతము. ఉత్తమమునందే ఉన్నతపు బ్రహ్మైక్యము నొందును. ఇతర

దేవతలోకములకు బోవు. సాత్త్వికులైన యాతని శరీరము నశ్వరము విద్యుత్కాలమునకు ముందే పడిపోవును. కాని జీవన్ముక్తుడు శరీరముచే సంస్పృష్టుడుగాడు. అతని సంచితము లెల్లను నశించుటచే నది బన్ధహేతువుగా నేరదు. జీవన్ముక్తి విజ్ఞానవంతులగు సాత్త్వికుల మహాభాగ్యము. అది సంపూర్ణవిముక్తిమార్గసాధనము. అదిచేతగాక పంచాగ్ని విద్యాదివిద్యాంతరముల వాశ్రయించు మందమధ్యమాధికారులు బ్రహ్మలోకాంతరముల జేరి యచట హిరణ్యగర్భునిచే జ్ఞానోపదిష్టులయి కల్పాంతమున వానితోబాటు ముక్తులగు దురు. సవికల్పకమైన తృతీయవరము జ్ఞానాధికారవిహీను లగుటచే యమమును యమభేదములను నియమములనే సంపూర్ణ జ్ఞానసిద్ధిమార్గమును బోధించుటకు వినియోగింపబడెను. కాని సంపూర్ణము గాని విశుద్ధిమార్గమునకు కర్మకాండకుల గతిగూడ పరిశీలించుట యవసరమని తలంచి మున్ముందుగా షోడశ త్రైవర్ణికప్రకారము నుదాహరించుచున్నాడు.

బ్రహ్మము జ్ఞానికి జ్ఞేయమగుచున్నది; ఉపాసకునికి ఉపాస్యమగుచున్నది. జ్ఞాని బ్రహ్మసాక్షాత్కారము చేసికొని జీవన్ముక్తుడగుచున్నాడు. ఉపాసకుడు మరణానంతరము బ్రహ్మలోకమునకేగి యచట జ్ఞానోపదేశముచే హిరణ్యగర్భునితోగూడ కల్పాంతమున ముక్తిబొందును. హృదయము నుండి యూర్ధ్వమార్గమున కేశాంతమునకు ప్రసరించు సుషుమ్నానాడికమున వెడలి ప్రాణోత్క్రమణము గలుగ

ఉపాసకుని క్రమముక్తిప్రాప్తి

సూర్యమార్గమున నతడు బ్రహ్మలోకము జేరును. అర్చిరా ద్వారమునసే శరీరమును పరిత్యజించెను. ఆమార్గమునసే సద్గతుడగును. అచటినుండియునవాడు తిరిగి యీ లోకమునకు రాడు. ఈ మంత్రమునం దుదాహరింపబడిన యమృతత్వ మాత్యంతికముగాని సాపేక్షమగు సామ్రాజ్యాదికముగాదు, కేవలకర్మపరులగువా రితరనాడులద్వారా స్వర్గలోకాదు ములందుండి సాంసారికదుఃఖానుభవమును మనుష్యతిర్య గాదిజన్మముల బొందుదురు, ఇచట తైత్తిరీయము 1-6 మంత్రము చూడదగును. 16

అ॥ వల్ల్యర్థమంతయు సంక్షేపముగ చెప్పబడుచున్నది.

మూ॥ అఙ్గుష్ఠమాత్రః పురుషోఽన్తరాత్మా సదా జనానాం హృదయే సంనివిష్టః। తం స్వాచ్ఛరీరాత్ప్రవృహేన్ముఞ్జాదివేషీకాం ధైర్యేణ। తం విద్యాచ్ఛుక్రమమృతం తం విద్యాచ్ఛుక్రమమృతమితి॥ 17

టీ॥ పరమపురుషు డంగుష్ఠమాత్రుడు, సర్వప్రాణుల హృదయకమలమునందు సన్నిహితముగా నున్నవాడు; ఆతనిని పరిగాఢసహితమయిన జ్ఞానముచే గడ్డిపోచనుండి కాడనువలె దేహమునుండి వివేచనచేసి వేరుపరుపవలెను. అట్లుచేయగలవా డమృతత్వమును బొందును. ఇదినిశ్చయము.

తా॥ వి॥ పరమాత్మ సర్వవ్యాపి. సాకారోపాసకుల కత్యంతసన్నిహితముగు హృదయస్థానమున నున్నట్లుతడు వర్ణింపబడినాడు. స్వయముగా నతడు పరిమాణరహితుడు

అతనిని శరీరమునుండి ప్రత్యేకించి సాక్షాత్కారము చేసికొనవలయును. 17

అ॥ యమోపదేశము ఫలశ్రుతిచే నుపసంహరింపబడుచున్నది.

మూ॥ మృత్యుప్రోక్తాం నచికేతోఽథ లబ్ధ్వా విద్యామేతాం యోగవిధిం చ కృత్స్నమ్। బ్రహ్మప్రాప్తో విరజోఽభూద్వి మృత్యురన్యోఽప్యేవం యో విదధ్యాత్మమేవ॥ 18

టీ॥ యముడుపదేశించిన యీ బ్రహ్మవిద్యను యోగ విధినిగూడ నచికేతుడు సంపూర్ణముగ గ్రహించి పాపరహితుడు కామాదిదోషరహితుడు మృత్యుభయమునుండి తొలగినవాడునయి బ్రహ్మమును బొందెను. ఈవిధముగ నాత్మనెరిగిన ప్రతిమనుజుడును పాపరహితుడు మృత్యువిముక్తుడునయి బ్రహ్మమును బొందును. 18

శాన్తిపాఠము

సహ నావవతు సహ నౌ భునక్తు సహ వీర్యం కరవావహై। తేజస్వి నావధీతమస్తు మా విద్విషావహై॥ 19

ఓం శాన్తిః శాన్తిః శాన్తిః

ద్వితీయాధ్యాయము – తృతీయవల్లి

సమాప్తము.

శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యవర్యాది భీమదాంబిక

శ్రీభారతీ సంప్రదాయ సార్వభౌమ జగద్గురు శ్రీ

కల్యాణానంద భారతీమహాస్వామి మహా

స్వాముల వారి అంతేవాసియు అత్రి

గోత్ర సముద్భూతుడు నగు లింగన

సోమయాజిచే రచితమగు సుదర్శన

వ్యాఖ్యలో ద్వితీయమధ్యాయమున

శ్లోకసమాప్తి

సమాప్తము

ద్వితీయమధ్యాయము సమాప్తము

బ్రహ్మార్పణం బ్రహ్మ హవిర్బ్రహ్మాగ్నౌ బ్రహ్మణా హుతమ్।
బ్రహ్మైవ తేన గన్తవ్యం బ్రహ్మకర్మసమాధినా॥